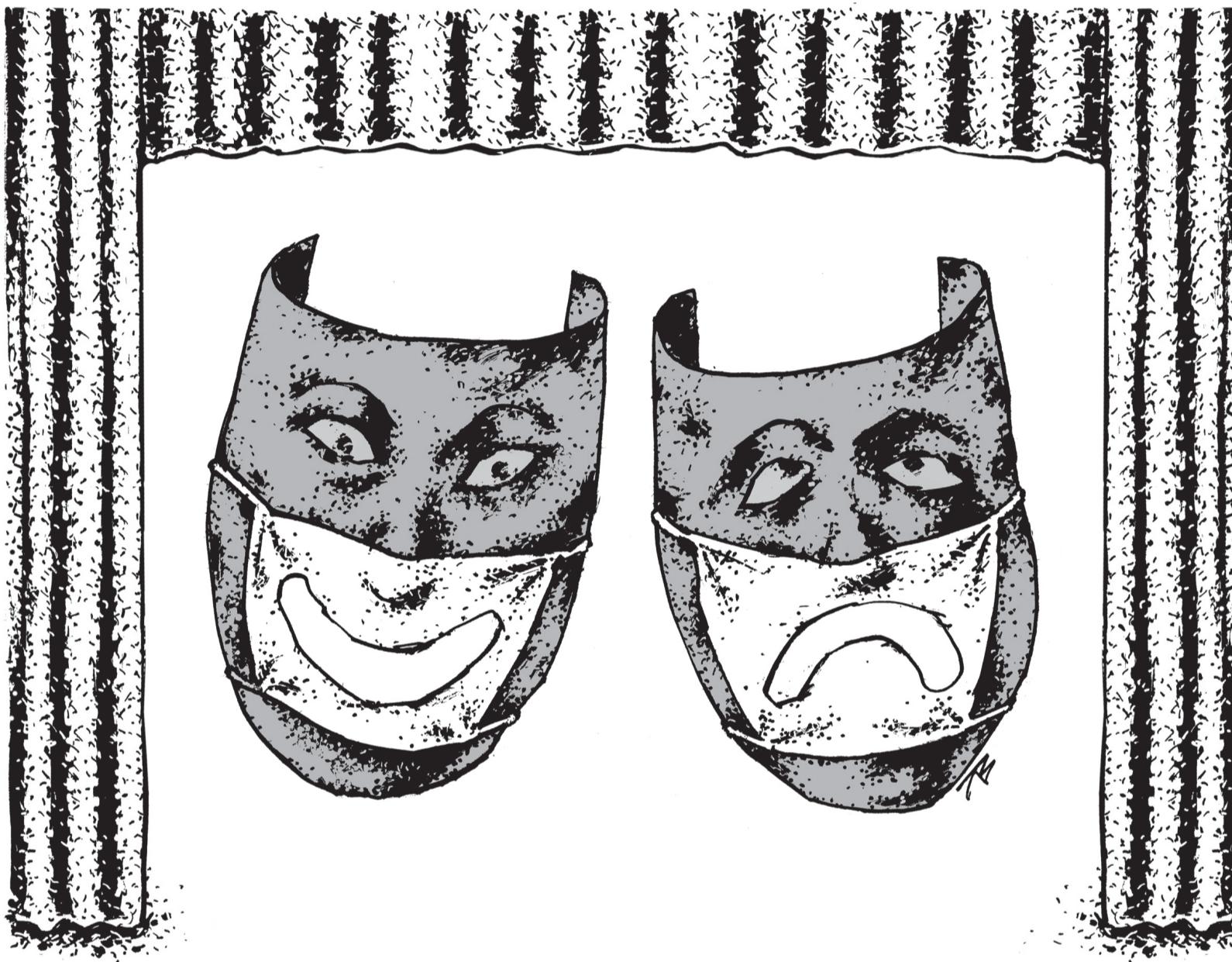

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE • BROJ 205 • DECEMBAR 2020 • GODINA XXIX • CENA 150 DINARA

Ilustracija: Jugoslav Vlahović

Intervju:

MIRJANA KARANOVIĆ

ANDRAŠ URBAN

BRANKA KATIĆ

IRENA POPOVIĆ DRAGOVIĆ

MARKO MARKOVIĆ

DIMITRIJE KOKANOV

JOVANA STOJILJKOVIĆ

JUG ĐORĐEVIĆ

OZREN GRABARIĆ

BORIS LIJEŠEVIĆ

- SAMOSTALNI UMETNICI NA VETROMETINI
- DOLINA JEZE NA SCENI I OKO NAS
- STVARNOST ČUDNIJA OD MAŠTE
- 35 GODINA ZVEZDARA TEATRA
- SEDAM DECENIJA „BUHE“
- BITI IL' NE BITI U OKOVIMA PANDEMIJE
- SLIKA POZORIŠNOG ŽIVOTA SRBIJE
- EX YU SCENA

Potreba za podrškom i solidarnošću

SAMOSTALNI UMETNICI NA VETROMETINI

U ovom trenutku važno bi bilo analizirati kritičnu situaciju u kojoj se samostalni umetnici nalaze bez obzira na vanrednu situaciju izazvanu pandemijom virusa korona

Vreme svetske pandemije, epidemiološkog vanrednog stanja u kome se nalazi smo predstavlja opasnost za umetnost kojoj smo posvećeni, živu, izvođačku umetnost. Pozorišta su otvorila svoja vrata u septembru, publika je s maskama, i radost ponovnog igranja nakon duge pauze oseća se u salama. Tokom situacije u kojoj je društveni i umetnički život stao, ali ne i primanja za stalno zaposlene kulturne radnike i umetnike, pokrenulo se pitanje: a šta sa samostalnim i drugim umetnicima?

Grad Beograd, koji je učinio pre svega nepopravljivu štetu ukinuvši dodelu sredstava po konkursu Sekretarijata za kulturu, i to nakon što su umetnici, udruženja, organizacije i ustanove predale stotine projekata, prvi je reagovao, pa su sredstva dodeljena umetnicima koji su imali ugovore sa ustanovama kulture. Tek nakon pritiska javnosti i udruženog delovanja reprezentativnih umetničkih udruženja preko Ministarstva kulture, sredstva su dodeljena i ostalim samostalnim umetnicima u državi koji svoj status ostvaruju preko ovih udruženja, i to u iznosu od 90.000 dinara. U stvari tri puta po 30.000 za tri meseca pandemiske blokade rada.

Tada se pojavilo novo pitanje: a šta s umetnicima i kulturnim radnicima i radnicama koji nemaju status, pa je pokrenuta inicijativa osnivanja Fonda solidarnosti koji je osnovalo više udruženja, preko koga je dodeljena jednokratna pomoć od 30.000 dinara. Komisija Fonda solidarnosti je uspela da uvaži više stotina zahteva, iako se prijavilo više hiljada osoba, iz sredstava koja su prikupljena od strane raznih fondacija. UDUS je takođe prikupio odredena sredstva od donacija pre svega članova Udrženja, i pomogao nekolicinu najugroženijih članova.

Trenutno preko UDUS-a status samostalnog umetnika ostvaruje 252 umetnika, a 224 je

iz Beograda. Udruženje koje je takođe posvećeno umetnicima scenske umetnosti, Udruženje baletskih umetnika Srbije, UBUS, ima među svojim članovima 69 samostalaca, od toga 64 iz Beograda. UDUS je po broju samostalaca na trećem mestu, nakon Udruženja likovnih umetnika Srbije, ULUS-a i ULJUPUDS-a, Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Srbije.

Umetnička udruženja dobila su zakonsko pravo i obavezu da utvrđuju taj status počev od 1983. godine, i broj umetnika koji status ostvaruju ili ga traži je sve veći. Pre nekoliko decenija bilo nas je u UDUS-u oko 150, a razlozi za povećanje broja samostalnih umetnika, kako objašnjava Duška Marković iz UDUS-a, jesu ograničavanje zapošljavanja u ustanovama kulture, kao i otvaranje više akademija, pa samim tim i mnogo više školovanih umetnika. Ove godine je najveće povećanje broja, verovatno zbog pandemije virusa korona i potrebe za sigurnošću, i zdravstvenom zaštitom.

Samostalni umetnici iz ostalih evropskih zemalja, inče zaštićeni mnogobrojnim zakonima i socijalnim programima, u uslovima pandemije dobijaju, kao na primer u Holandiji, hiljadu evra mesečno, a sindikat umetnika Francuske se izborio da svi samostalni umetnici dobijaju redovna mesečna primanja do kraja avgusta 2021. godine.

U ovom trenutku važno bi bilo analizirati kritičnu i nepravednu situaciju u kojoj se samostalni umetnici nalaze bez obzira na vanrednu situaciju izazvanu pandemijom.

„Status samostalnih umetnika i preuzimanje plaćanja doprinosa za njihovo penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje nije socijalna kategorija nego pravo zasnovano na umetničkoj delatnosti i umetničkom doprinosu u programima

svih institucija kulture, i izraz pozitivne kulturne politike, s obzirom na to da umetnost, za razliku od privrednih i drugih delatnosti, ne može i ne sme biti prepustena samo tržištu, bez podrške države i društva”, reči su Duške Marković iz dokumenta koji detaljno objašnjava sistematsku degradaciju položaja samostalnih umetnika, iz godine u godinu.

Možda bi trebalo početi od poređenja situacije nekad i sad. Sve do 2002. godine osnove osiguranja na koje su plaćani doprinosi samostalnim umetnicima bile su donekle uskladene s osnovicama osiguranja drugih zaposlenih u ustanovama kulture na istim ili sličnim poslovima i u zavisnosti od ostvarenih godina staža, a postojale su i duple najviše osnovice za istaknute umetnike sa navršenim stažom preko 20 ili 30 godina. Već dugi niz godina osnovica po kojoj su uplaćivani doprinosi za samostalne umetnike je najniža koja postoji, iznosila je 35% prosečne plate iz prvog kvartala prethodne godine, a odnedavno uzima se obzir celu prethodnu godinu.

Prevedeno ovo znači da će i naše penzije, osim retkih među nama koji će imati tu sreću da dobiju zaslужenu nacionalnu penziju, iznositi oko 25.000 dinara mesečno, što je ispod svakog prosečka. S tim što su naši poreski računi često, ako ne i po pravilu, bremeniti ogromnim kamataima koje su se nakupile ne našom krivicom već zbog jačašluka gradskih poslanika i odgovornih u institucijama zaduženim za nas, a koji se ogledao u neredovnom uplaćivanju doprinosa ili kašnjenju. Jedina mogućnost koja nam je pružena je reprogramiranje duga koji u suštini nije naš, i mogućnost da se prvi nekoliko godina ne prima ni ta malta penzija.

Doživeli smo da su službe zdravstvene zaštite odbijale da nama i našoj deci overavaju zdrav-

stvene knjižice zbog pomenutog duga. Da smo objiali šaltere, kucali na vrata, u stresu, strepnji i neverici u slučaju da nam je dete bolesno ili ako je nama samima potrebna zdravstvena intervencija. Koleginice iz UDUS-a su uvek bile sa nama, podrška u teškim situacijama, ali same nemoćne da razreši ovu zavrzelamu.

Za ovu 2020. godinu „limit“ prihoda po najnižoj osnovici osiguranja iznosi za nas samostalce neto oko 481.000 dinara, a ovaj iznos važi isključivo kada radimo na autorski ugovor. Dakle, po toj najnižoj osnovici naša mesečna primanja ne mogu da prelaze mesečno 40.000 dinara, i ako zaradimo iznad tog iznosa, moraćemo da doplaćujemo razlike na prihod koji ćemo imati iznad toga.

I kako izgleda naš život samostalnih umetnika? Polovina, ako ne i osamdeset posto vremena je posvećeno traženju posla, pisanju projekata, sastancima, naravno delatnostima koje su neplaćene, i to vreme se ne može retroaktivno naplatiti kada do posla najzad i dode. Retko smo u situaciji da sebi priuštimo odmor, letovanje ili zimovanje, zasluženo opuštanje, jer smo stalno u potrazi za angažmanom i radom. Sami često vodimo administraciju, ako vodimo udruženje, ili vodimo projekte, pripremamo godišnje račune, sastavljamo ugovore. Bavimo se pedagoškim radom jer se preko njega ponekad lakše dolazi do primanja.

Čak i ako dobijemo neki veći honorar, ne možemo se opustiti i uživati u zasluzenoj zaradi, jer nikad ne znamo šta nas čeka u narednom periodu, i moramo sačuvati crni fond za dane besparice, da bismo mi i naše porodice preživeli.

Takođe, na konkursima na kojima prijavljujemo naše projekte i predstave ne postoji posebna kategorija niti prednost nad kolegama koji imaju stalno zaposlenje i pored toga apliciraju za projekte. Honorari koje tim putem dobijaju su samo bo-

nusi na njihove plate, a nama su često jedini izvor prihoda. Većina nas nije u statusu samostalnih umetnika jer to želi, već jer je to jedina mogućnost da ostvarimo socijalno i penziono osiguranje, kao i penzijski staž.

Ukratko, situacija je bila teška i u pretpandemijsko vreme, a sad je još teža. Iako su institucionalna pozorišta počela s radom, samostalni umetnici koji svoj rad ostvaruju unutar trupa svoje samostalne projekta i predstave nemaju gde da izvode ni prikazu, jer su pozorišta, čak i ona koja su koliko-toliko bila otvorena za saradnju, usmerila svoj repertoar u uslovima restrikcije publike na predstave iz vlastite produkcije.

Mnogi festivali su otkazani, neki su se opredelili za onlajn-verzije, koje opet pripadaju nekom drugom žanru, a ne oblasti scenske, žive umetnosti.

Uprkos svemu, očigledno je da samostalni umetnici svojim pregačtvom, posvećenjem i radom u velikoj meri doprinose bogatstvu umetničke ponude naše zemlje i glavnog grada. Pokreću važne inicijative, predani su razvoju nove publike. Promovišu na najbolji način umetnost naše zemlje i van granica. Predstavljaju jaku kreativnu struju koja dopunjuje, a ponekad i pokreće tendencije međnstrima.

Upopravu zbog toga, pored apela na povećanje celokupnog budžeta koji se iz državne kuse odvaja za kulturu, a koji je sramotno nizak, neophodna je suštinska reforma iz potrebe da se samostalni umetnici zaštite, podrže i pre svega da se kategorizacija po kojoj se doprinosi uplaćuju vrati na nivo od pre 2002., da bi time svako na kraju svog posvećenog umetničkog rada dobio penziju koju zaslужuje, na osnovu svog završenog školovanja i doprinosa kulturnom bogatstvu ove zemlje.

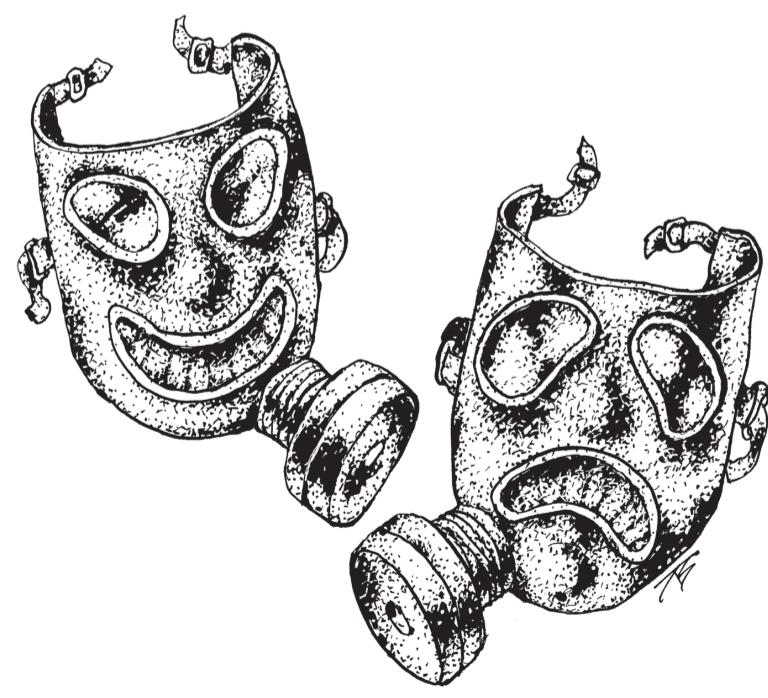
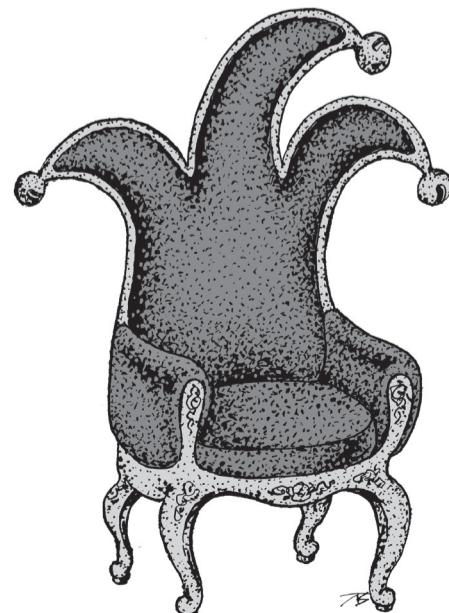
Sanja Krsmanović Tasić

RADOVI JUGOSLAVA VLAVOVIĆA

Na stranicama ovog broja Ludusa objavljujemo nekolicinu radova

našeg renomiranog stvaraoca Jugoslava Vlahovića na kojima se,

na svoj način, bavi teatrom.

Uvodnik

Na stranicama ovog – zbog finansijskih neprilika, o kojima ovog puta nećemo – jednog jedinog broja Ludusa ove godine nastojali smo da skiciramo portret pozorišnog života 2020. godine. A nju je u svim oblastima, pa i u teatru, obeležila pandemija virusa korona, sejući bolest, strah, zebnju... Zapravo, režirajući ži-

le i smirele (kako smo zvali sirenne za obeležavanje vazdušne opasnosti). Danas, shodno preporukama Kriznog štaba, drže se na distanci od dva metra, između njih su prazne stolice, na licima maske... Kako to reče Haris Pašović na zatvaranju ovogodišnjeg Sterijinog pozorja, više od 2.000 godina publike je na sceni gledala glumce s maskom, a sada glumci gledaju publiku s maskama.

Pa ipak, i danas, kao i toliko puta do sada, teatar je – tako tananom, a nepokolebljivom snagom umetnosti – dunuo snažan, dobar vjetar u puna jedra života. Bio mu je, i jeste, i oslojan i putokaz. Uhvatio se ukoštač sa strahovima, nesloboda-

Gledalište Narodnog pozorišta u Beogradu pred premijeru predstave *Vasa Železova i drugi*, septembar 2020 (foto www.narodnopozeriste.rs)

vot u organizacionom smislu skoro u potpunosti, a s ne-skrivenim ambicijama da se domogne i suštine i smisla.

Vidi se to u gotovo svakom tekstu. A kako i ne bi...

Nametnuto se i svojevrsno poredenja s vremenom NATO bombardovanja 1999. godine. Samo, tada su se ljudi tiškali u dugim redovima i prepunim pozorišnim salama da bi besplatno gledali predstave dok su odjekivali zvuci šize-

ma, nemanima raznih vrsta, da obrani čoveka i da da šansu ljudskom u ljudima. I to se, na svoj način, vidi u ovom Ludusu.

Nimalo slučajno na poslednjoj stranici je članak o teatrima i inostranstvu, o tome kako se (i) oni s istom mukom bore, i, nazovimo je, rubrika budućnosti i nade – priča o tome da će Srbija biti domaćin svetske konferencije pozorišta za decu 2023. A do tada, dok je teatra – biće i nas.

Šta je obeležilo rad Udrženja dramskih umetnika Srbije PROBLEMI, AKCIJE, SOLIDARNOST...

Od početka pandemije virusa korona Udrženje dramskih umetnika Srbije nastojalo je da svoj rad priladi okolnostima, pa su tako u vreme vanrednog stanja komunikacija sa članovima i neophodne aktivnosti sprovedeni „radom od kuće“, a od polovine maja Kancelarija Udrženja radi uobičajeno.

Odmah po donošenju odluke o zatvaranju pozorišta (nekoliko dana pre uvođenja vanrednog stanja u zemlji) ukazali smo na problem egzistencije umetnika kojima je onemogućen rad, a koji nemaju redovna meščana primanja. To su, pre svega, samostalni umetnici (u tom trenutku među ih je 240), kao i nezaposleni članovi (njih 187). Ministarstvu kulture i informisanju upućen je 13. marta apel za obezbeđivanje neophodne mesečine finansijske podrške ovim umetnicima u iznosu minimalne zarade u Srbiji, koja je u tom trenutku iznosila 30.000 dinara, kako bi premostili period u kome su onemogućeni da ostvare bilo kakav prihod.

Aktivnosti na ovoj inicijativi nastavljene su tokom vanrednog stanja i u saradnji sa ostalim umetničkim udruženjima (pojedinačno i u okviru Koordinacionog odbora umetničkih udruženja Srbije), a mnogi naši članovi nastojali su da i ličnim angažmanom, nastupima u javnosti, ukažu na problem i doprinesu njegovom prepoznavanju od strane nadležnih institucija.

Ministarstvo kulture objavilo je na svom sajtu 15. aprila predlog za materijalnu pomoć samostalnim umetnicima u iznosu od po 30.000 dinara mesečno za

period od tri meseca. U međuvremenu je Grad Beograd doneo odluku o uplati sredstava za umetnike koji su honorarno angažovani u ustanovama kulture čiji je osnivač Grad Beograd (a koji nemaju redovna primanja po drugom osnovu). Udrženje se, potom, obratio i ostalim lokalnim samoupravama u Srbiji s predlogom da se i za umetnike honorarno angažovane u pozorištima i drugim ustanovama kulture van Beograda pronađe mogućnost adekvatne podrške. No sveobuhvatnog odgovora na ovu inicijativu nije bilo.

Vlada Republike Srbije donela je 7. maja zaključak o izdvajajući sredstava iz republičkog budžeta za pomoć samostalnim umetnicima u iznosu od po 90.000 dinara za tri meseca (onima koji su se na dan 1. 4. 2020. nalazili u evidencijama reprezentativnih udruženja). Realizacija isplate vršena je preko jedinica lokalne samouprave i umetničkih udruženja. Isplata pomoći prolazila je jer je bilo neophodno i da Vlada naknadno donese odluku o obezbeđivanju sredstava za plaćanje poreza na ovu solidarnu pomoć. Samostalni umetnici su, tako, finansijsku pomoć za mart, april i maj primili krajem juna i tokom jula 2020.

Nakon usvajanja drugog paketa ekonomskih mera Vlade RS, kojim su u budžetu obezbeđena sredstva za pokriće isplate zarada u privredi u visini od 60% minimalne zarade za jul i avgust 2020, umetnička udruženja su, u okviru Koordinacionog odbora, ukazala na potrebu da se u kategoriju primalaca

državne pomoći uvrste i samostalni umetnici. Ministarstvo kulture i informisanja smatralo je da je počev od 21. 8. 2020, uz mere zdravstvene zaštite, ponovo pokrenut rad u pozorištima, bioskopima... i da je potrebno da udruženja „pripreme analizu ugroženosti obavljanja delatnosti u okolnostima izazvanim pandemijom virusa korona, kako bi prilikom donošenja budućih mera pomoći, imali jasnu sliku o ugroženosti pojedinih područja kulture, odnosno lica koja u njima delaju“. Udrženje dramskih umetnika veruje da se i „golim okom“ bez dodatne analize, moglo i može prepoznati koliko je kategorija samostalnih umetnika ugrožena i koliko joj je pomoći potrebna kada su, u ograničenom obimu, počele da rade ustanove kulture.

U međuvremenu, sastigao nas je novi talas epidemije, negosredno ugrožavajući zdravlje i život svih građana, a umetnicima bez redovnih mesečnih primanja produbljajući već prisutan problem kako da se i svoje porodice obezbede osnovna sredstva za život.

Fond solidarnosti dramskih umetnika našeg

udruženja poslednjih godina raspolaže vrlo skromnim sredstvima koja se obezbeduju pre svega podrškom samih članova, ove godine i prihodom od prodaje publikacije *Pozorište u vremenu svakom* (objavljene povodom jubileja 100 godina UDUS-a) i povremenim, načinom retkim, donacijama kompanija. Veliki broj članova Udrženja je, odmah po izbijanju pandemije, inicirao i лично se angažovao na prikupljanju

30. 11. 2020.

Povodom napada na dramsku umetnicu Jelisavetu Seku Sablić u Narodnoj skupštini RS, Udrženje dramskih umetnika Srbije, reprezentativno udrženje u kulturi (UDUS), upućuje medijima i Predsedniku Narodne skupštine Republike Srbije sledeće

S A O P Š E N J E

Jelisaveta Seka Sablić je glumačko, umetničko ime koje sâmo sebe svojom veličinom brani. Ona je vrhunská umetnica, ovenčana najvećim nagradama i priznanjima, voljena i poštovana. Njen delo, pozorišno, filmsko i televizijsko, čine je živim kulturnim dobrom ove zemlje i naroda.

Napadi iz Narodne skupštine RS govore o onima koji umetnicu napadeju, a ne o umetnicima. Napadati Jelisavetu Sablić zbog stava u intervjuu za nedeljnik *NIN*, nedeljican je i nepatriotski čin. To je napad na Ustavom zagarantovanu slobodu izražavanja, napad na Ustav. Nadamo se da će svi koji su čuli što je izgovoren u Narodnoj skupštini prepoznati da to nije samo napad na Seku, nego i na sve grane koje umetnicu poštuju i vole, na kulturu naše zemlje, na pravo na slobodu da iznosimo svoja osećanja i mišljenje na bilo koju temu.

Napad na Jelisavetu Seku Sablić je samo jedan u nizu napada na umetnike u proteklim godinama.

Da citiramo našeg dramskog piscu Aleksandra Popovića: „Postoje samo ljudi i neljudi, sve druge podelje su lažne.“

Udrženje dramskih umetnika Srbije

Ludus reprint: autorski tekst Dejana Mijača (specijalno izdanje, april 1999)

ZIVIMO U TUĐIM REŽIJAMA

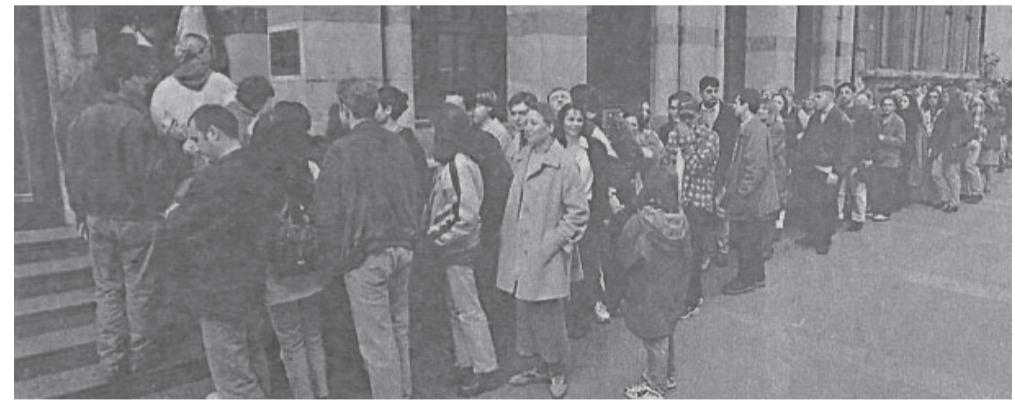
Pozorište će preživeti i sledeću epohu

Ovo je vreme prekretničko. Ovo je vreme velikih odluka, ne samo za nas. I pozorište je pozvano da deluje u tom i takvom vremenu. Pitajte je koliko je ono moćno da odgovori potrebama takvog vremena. Ali ukoliko uopšte treba da postoji – a mislim da će pozorište preživeti i sledeću epohu – onda mora da deluje. Nije reč o otporu, reč je o nasušnoj potrebi. Zašto to kažem? Pozorište počiva na primarnoj komunikaciji među ljudima. Ono je napravljeno tako da na početku postoji neko ko je uvežban da zapadene određeni susret. To je glumac. Odgovara mu gledalac i, u jednom trenutku, oni se negde nađu i izjednači. Tada počinje pozorište.

Istine o čoveku su isto tako primarne i one postoje, ma koliko se ljudi trudili da ih zatrue, da ih pokriju šumom, naročito šu-

mom informacijom, a nema tog informativnog sistema u ovom trenutku koji ne pokušava da dezinformiše, odnosno informiše na svoj način. Pozorište to ne radi. Pozorište je emocija koja se rada iz osnovnog susreta čoveka sa čovekom. Kad se čovek pogleda sa čovekom u oči, tada sve što je manipulacija – otpada.

Živimo u tuđem snu i u tuđim režijama. Ono što je režija u pozorištu, to je struktura koja se desi pre susreta čoveka sa čovekom. Kad dode do tog susreta, režija se povlači. Ona postoji negde kao mogućnost pripreme. Svaka režija koja pokušava da se i u toku predstave nameće kao posrednik između gledaoca i glumca za mene je nešto što pripada onome što rade takozvani mediji. Zbog toga mislim da je pozorište u nesreći koja nas je snašla ne važno nego neophodno.

Psihoterapija počinje već u redu za karte: Pred blagajnom Ateljea 212, april 1999 (Snimio Zoran Sinko)

sredstava za pomoći najugroženijim kolegama. Ukušan prihod Fonda (do trenutka zaključenja ovog broja Ludusa) iznosi 721.814 dinara, 100 evra i 1.524 američke dolara, a ostvaren je zahvaljujući uplatama pojedinaca i ustanova koji su se odzvali apelu.

Komisija Fonda solidarnosti razmatrala je pristigle zahteve i do sad je, pomoći upućena za 16 članova. Na računu Udrženja preostala su sredstva u iznosu od 271.314 dinara za zahteve koji će naknadno pristizati.

Udrženje zahvaljuje svima koji su donirali sredstva i svima koji su se na prikupljanju sredstava angažovali, a nadamo se ubuduće konstantnom priliku sredstava u Fond.

Podsećamo da je Udrženje svoju 20. redovnu godišnju i izbornu Skupštinu održalo 23. decembra 2019, na kojoj su usvojeni izveštaji o radu u prethodnom periodu i ukazano na probleme čijem rešavanju Udrženje treba da se posveti. Kako na pomenutoj Skupštini nije bilo kandidata za predsednika Udrženja, Skupština je donela odluku da Predsedništvo sproveđe novi postupak za predlaganje kandidata za predsednika Udrženja i da se naredna Skupština održi polovinom marta ove godine, što je i sprovedeno ali je Skupština, zbog epidemije virusa korona i zabrane okupljanja, odložena dok se ne stvore uslovi za njeno održavanje.

Do tada Predsedništvo, drugi organi Udrženja i Stručna služba nastavljaju da sprovode sve aktivnosti u cilju realizacije programa koji proističu iz Statuta Udrženja, pre svega onih iz delokruga vršenja potverđenog posla, odnosno utvrđivanja statusa samostalnog dramskog umetnika, stručnjaka i saradnika u kulturi. Objavljeni su konkursi za predlaganje kandidata

za dodelu Nagrade za životno delo *Dobričin prsten* i za Nagradu *Miloš Žutić* u 2020, a uskoro će biti objavljena monografija o Mirjani Karanović. Zbog pandemije virusa korona i višemesecnog prekida rada pozorišta prolongiran je rad žirija za dodelu udruženjskih nagrada *Miloš Žutić, Ljubinka Bobić i Bojan Stupica* za 2019. godinu. Samostalni projekti članova realizuju se pošredstvom Udrženja i ove godine, ali načinost u znacajno manjem broju nego prethodnih. Pomenimo i uspešno realizovanu inicijativu za promenu statusa pantomimičara u Šifrarniku zanimanja Republike Srbije, odnosno njegovu uskladjivanje sa međunarodnom klasifikacijom zanimanja koja pantomimičare svrstava među glumce. Grad Užice je, na urgenciju Udrženja povodom uklanjanja murala sa likom Nebojša Glogovca u ovom gradu, organizovao oslikavanje novog murala.

Polovinom ove godine uprava Etnografskog muzeja ponovo je zatrzala da u što kraćem roku oslobođimo prostorije koje koristimo. O ovome smo obavestili nadležnu Republičku direkciju za imovinu RS i Ministarstvo kulture i informisanja i nadamo se da će se pronaci način za omogućavanje nesmetanog rada dramskih umetnika Srbije u prostoru koji priliči njenoj stogodišnjoj tradiciji i značaju koji ima za razvoj kulture naše zemlje.

Udrženje se u prethodnom periodu više puta oglašavalo u cilju zaštite dramskih umetnika i afirmiranja pozorišne umetnosti. Neposredno pred zaključenje ovog broja Ludusa, reagovano je povodom napada na naše kolege, koji su izrečeni u Narodnoj skupštini. Udrženje će i dalje reagovati, svaki put kada su članovi ugroženi, bez obzira na njihova politička opredeljenja.

3. 12. 2020.

OTVORENO PISMO PREDSEDNIKU NARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRBIJE

Poštovani gospodine predsedniče Narodne skupštine Republike Srbije,

Udrženje dramskih umetnika Srbije, reprezentativno udrženje u kulturi, obraća Vam se u ime dramskih umetnika snažno protestujući zbog neprimerene i neprihvatljive retorike koja ovih dana dolazi iz Domu Narodne skupštine Republike Srbije, tvrde, nedolžnih osuda i verbalnih progona, a posebno zbog poziva na napuštanje zemlje upućenog juče našem kolegi, vrhunskom glumcu i reditelju Dragunu Belogrliću.

Sramotno je da se Narodna skupština koristi za napade na narodne umetnike, da u najvišoj instituciji ove zemlje gledamo i slušamo upućene umetnicima čije je delo utikano u našu kulturu i nacionalni identitet. Kulturi svake države vrhunski umetnici donose samo dobrobit, a nikada štetu.

Tražimo od Vas, gospodine Dačiću, da kao predsednik Narodne skupštine Republike Srbije osudite i zaustavite blaćeњe, pretnje i progone upućene umetnicima zbog razlike u mišljenju čija je sloboda garantovana Ustavom, jer je to na štetu duhovnog i civilizacijskog razvoja našeg društva. Vaše neizjašnjavanje moglo bi se tumačiti kao saučestovanje.

Još pre 170 godina genijalni Jovan Sterija Popović opisao je naličje rodoljublja u svojoj drami „Rodoljupci“.

U ovom trenutku najvažnija je borba za zdravlje i zdrav razum građana Srbije.

Udrženje dramskih umetnika Srbije

I POZORIŠTE I ŽIVOT SU NA RUBU, ALI NE DAMO SE DO POSLEDNJEG DAHA

Da se ne pretvaramo. Ako se pojavi glad, promeniće našu radost za besplatne onlajn-sadržaje – kaže reditelj Andraš Urban

Autentična je umetnička figura u evropskom teatarskom kontekstu. Umetnička scena u Srbiji zna ga kao čoveka vibrantne osjetljivosti koja reaguje na sve ovdašnje socijalne mraroke i sveukupne civilizacijske stranputice.

Iako se početna cifra njegovih ovozemaljskih godina bori između brojeva četiri i pet (da ne cepidlačimo), Urban je i danas autoironični dečak inteligente duhovitosti, čovek nemirnog duha i nedokučivo široke imaginacije.

Godina koja je na izmaku i njemu je, logično, obeležena epidemijom koja je pomerila svaki damar u njegovom umetničkom i ljudskom biću. Za Ludus je glasno govorio o tome kako ju je preživeo do sada i kako će se jednom vratiti na starom već jednom novom životu...

Kako vreme odmiče i kako nam se koronarni staž uvećava (imao si, nažalost, i lično iskustvo s njom), što ti se čini, kuda sve ovo vodi nas kao čovečanstvo? U kom smislu ćemo se menjati nesvesno – i već jesmo, a u kom ćemo morati svesno da se potrudimo da se menjamo? Šta se to desilo s nama od Orvela do Margaret Atvud?

Mi živimo život kakav nam se diktira. Određuju nas politika i biznis. Potrošač mora da postoji. Proizvodnja nije problem. Idemo u pravcu koji će odgovarati nekoj generalizovanoj viziji sveta, i koji se sastoji od pomahnitalih vrlo kontrolisanih manjih zajednica. Ali svi žele uticaj i moć.

Šta nas je korona do sada naučila? Je l' su nas ratovi nešto naučili? Mislim da određenu industriju nečega i političku manipulaciju jeste. Ali čovek, građanin, ostao je isti. Korona jeste prilika za razvijanje mnogo razvijenijih načina kontrole. Naravno i komunikacije. I dosad, bez ikakve pandemije, imali smo trend prebacivanja društvenog života u virtualni prostor. Sada je to postao pravi, skoro jedini mogući način postojanja.

Ako je čovek zaista društveno biće i ako postoji unutar zajednice, onda, to se već vidi, naše duše se oscakaaju, shvatamo da taj Hendikep uzima svoj danak. Ljudi umišljaju da dolaze do saznanja što im stvarno vredi u životu itd., ali na kraju jedino im ostaje nade da prežive.

Pozorište uvek odgovara na sve izazove stvarnosti: tematizuje je, problematizuje, ističe, podstiče, ukazuje, provocira, pita (retko nudi gotove odgovore, a možda bi trebalo jer nekad se čini da su ljudi stvarno glupi). U kom smislu se sve to promenilo u tebi kao pozorišnom čoveku? Koje je dodatne ili drugačije dileme proizvelo?

Ljudi nisu glupi. Pozorište nije prostor proroka, niti demografa koji treba da govore publici kako da živi. To jedino može i sme učiniti svojim primerom postojanja, življjenja. Pozorište i sama izvođačka umetnost došli su u najveće iskušenje. Kako da opstane, ali da se odrekne svoje pravobitne i najznačajnije osobine, to jest da postoji jedino u životu i interaktivnoj komunikaciji s gledaocem u datom vremenu i prostoru. To nije znalo da reši.

Ali radače se nove forme, ovo vreme ipak će i inspirisati, ili naterati stvaraoca da razmišljaju u tom pravcu. O odgojnog uticaju i ne pričamo. Ovog trenutka svako pozorište koje tako doživljava sebe ima scensko dešavanje, i gledač koji to posmatra uživo računa se kao konvencionalni teatar. Bez obzira na umetničku formu. Došli smo do toga da moramo razmatrati druge načine postojanja u suštinskom smislu. To do sada nije bio slučaj. Prepostavljam da se i dalje značajno razvija način strimovanja predstave, pa ljudi mogu kod kuće s kokicama da gledaju pozorišne predstave. To i odgovara određenoj kulturi.

Teško da možemo naći prave argumente kojima se može odbraniti umetnost koja postoji uživo i prenosi se bez interneta. Sentiment nije dovoljan. Ostaje nade da će sve to proći i da će se sve vratiti na staro. Od samog starta mislim o tome da ne želim da se sve vrati na staro. Mora ipak postojati neko iskustvo koje nas je naučilo bar nešto. Ako ni-

šta drugo, da shvatamo svoj položaj, svoju nebitnost ili suprotno. Dakle, želim da nastavim sa ovim iskustvima, a ko zna gde će se to još razviti.

Osim korone, što ti je osnovni utisak ove pozorišne sezone, a što životne?

Pravo je čudo kada sedimo na nekoj predstavi. Kad gledamo pozorišni događaj. I pozorište i život se nalaze na rubu. U neizvesnosti. S osakćenom komunikacijom. Nemojmo zaboraviti da ljudi u velikoj meri i menjuju svoje običaje. Prošlo je toliko vremena da su stvorili drugačiji život, drugačije navike. No neizvesnost je u svakoj čeliji čovekove priče.

biti „izreštan“, da će neki projekti možda otpasti. Trenutno se nalazimo u toj fazi. Primamо udarce, ali zasad smo na nogama.

U kojoj je fazi, osim što ga je korona verovatno unešto preoblikovala, tvoje pozorište „Deže Kostolani“? Šta ga interesuje? S kakvim ljudima radiš? Za kakvim ljudima čezneš, osim što veruješ da u ovom trenutku čezneš za ljudima uopšte? Koga bi voleo da reditelj da dovedeš tamo?

U „Kostolanjiju“ izgleda da smo opet uspeli da stvorimo mali koherenti i vrlo zanimljiv ansambl. Priklučile su nam se dve mlade glumice. Osećam da se i tehnička ekipa i organizacija razvijaju u dobrom pravcu.

Možda je trebalo više da se trudim da to pozorište jasnije i artikulisanije bude teatarska radionica više vezana za moj rediteljski rad. Ne znam. Nema veze. Hoću da kažem da želim reditelje koji rade i naprave „onu predstavu“. Ne samo jednu u nizu negde na severu zemlje.

No mi gledamo pozorišne stvarače svuda oko nas ko-

cioniše, ili ne, isto je vaša stvar. No ako odlučujete o životima ljudi i o načinu kako će živeti, nije nebitno kako komunicirate i šta govorite. A prošli smo svašta. Koliko ludih, neproverenih, ishitrenih, čak i pretečih objava i izjava nam je stiglo iz samog vrha...

Imali smo i do sada problem u raznim segmentima društva, recimo u kulturi, da su na pozicije dolazili ljudi po stranačkoj zasluzi, a ne po stručnoj. Ti ljudi se ponašaju kao da vas finansiraju iz svog džepa, kao da su sponzori, a ne funkcioneri. A kad je reč o zdravstvu, o životu i smrti, onda vam to izgleda malo opasnije.

Kad najave neko poštravljaju mera, svi kupujemo osnovne životne namirnice, sad već taj smešni toalet-papir, brašno, pirinčić. Ispostavlja se ipak da je mnogo važnije bilo imati neke duhovne zalihe, jedino nas one spasavaju u kriznim situacijama, to kako održati glavu zdravom nekad bude važnije od leka.

Lakše je dok vam je pun frižider. Da se ne pretvaramo. Ako se pojavi glad, promeniće našu radost za besplatne onlajn-sadržaje.

Ali čoveka valjda stvarno u životu drži neko psihičko stanje, neka povezanost, misli. Ponekad se iznenadim kad vidim nešto napolju, da i toga ima u životu, a skoro da živim kao da nema. Eto. Ne sme da nas zadavi sopstveni komunikacijski ili nametnuti balon. Mislim da su kultura i sama umetnost u ovom slučaju veoma bitne. Nikako ne smemo da se odrekнемo te veze. Na ličnom planu, do poslednjeg daha.

Amerika se ovih dana, bar formalno, izborila za program. Ovde pak izgleda promene nisu potrebne. Imaju li izlaza iz ovog ludila?

U Americi vidimo odavno najavljeno menjanje paradigmе ljudskog društva, sveta. To je neminovno. Dešava se. Gledamo cirkus raspadanja. No ne treba umišljati da toga već nije bilo, svašta se dešavalо, a to što mi ne pamtim, ili ne znamo, druga je stvar.

Mislim da se treba buniti i menjati svet na svakom koraku. Ako smo iskreni, to bi trebalo prvenstveno da se odnosi na samoga sebe, na nas same. Izvesno je da u društvenom kontekstu svaki funkcioner očekuje da ti budeš podnik, a on neku supersilu. Čak i onda kada je gluplji ili neobrazovaniji od tebe. Od tebe se očekuje da s osmehom klimaš glavom, ali ti to ne moraš da radiš.

„Najopasnija optužba koja čoveka u Rimu može da snade je da ne odaje dužno poštovanje kipovima“, kaže jedan ovdusušnji pisac u svojoj priči. Srbija je prepuna novih kipova koji budu oči logici. Šta će biti s onima koji odolejuju da im se poklonje?

Istorijski kipovi mahom služe da se obeleži teritoriju u ideološkom, političkom i nacionalnom smislu. Uglavnom time nekim pripadnicima poručuju da budu ponosni na čudesnu historiju, a drugima da budu добри i da žive sa strahom. Takode, postavljanje tih monumentalnih skulptura je građenje određene podvesti budućnosti. Doći će generacija kojima je prirodno da neki kameni, ili bronzani sadržaj stoji tamо i govori da je on pripadnik nekog posebno vrednog naroda, države.

Stalno se zapitam povodom toga zašto ne forsiramo funkcionalne javne prostore u kojima građanin može da se oseća dobro. Ne kao političko ili nacionalno biće nego kao čovek. Pod funkcionalnošću ne mislim na pragmatičnu vrednost nego i na estetski izazov, na prostore u kojima je dobro i zanimljivo boraviti. To nam nedostaje u gradovima.

Kad ti deca danas postavljaju pitanja o životu, šta im odgovaraš? Čemu danas treba učiti decu?

Ako to neko zna, nek mi se javi. Pokušavam da im govorim o vrednostima koje živim sada. Ne volim licemerstvo ni u tome. Želim da shvate kako čovek prihvata da bude dobar. Na onaj pravi način. To je ipak njihov život. Ne smem ga odrediti, ali tu sam. Kako god mogu.

Imać li želju da jednom Suboticu zameni Novim Sadom? Da dodeš, na primer, na celo teatra u Novom Sadu? Možda!

Snežana Miletić

Selfi Andraša Urbana

A sad se čeka vakcina. Kao poslednji čin ove specifične stvarnosti. Dosta nam je, padamo u trans, i želimo da nas cepe. Vakcinišu. Život je život, a čovek je čovek. Živeće po svaku cenu, pod svim uslovima. Ali taj novi život i ne mora da ne bude uzbudljiv.

Udaljenost, razdvojenost, nemogućnost susreta razmene misli i ideja, korigovanje misli i ideja, provera misli – selidba u onlajn-prostor – da li ta vrsta distopičnosti najavljuje novu mogućnost teatarskog života?

To je sigurno pokrenulo određene procese. Ne mislim sada na trenutne reakcije na stvarnost. Kad-tad će ti procesi doneti svoje plodove i zaključke. No teatar kakvog znamo i dalje će postojati.

Razmišlja li o „Desireu“? Kako će biti moguće koncipirati ga?

Teško. Svakodnevno ulažemo enormnu snagu da ga bude. Ogroman je stres. Radimo kao da će ga biti, probleme rešavamo kako se javljaju. U početku pandemije izgledalo mi je da treba sve otkazati, sačekati... Kasnije čovek shvata da mora izabrati da postoji, da radi ono što mu jeste deo identiteta ako veruje bar malo u život koji smo dosad živeli. Znali smo da će naš program

ji i onda opstaju, hvaljeni su i kada prave izrazito loše predstave. Čak se menja način percepcije njihovog rada, to jest postavljaju se merila i određuju ukus da publika počinje da misli da je to pozorište, da je to dobro pozorište. E takve ne želim. Uvek smo se trudili, naravno, čineći greške, da budemo pozorište koje se bavi i stvarnošću koja ga okružuje, koje postavlja i problematizuje i umetničke, estetske pojave, koje se bavi i pozorištem s velikim slovima. Pozorište je organski deo sredine.

Reditelj je, u odnosu na ekipu predstave koju radi, neka vrsta križnog štaba, neko ko hrime, misli, odlučuje. Koje osnovne principe reditelj mora da poštuje u odnosu na ekipu, principe koji bi kao savet dobro poslužili našem križnom štabu?

U vašim očima ni glup čovek ne sme biti glup čovek. Kao reditelj, niti si žandar, niti si sveznajući bog. A još manje si intrigant koji manipuliše ljudima. Najveće greške pravimo kada predstavljamo nešto da je vrednost, a to nije. Pokušavam da slušam čoveka u saradnicima koji utiču na mene. Bez obzira što se često o meni misli da teram ljude da rade nešto u šta ne veruju, ne radim to. Ili samo retko. Način komunikacije je, vas kao reditelja, vaša stvar. Da li to funk-

SUŠTINA GLUME JE RAZUMEVANJE LJUDSKE DUŠE

Umetnost je oplemenjujuća i opominjuća, duhovna potreba, nešto najplemenitije što možemo da iznedrimo - kaže čuvena glumica Branka Katić

Od trenutka kada je, kao tinejdžerka, stala ispred kamera, osvojila je gledače i reditelje. Veliku popularnost stekla je brojnim filmskim i televizijskim ulogama, uporedno igrajući u pozorišnim predstavama. Branka Katić nepriskosnoveni slovi za jednu od naših najomiljenijih i najvoljenijih glumica. Njena biografija beleži 75 naslova, a njena čudesna glumačka harizma radošte igranja. Strasno i raskošno, uvek s iskrenom, gotovo detinjom zaigranošću odigrala je sve te role. Branka je majstor nonšalancije i virtuzo radovanja.

Od 2000. godine Branka živi u inostranstvu. Udata je za britanskog producenta i reditelja Džulijana Farina, imaju sinove Luija i Džoa. Njihova kuća je uvek puna, a suprug u šali govori da je uz nju dobio i čitav „paket Srba“. Njena pozorišna karijera nije velika, ali je značajna. Pamitno uloge iz devedesetih u predstavama „Trinidad“ i „Bliže“. U Londonu je igrala u Rojal kortu i Glob teatru. Odnedavno ponovo je možemo videti na sceni, u Beogradskom dramskom pozorištu.

Uvek raspolažena, nasmejana i duhovita Branka Katić je sasvim sigurno jedna od naših najznačajnijih glumica. Razgovarale smo jedno po podne u Beogradu.

Nakon duže pauze vratili ste se na pozorišnu scenu. Kakav je to bio izazov za vas?

Izazov je veliki i pravi. Na beogradskim scenama nisam bila od davne 1999. godine. Poslednja predstava u kojoj sam igrala je „Bliže“ u Jugoslavenskom dramskom pozorištu, u režiji Alise Stojanović. U Londonu sam samo dva puta imala prilike da igram u teatru.

Glumila sam u Rojal kortu, na njihovom festivalu mladih piscata. Tu je i Dragan Mićanović igrao sa mnom. Pre dve godine glumila sam u Šekspировom Glob teatru boginju Atinu u „Orestiji“. Tada sam, u stvari, prošla tu glavnou tremu zbog dugog neigranja na sceni.

Vratili ste nam se u predstavi „Sumrak bogova“ u režiji Jagoša Markovića u BDP-u?

Povratak je došao sasvim nenadano. Prvo je Jagoš Marković predložio da u martu sledeće godine zajedno radimo, što sam s velikom radošću prihvatala. Onda su me iznenada pozvali da uskočim u „Sumrak bogova“. Uskakanje ima svojih vrlina, ali i mana. Prednost ovoga puta je što je to zaista fantastična predstava. Uzela mi je dah kada sam pogledala snimak. Svi glumci u podeli su fantastični. Priča je teška i bolna i veoma aktuelna u ovom trenutku. Go-

vori o usponu fašizma u Nemačkoj, posmatrano kroz prizmu jedne plemićke porodice. Ograničavajuće je pak to što moraš da se uklopiš u tuda glumačka rešenja, ovoga puta moje vrsne koleginice Branike Šelić. Kada uskačeš u predstavu, moraš da pratиш i geografiju i intenzitet svega što je već postavljen.

Kako je izgledao taj povratak?

Već na tom prvom izvedenju osetila sam „tišćinu“ u publici, to da su potpuno s nama. Naša predstava je klastrofobična i mučna i zastrašujuća, ali i veoma snažna. Moje kolege su izvrsne, osetila sam i njihovu iskrenu podršku i radosna sam i počastovana što sam u tako dobrom društvu... Već na drugom izvedenju sam osetila emotivni put lika koji tumačim, a svako novo igranje donelo je nove darove. Jedva čekam sledeće izvedenje!

Pozorište je neka vrsta zajedništva između publike i glumaca. Kakvo je to zajedništvo i kakva je to razmena?

To je za mene prava magija. Sve se dešava u tom jedinstvenom i neponovljivom trenutku, s kolegama si sinhronizovan, u toj moćnoj zajedničkoj energiji, i kada je predstava dobra, kada je izvedene dobro, jer nije svakog izvođenje isto, kao što ni publika svake večeri nije ista... ali kada se desi da dobar ansambl ponese publiku svojom igrom, onda je to prava magija.

Dugo živate u Londonu i povremeno ste u Beogradu. Kako biste uporedili te dve sredine i vašu profesiju u te dve sredine?

Beograd je moja prava kuća. To je mesto gde se osećam kao svoj na svome, gde volim sve, čak i ono što mislim da ne valja kod nas. London je velika metropola, gde je kulturna ponuda toliká da uvek možeš da nadeš nesto da ti hrani dušu. Kada je o poslu reč, odlaskom iz zemlje prekinula sam jednu lepu karijeru, publiku je voletela da što sam radila. Kod nas sam imala mogućnosti da dobijam velike i dobre uloge, dok u inostranstvu zbog akcenta nisam mogla da igram sve što sam želela, a opet ne mogu da se želim jer sam imala sreće da svih ovih dvadeset godina radim u kontinuitetu, što je mnogo važno za našu profesiju. Takođe, upoznala sam neke divne ljudе koji se bave našim poslom. Naši ljudi koji nemaju mogućnosti da putuju misle da je negde tamо sve bolje, da je trava uvek zelenija negde drugo. Ali nije tako. Svaka sredina ima svoje specifičnosti i vrline i mane. Familijarnost naše sredine, gde razumem kako ljudi razmišljaju i gde me-

Branka Katić (foto lična arhiva)

lodje, mirisi, prizori imaju sentimentalnu vrednost, gde mi je sve poznato i kao takvo bliže, sve mi to ima posebnu draž.

Gluma, između ostalog, znači često biti neko drugi. Šta u okviru profesije znači razumeti druge, a šta u životu i savremenom svetu?

Svrha naše profesije svakako jeste istinsko razumevanje ljudske duše. I kako date okolnosti, odrastanje, situacije u kojima su ti likovi koji je glumimo, kako sve to utiče na njihovo ponašanje i na izbore koje prave, bili oni dobrí ili loši. Mislim da je veoma važno da svaki čovek ima saosećanje za druga bića. Bitno je biti i radoznao i umeđu da saslušaš i razumeš ljudе. U Srbiji nam prečesto nedostaje širina da prihvativamo da smo svi različiti, da imamo različite poglede na svet, da postoji mnogo puteva do istog cilja i da je dobro da ne mislimo svi isto, u tome i jeste bogatstvo, lepota sveta. Kod nas neretko nedostaje strpljenje i kućno vaspitanje, pa su ljudi bespotrebno agresivni i isključivo u verovanju da je jedino njihovo viđenje ispravno. Svi su nam bilo bolje kada bismo bolje oslušnili jedni druge.

U svakoj vašoj ulozi oseti se radost igranja, odakle to potiče?

Volim svoj posao i svaki put sum beskrajno srećna što radim. Vaspitavana sam tako da cenuim svaku poziciju u ekipi, volim da smo u dobroj energiji, to uvek učini da se proces odigrava u većoj slobodi i da ishod projekta bude bolji. Najviše volim kada su ljudi fini i pažljivi jedni s drugima. Ne pri-

jevaju mi nervosa i vikanje i ne podnosim ponizavanje drugih osoba. Niko nema pravo da se tako ponosa. Mislim da je to jedno bazično nevazpitane, koje, nažalost, svuda postoji. Dobro je da uvek ima fi-nog sveta s kojim je zadovoljstvo saradivati. Međutim, ima i onih koji su rođeni u ljudskom obliku, ali još nisu otkrili svoju humanu stranu.

Šta vas čini savremenom glumicom?

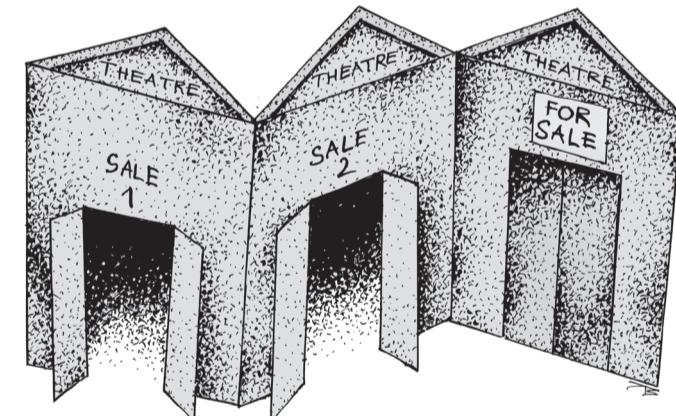
Verovatno me to što sam mnogo glumila na filmu čini savremenijom glumicom. Na filmu su svedeni sredstva, kamara ima tu magičnu moć da čita vaše misli. Zabavljaju me kako u holivudskim blockbusterima, dok sve iz njih eksplodira, glavni junaci i ne trepnu. To je meni foliranje, kao oni su toliko kul i neustrašivi da ih sve to ne dira, smatram to anomalijom savremene glume. Obožavam francuske filmove. Mislim da tamo ima najviše dobrih

uloga za žene. Svida mi se i kako francuske glumice nikada ne izgledaju kao lutke, skoro da su bez šminke, kosa je uvek malo neuredna, ali te priče su uvek izuzetno zanimljive, postavljaju prava egzistencijalna pitanja, volim priče običnih ljudi koji iznenada prolaze prave životne drame.

Zašto je po vama umetnost važna za jedno društvo?

Umetnost je oplemenjujuća i opominjuća, dolazi iz istinskog poriva, ona je naša duhovna potreba, nešto najplemenitije što možemo da iznedrimo. Sagledavajući tude priče u književnosti, pozorištu ili na filmu, bolje razumemo i naše živote. Važno je za svaku kulturu da neguje svoje umetnike. Razmena je tu dragocena i naše potrebe za njom će uvek biti.

Olivera Milošević

TEATARSKI BUM BEOGRADSKOG DRAMSKOG POZORIŠTA

Beogradsko dramsko pozorište kanilo je da tokom godine koja je na izmaku realizuje ambiciozan plan od deset premijera s potpisima vodećih reditelja iz zemlje, regiona i Evrope. Da su im namere bile ozbiljne, uverili smo se krajem decembra 2019., kada je u ovoj teatarskoj kući zvanično predstavljen plan za 2020 – novi repertoar uz prisustvo angažovanih reditelja (Ersan Mondtag i Bon Park iz Nemačke, Tomi Janežič i Diego de Brea iz Slovenije, Lenka Udovički i Ivica Buljan iz Hrvatske, kao i naši Boris Liješević, Jug Dorđević, Nikita Milivojević i Patrik Lazić) okupljenih oko zajedničkog imenitelja „Čovek/umetnik i njegovi demoni“. Epidemiološke okolnosti i borba s nevidljivim neprijateljem osuđili su donekle namere BDP-a, ali smo svakako videli brojne autorske iskorake, te istraživanja na novim scenskim i produkcijskim iznenadenima. Valja napomenuti i da nas

je pozorište na Crvenom krstu i te kako obradovalo značajnim glumačkim pojačanjima: Andrija Kužmanović, Miloš Biković i Branka Katić, koja nije krila radost zbog susreta sa svojom publikom posle velike pauze.

„Kako su moje prve uloge na pozorišnim daskama bile u BDP-u, osećam se kao da sam se vratiла kući. Uloga Sofi u predstavi „Sumrak bogova“ u režiji Jagoša Markovića dobra je prva rola za povratak. Nadam se da će ih biti još mnogo“, izjavila je glumica koja će, ako okolnosti dozvole, već u martu 2021. nastaviti saradnju s ovom kućom i Jagošem Markovićem. Svoju pozorišnu energiju ukrstite u „Divljem mesu“ po delu Gorana Stefanovskog.

Tu je i Brehtov „Baal“ s Milošem Bikovićem u glavnoj ulozi. Nagradivani slovenački reditelj Diego de Brea započeo je probe, ali je premijera pomerena za 2021. godinu.

„U BDP-u sam prvi put učestvovao u profesionalnoj predstavi, na ‘daskama’ velike scene. Imao sam čast da igram u komadu ‘Frederik ili Bulevar zločina’, u kretkoj sceni s Dragonom Nikolićem. Zato BDP ima posebno mesto u mojoj karijeri. Izgleda da postoji gravitacija u ovom teatru koja me vuče k nejmu“, tvrdi Biković.

Prva premijera na Sceni „Olivera i Rade Marković“ BDP-a bila je „Ružni, prljavi, zli“ Slobodana Obradovića u režiji Lenke Udovički. Nastala po motivima istoimenog filma Etore Skole, crne komedije sa elementima neorealizma iz 1976. godine, trebalo je da se predstavi publici 14. marta 2020, pa je pomerena za sedam meseci zbog vanrednog stanja. BDP je, uprkos svemu, bio i deo regionalne koprodukcije. Predstava „Nije to to“ – studije Frausta Simone Semenić, u režiji Tomiјa Janežiča, realizovana je sa srpskim SARTR-om, MEES-om i Zetskim domom

sa Cetinjom. A kompleksno tumačenje „Čitača“, prema romanu Bernharda Šlinka, režirao je Boris Liješević. Nemac Bon Park predstavio se muzičkom inscenacijom „Jugojugoslavija“. Studirao je slavistiku u Berlinu i više puta posetio Beograd, a zainteresovan se za raspad Jugoslavije pošto je rođen u zemlji koja je bila podjeljena na Istočnu i Zapadnu Nemačku, dok su njegovi roditelji došli iz zemlje podjeljene na Severnu i Južnu Koreju. Svoju novu predstavu „Kišne kapi na vremenu kamenju“, prema priči Rajnera Vernera Fasbindera, upravo je predstavio mladi reditelj Jug Dorđević.

Zbog novonastalih okolnosti BDP će u narednoj godini realizovati pomenuti „Baal“, „Tih teče Misissippi“, prema romanu Vladimira Tabasevića i režiji Ivice Buljana, kao i „Living room“ (koprodukcija BDP, BITEF festival, BITEF teatar) intrigantnog reditelja Mondača, koga pamtimos sa 51. BITEFA. „Zelenu čuju Montenegro“, po delu Mome Kapora, režira Nikita Milivojević (koprodukcija BDP, Grad teatar Budva, Gradska pozorišta Podgorica), a „Uliksa“ mladi Patrik Lazić (saradnja s teatrom „Ulisis“ s Briona).

Uprava BDP-a planirala je i novih sedam predstava, kojima će pojačati repertoar u 2021. godini. To su: „Cement“ H. Milera u režiji Sebastijana Horvata, „Dan kada ja nisam više bila ja“ R. Simplicijena u režiji Tare Manić, „Divlje meso“ G. Stefanovskog u režiji Jagoša Markovića, „Demokratija“ J. Brodskog (koprodukcija BDP, MGL Ljubljana, ZKM Zagreb, Dramski teatar Skoplje, Uvjidevi sinuh Novi Sad) u videu Veljka Mićunovića, „U raljama života“ D. Ugresić (BDP, Beo Art Beograd i Gradska pozorišta Podgorica) potpisac Andrej Nosov, dok će Lenka Udovički postaviti Čehovljevog „Ujka Vanju“ (BDP, Gavela Zagreb i teatar „Ulisis“), a „Žutu“ G. Mihića režira Ivan Vuković.

Milica Kosović

DOLINA JEZE NA SCENI I OKO NAS

Bitef je uz veliku opreznost održan u kratkom i efikasnom izdanju u vidu Prologa, kao uvod u 54. i 55. Bitef koji će zajedno biti održani 2021. godine

O kosnica Prologa bile su dve predstave i veoma jasan koncept koji govori o dehumanizovanom društvu i svetu – „Na ivici budućnosti“, kako stoji u podnaslovu ovog izdanja.

„Slogan je dvosmislen: on ima zastrašujuću zapitanost da li i kakva nas budućnost očekuje i da li smo na ivici ambisa? Treba imati na umu da se tematski luki 54. i 55. Bitefa, koji će se desiti kao spojena verzija sledeće godine, kreće od ekološke kataklizme do različitih projekcija posthumanog i transhumanog sveta, o čemu govore i dve predstave iz ovogodišnjeg BITEF-Prologa. Taj koncept posthumanizma podrazumeva jedan svet u čijem centru neće više biti čovek. Da li je to nešto što treba da nas uznemirava ili je upravo nešto što daje nadu, jer podrazumeva ponovno uspostavljanje ekološke ravnoteže koju je ugrozio niko drugi do homosapijens, o čemu piše izraelski istoričar Harare, jedna od ključnih ličnosti 54. i 55. BITEF-a“, kaže Ivan Medenica, umetnički direktor i selektor festivala.

Ljudi i roboti

„Dolina jeze“ Štefana Kegija je jedna od dve predstave koje smo gledali u BITEF-Prologu. U ovom neobičnom performansu Kegi razmatra pitanje robota i njihove uznemirujuće sličnosti sa ljudima. O robotima uglavnom razmišljamo kao o korisnim mašinama, ali kada liče na čoveka, njihova spoljna sličnost sa stvarnim ljudima može stvoriti odbojnost ili nepoverenje i otvoriti pitanje što je čovek, a što mašina? Istraživači robotike ovaj nemir zovu „dolina jeze“. Kegi istoimenu predstavu gradi s pisacem Meleom po čijem liku je napravljen robot i sa humanoidom ispituje misteriozni odnos između ljudskih originala i robotskih kopija: šta za ljudski original znači kada ima svoju kopiju? Da li ta kopija pomaze čoveku da bolje upozna sebe, da ga uputi na zaključak da je ljudski biti nesavršen?

Jedna od tema ovog Meleovog predavanja koji roboti „pozajmljuje“ glas je autobiografska – piščev bipolaran pomerajući ličnosti za koji je tipičan strah od gubitka kontrole. U ovoj specifičnoj koleraciji Kegi nam sugerije da je razlika između čoveka i robota u tome što čovek nije u stanju da spreči svoja osećanja kada prepozna ljudsku mimiku ili pokrete tela, ona se odvija po genetskom automatskom koji nas vraća na pitanje ljudskosti koju možemo definisati na različite načine, a jedna od definicija obuhvata nesavršenost, mogućnost da čovek dopusti sebi da ne bude savršeno efikasan, za to su zadužene mašine.

„Dolina jeze“ tako postavlja i pitanje da li je esencija ljudske u nesavršenosti?

Osim s pisacem Meleom, koji se u autobiografskoj knjizi suočava sa svojom bolesću, Kegi je saradivao i s inženjerima robotike. Tokom predstave posredstvom video-projekcije pratimo i kako je nastao humanoidni robot s likom Melea i kako Mele posredstvom svog avatara dolazi do svoje psihički stabilne verzije.

„Dolina jeze“ imenuje jaz u prihvatanju robota od strane publike, koji se otvara između pomalo realne ljudske sličnosti i približavanja savremenstvu. Daleko od klas-

Nakon „Doline jeze“ BITEF-Prolog je temu živog pristupa na sceni aktualizovao i performansom „Biti Arije“ autora i izvođača Simona Sema, u produkciji Teatra Vidi iz Lozane. Ona govori o složenom i slojevitom odnosu čoveka i digitalizovanog bića nastalog po pravu osobi.

Za razliku od prethodne predstave ovde je izvođač živa osoba – Simon Sem nam pričeva lična, složena iskustva ugradivanja digitalne kopije stvarne Arijele u svoje telo putem novih tehnologija.

„Dok sam upoznavao svet virtuelne stvarnosti, slu-

vokatima kako bih saznao da li postoje zakoni o zaštititi ličnosti u ovakvim slučajevima. Otkrio sam da ne postoje mnogo takvih zakona jer oni ne uspevaju da prate ubrzan ritam tehnološkog razvoja“, objašnjava Simon Sem.

Od njega u ovoj predstavi saznamo složene tehnološke, psihološke i pravne aspekte ovog neobičnog procesa – stvaranja hibrida čoveka i virtualne kopije žene. Kroz multimedijalnu formu izvođenja otkrivaju se mogućnosti manipulacije tehnološkim telima. Predstava postaje naročito zamisljiva kada se uživo preko video-razgovora, negde iz Londona uključuje stvarna Arijele sa kojom publika može da komunicira.

Simon Sem kaže da u virtuelnim svetovima najviše voli to što je u njima sve moguće. „Ja sam, recimo, otkrio da se dobro osećam u tom drugom telu. To je bila inspiracija za stvaranje avatara koji je bio spoj ženskog te-

žovana na festivalu, kao prevodilac i urednik programa „Bitef na filmu“.

Zatim je razmatrana budućnost pozorišta u aktuelnom vremenu globalne zdravstvene krize, ali i naša budućnost, pitanje opstanka ljudskog roda u okolnostima galopirajućeg razvoja veštice inteligencije. Održana je tribina „Na ivici nove pozorišne sezone“, pa BITEF polifonija, Filozofski teatar i digitalni razgovor s teatrolom Erikom Fišer Lihtem.

Gošća Filozofskog teatra bila je profesorka Svetlana Slapšak, koja je u razgovoru s Majom Pelević promišljala značenja pojma nova normalnost našeg sveta posle pandemije i društvenih kriza kao što je ova koja izaziva krupne društvene potrese, ruši stare sisteme, uspostavlja nove i postavlja pitanje mogućeg kraha neoliberalnog kapitalizma.

„Sistem se već urušava“, rekla nam je Slapšakova, „to vidimo po stepenu nervoze vladajuće klase i potome kakve sive dodatne mere dodaju osnovnim higijenskim merama koje su neophodne. Tako se izaziva osećanje zavisnosti, podrednosti, pokornosti i discipline. Sjedne strane je vrlo dobro što građani prihvataju disciplinu, što prihvataju saveze čak i kada ne veruju u njih i kada su podlegli nekoj od teorija zavere o nepostojecem virusu i sl. Međutim, takođe je važno da vlast ne zahteva od ljudi da budu solidarni, da paže na druge, da budu nežni i puni ljubavi, a to je brojne ljudje povezano za vreme ove križe. Neki oblici totalitarizma vladaju u zemljama kao što su Poljska, Mađarska, delom i Češka, ali tamo nije mirno, ljudi se bune i to bez prestanka. Tako da smešno zvuči kada političari tih zemalja kažu – pa mi imamo demokratiju, evo vidite imamo i demonstracije. Ja kažem – ne, nemate demokratiju, imate samo demonstracije.“

Na pitanje kakav je položaj umetnosti i kulture u ovakvim okolnostima Svetlana Slapšak odgovara: „Jedan znak koji dosta govori o želji da se uvede neka vrsta diktature jeste da se najpre napada kultura. Zato što je kultura žarište iz kojeg se stvaraju pobune, u kojem se formulišu pobune, u kojem se uči kako se formulišu pobune, koje reči treba upotrebiti, čemu se treba naučiti, što treba sazнати da bi se pobuna održala i da bi se bar nojstrušniji oblici diktature koji su sada nikli odmah sasekli. Ne sumnjam da su kultura, nauka i obrazovanje osnovni elementi koji su potrebni da se građani osveste, da shvate svoj položaj i da pokušaju da se pobune i da se odatle formulišu pobune. Oni koji imaju privilegije nemaju tu potrebu. Po mom dubokom uverenju, prva sredstva borbe za demokratiju su gramatika, logika, retorika i stilistika. Lekcije koje smo dobili za vreme pandemije i karantina govore da je slaba tačka svake diktature znanje i da jedino znanje može da snabde veću masu ljudi većom snagom, da se bolje uhvate ukošaću s diktatorskim težnjama.“

U ovu pandemijsku godinu BITEF-Prolog je pružio samo uzorak BITEFA. Rukovoden idejom da festival održi svoj kontinuitet, ali i namerom da pokaze da je teatradar mogući i u ovakvim uslovima kao prostor za slobodno promišljanje i kritičko razmišljanje o svetu u kojem živimo. Godine 2021. sledi nastavak –

Olivera Milošević

Dolina jeze (foto-arkiva BITEFA)

sičnog poimanja pozorišta ovaj performans govori o savremenom svetu koji je na pragu budućnosti u kojoj će, tu pored nas, biti i humanoidni roboti i u kojoj ćemo se još baviti preispitivanjem ljudskog odnosa s mašinama. Robert Lesing, tehnički direktor i konstruktor koji vodi predstavu i upravlja robotom kaže: „Ovo je obična mašina – skup motora koji su programirani u vremenskoj liniji i ona ne poseduje veštačku inteligenciju. U poredenju sa pravim glumcima, to jeste nešto drugačije – mašina koju gledate na sceni, stvar za sebe. Mislim da je to deo budućnosti pozorišta. Mašina nije zamena za ljudе ili životinje ili bilo koja druga živa bića koja vidi na sceni. Ali i jeste, to je mašina na sceni.“

čajno sam se našao u telu druge osobe. Preko interneta sam kupio digitalnu repliku ženske osobe koja postoji u stvarnom svetu. Putem 3D nacrtala i posebnih uređaja na telu, ušao sam u virtualni svet i preuzeo telo ove osobe. To iskustvo je bilo veoma iznenadjuće jer sam se kao muškarac osećao dobro u ženskom telu. Preplavile su me emocije. To je bio početak tog projekta. Želeo sam da putem ovog projekta predstavim pozitivno iskustvo koje sam imao u dodiru s virtualnom stvarnošću. Stupio sam u kontakt sa ženom čije sam virtualno telo koristio. Pristala je da učestvuje u projektu i bila je veoma zadovoljna ishodom. Ali tokom izvođenja projekta shvatio sam da bi mnogo toga moglo da pade po zlu, pa sam se obratio ad-

la i moje glave. Dešava mi se ponekad da noću sanjam o ovom virtualnom iskustvu jer je ono u mnogo čemu promenilo moju ličnost“, kaže Sem.

Prateći programi

Prateći programi BITEF-Prologa počinju s osmijeni u vezi s temama glavnog programa. Sve se dešavalo napolju, na Skveru Mire Trifunović, otvoreno se razgovaralo i promišljalo o pozorištu i savremenom svetu.

Najpre je predstavljena knjiga „Čekajući BITEF“ Vere Konjović, koja je od prvog BITEFA višestruko anga-

TEATAR U REŽIJI IZAZOVA

Uokviru ovogodišnjeg BITEF-Prologa održana je panel-diskusija „Na ivici budućnosti“ na kojoj je bilo reči o pozorišnoj umetnosti za vreme pandemije koja je 19. i 20. u ugla kulturne politike, kao i izazov menadžmenta u kulturi, odnosno pozorišne produkcije

Na prelazu između dve pozorišne sezone – prethodne, koja je ostala nedovršena, i nove, koja se dočekuje bez jasno definisanih planova, otvorio se prostor za intenzivnu razmenu postojećih iskustava i novih ideja. Izvodčice umetnosti, iako ni prethodno nisu bile u zoni komfora, sada su se suočile s uznemirujućom i izazovnom situacijom koja je pokrenula mnogo brojna pitanja, među kojima i razmišljanja o potrebi za pozorištem i njegovom položaju u vremenom društvu.

Kao najznačajnije pozitivne mere kulturne politike Srbije, Ana Ilić je izdvojila paket ekonomskih mera i olakšica, pomoći samostalnim umetnicima koji su jedina izdvojena grupa koja je dobila direktnu finansijsku podršku, otvaranje portala za digitalni sadržaj. Pozorišta su zadržala sve svoje stalno zaposlene radnike i honorarno angažovane saradnike – nikom nisu prekinuti ugovori i svima su redovno isplaćivani plate i honorari.

Profesorka Dragičević Šešić istakla je da je kriza dočekala bez uređenog sistema i da su mnoge šanse propuštene još odranije. Što se pozorištu tiče, neiskorišćen potencijal za nju predstavlja razvoj slijepi specifik predstava i podrška neinstitucionalnoj kulturnoj sceni.

Druga sesija započeta je konstatacijom da su pozorišni praktičari i dalje u fazi nalaženja i stalnih promena taktika i *ad hoc* rešenja, te da će biti potrebno vreme da se ona ispitaju i pretvore u proverene strategije i modele kriznog pozorišnog menadžmenta. U većini zemalja pozorišta rade po preporukama koje su nejasne, konfuzne, kontradiktorne, te je doista toga prepusteno odluci rukovodstva. Tako Francis Peduzzi, direktor ustanove *Le Channe* u Kaleu, navodi da je potrebno uložiti specijalni napor da se mere Vlade Francuske desifruju i

protumače, te prilagode različitim situacijama. Za njega je bio prioritet da se sačuva živo izvođenje predstava i očuva duh zajedništva okupljanjem publike u fizičkom prostoru.

Dubravka Vrgoč, upravnica Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, podelila je svoja pozitivna iskustva s onlajn-prikazivanjem predstava koje je pogledalo više od pola miliona gledalaca iz celog sveta. Kao dobar primer iz prakse za vreme pandemije kovida 19 Jug Radivojević, direktor Beogradskog dramskog pozorišta, naveo je otvorenu scenu u dvorištu pozorišta. Dodao je da je mnogo veći problem omogućiti bezbedan proces rada unutar pozorišta i sigurnost zaposlenih, u odnosu na bezbednost publike na predstavi.

Na ovom panelu imali smo uvid i u drugu, vrlo značajnu, vaninstitucionalnu i vantr-

žišnu perspektivu zahvaljujući Marijani Cvjetković, predstavnici nezavisne umetničke scene. Uzakala je na to da je ova scena u potpunosti nevidljiva i neprepoznata u zakonskim okvirima i svim drugim aktima i rešenjima koja postoje u našoj zemlji. Marijana je konstatovala da ova kriza može da se iskoristi da svi zajedno redefinišemo sopstveno polje i način rada.

Diskusija na panelu je završena pričom o Fondu solidarnosti kulturnih radnika i radnika Srbije koji je osnovala Asocijacija nezavisne kulturne scene u našoj zemlji. Marijana je konstatovala da ova kriza može da se iskoristi da svi zajedno redefinišemo sopstveno polje i način rada.

Jelena Knežević, urednica i moderatorka panel-diskusije

ZEMLJA BEZ KULTURE JE PUSTA ZEMLJA

Duhovitost je posledica nepodnošljive lakoće stvaranja koju osećam – kaže kompozitorka Irena Popović Dragović

Izuzetan kompozitor primenjene muzike Irena Popović Dragović školovala se na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu i na Univerzitetu „Mocarteanum“ u Salzburgu. Napisala je muziku za više od sto pozorišnih predstava i za taj rad je višestruko nagradjivana. Među tim priznajnjima dva su dobijena na Međunarodnom festivalu malih scena u Rijeci, tu je i specijalna nagrada za muziku na Danima komedije u Jagodini. Treću Sterijinu nagradu dobila je na 64. Sterijinom pozorju, za muziku u predstavama „Hasanaginica“ i „M.I.R.A.“ u režiji Andraša Urbana i „Karolina Nojber“ u videnju Kokana Mladenovića.

Kritičari ističu da vaša muzika bitno određuje predstave u čijem stvaranju učestvujete. Šta se dogodi u tom spoju muzike i pozorišne scene?

- Moja muzika pripada sceni i čini mi se da je tad najpotpunija. Postoji sklad u davanju i razmeni. Nisam važna ja, moja muzika, već je iznad nas predstava kao jedini cilj. Kada to shvatite, i još umete da nadete pravu dozu muzike na sceni, onda nastaje taj spoj i kreće nešto što, čini mi se, ni-kada nećemo znati da objasnimo.

Kako nastaju vaša dela? Od muzike ka glumcima ili od pisci i reditelja ka muzici?

- Zavisi kakvu predstavu radim. Svakako prvo pročitam komad. Ponekad odmah pišem i predlažem rediteljima moje ideje. Nekada te ideje i bacimo zato što reditelji žele da komad postave potpuno drugačije. Poslednjih desetak godina radim predstave u kojima se mnogo peva i zato je moje prisustvo na probama veoma važno. Takođe, postoje i predstave u kojima zajedno s glumcima tragamo za bojom i zvukom i tada se dešavaju svojevrsne radionice u kojima se kroz različite vežbe improvizacije zapravo uspostavlja muzika... Zapravo ne umem najbolje da odgovorim na ovo pitanje zato što se načini i pravci pravlj-

nja muzike menjaju u zavisnosti od vrste i zahteva predstave.

Najviše radite s rediteljima Kokanom Mladenovićem i Andrašem Urbanom. Kako biste opisali saradnju s Andrašem, a kako s Kokanom?

- Naš trojac već dugo krstari pored profesionalnih i po prijateljskim morima. Kokan, Andraš i ja smo prijatelji koji rade zajedno. Postoji poverenje, postoji privilegija da se može sve reći, što olakšava saradnju. Kokan je otvoren, duhovit, hrz, pa su procesi s njim vrlo uzbudljivi i burni. Nas dvoje se često i bučno smejemo. I to je jedan od najlepših video-vizualnih komunikacija. Do sada smo zajedno stvorili 33 predstave, a neke od njih su meni veoma bitne i značajne. Urban je poseban i jedinstven čovek, pomalo samotnjak, koji nosi u sebi dubinu koju još uvek ne umem potpuno da objasnim i čini mi se da ponekad nisam dovoljno pametna da shvatim šta želi. On malo priča, ali je dovoljno da pogledate jednu njegovu predstavu i shvatite kakav vulkan energije izvire iz tog bića. Oni su moji, a ja sam njihova, i najvažnije je što mi postojimo i mimo pozorišnih procesa i tu smo uvek jedni za druge.

Pozorište mi daje, nudi i pruža nesebično, a vaspostavilo mi je dva iskrena prijatelja, Kokana i Andraša. Zahvalna sam mu na tome.

Muziku koju komponujete za pozorište često je duhovita. A i vi ste takva osoba. Koliko je važno za život i umetnost?

- Radujem se životu. Raduje me i sam čin stvaranja. Ne postoji mistifikacija procesa i ne slazem se s tim da sam posebna. Posebna sam samo zato što sam shvatila da imam dar koji mi daje slobodu da stvaram. Kad to osvestite, onda

nema dokazivanja i takmičenja i jedino postoji radost razmene. Nikada nisam želela da budem najbolja u svom poslu. Nije me zanimalo takmičenje, a kad su počele da pristižu nagrade, ja sam ih samo prihvatile, ne kao lovorku već kao znak da neko vidi tu moju radost stvaranja. U muzici nema stagniranja, umetnost ne trpi lenjost, ali postoji ta zavodljiva emocija samozajubljenosti kojoj smo gotovo svi skloni. Ako nemate urođenu skromnost, ako nemate odnos prema stvaranju kao o radu na sebi, i ako se uljuljkate u sopstvenu narcističku sliku o sebi, verujte mi da ne možete napredovati. Duhovitost je posledica nepodnošljive lakoće stvaranja koju osećam.

Vaši songovi su nalik glumačko-pevačkim monoložima, dijalozima, grupnoj muzičkoj drami... Kako biste definisali predstave u kojima je dominantna vaša muzika?

- To je jedna privilegija. Zapravo je predivno osećanje kada vam reditelj toliko veruje i voli to što stvarate da čitave scene rešava kroz muziku. U celom tom procesu ja sam počašćena zato što nemam barjeru, nemam ogralu, nego mogu da svoju muzičku misao kreiram bez ikakvih stega. Posle čitanja predloška koji dobijem od reditelja, povlačim se i krećem stampedo emocija i veliko ushićenje zato što je razmena u procesu rada nešto što me još uvek jednakost usrećuje kao da prvi put radim.

Reditelji su primetili vaš scenski šarm, često ste i glumica u predstavama za koje radite muziku. Kakav je to angažman?

- Na probama često korepetiram i radim s glumcima. Dok uvežbavamo songove, rešavamo i uloge. Nekako se nametnem u celom tom procesu i kao logičan sled bude moj ostanak u predstavi kao muzičara. Neki reditelji su pri-

Irena Popović Dragović (foto Svetlana Volić)

metili i toj moj, nazovimo šarm, pa sam dobijala i manje uloge koje su kombinacija glumačkih i muzičkih zadataka. Nikada nisam osetila nelagodu zato što se na sceni osećam slobodno. Volim da improvizujem, a kao poseban segment bude i taj moj glumački zadatak koji dobijem i koji me za trenutak izbacuje iz moje zone komfora, a koji od mene zahteva drugi vid angažmana.

Da li su vaša deca, blizanci Kala i Dren muzički i pozorišno nadareni? Kakav je njihov odnos prema vašoj profesiji?

- Moja deca, Kala i Dren Dragović, koje od milošte zovem Zora i Oblak, moj su najveći uspeh. Njihovo rođenje me je usredsredilo na deo života koji mi je bio nepoznanica, onaj praktični deo koji sam uvek nekako prepustala slučaju. Moj suprug je violinista, tako da je muzički talent koji su nasledili zapravo udvostručen, malo od mame, a više od tate. U našoj kući se o našim profesijama ne govoriti kao o posebnosti, te samim tim oni nemoju svest o tome da radim drugačiji posao od drugih. Često sede na probama i čekaju mamu da završi posao, odlaze u garderobe glumaca, u šminkernicu, jure po pozorišnim hodnicima... Njima je teatar kao mesto za igru.

Kako je izgledala vaša pandemijska godina?

- Nisam osoba koja lamentira nad praznim. Nisam osoba koja je tužna kad pada kiša. U ovoj pandemiji imala sam veliku generalku sopstvene duše... napravila sam neke velike i značajne promene, povezala se s nekim novim ljudima, neke stare zauvek ispratila i promenila neke loše navike, ali najponosnija sam što sam to uradila bez ikakvog stresa. Mnogo sam čitala, komponovala i shvatila da ipak nisam izgubila onu nasušnu potrebu da želim da stvaram i komponujem, iako nemam konkretnog posla ili neke potrudžbine. Osetila sam da imam mir i kada sam sama sa sobom. Ta spoznaja me silno usrećila.

Kakav je značaj umetnosti kada dođu ova vremena?

- Ne znam zašto smo učutili svi mi koji smo inače glasni na sceni? Mislim da smo se svi uvukli u te naše intimne svetlove, da smo umorni i iscrpljeni. Našli smo, svako od nas, taj svoj štit da ne poludimo od ove ružne i opake stvarnosti. Stolno razmišljam kako bi bilo lepo da svakog dana izdremo u parkove, na trgrove i sviramo... Svakog dana da se umijemo u lepoti, pa da se opet vratimo nazad u svoje kaveze. Zemlja bez umetnosti, zemlja bez kulture je pusta zemlja, privid života. Nekada smo disali duboko, radovali se, smeiali, sada smo već dugo na veštackim plućima.

Olivera Milošević

KA NOVIH 35 GODINA U TEATARU NA ZVEZDARI OD MREŠĆENJA ŠARANA DO BUDUĆIH DANA...

Filmom *Zvezdara teatar – prvi 35 godina* obeležena je i prošla i nova godišnjica ovog mladog, uglednog pozorišta. Korona im je, kao i mnogo kome, pomrsila planove, pa proslave u tradicionalnom smislu nije bilo. No Zvezdara teatar je ušao u novu sezonu radno i uz reč svog direktora, dramskog pisci i srpskog akademika Dušana Kovačevića koje u ovom času zvuči izazovno: „Pozorište je kuća u kojoj žive ljudi zaljubljeni u pozorišne iluzije.“ Film je osmislio i intervju s Dušanom Kovačevićem vodila Zoja Pavlović, a snimio ga je, montirao i animirao Stevo Mandić iz studija Slow motion. Zoja je napravila izbor fotografija, a izbor iz video-arkive re-

ditelj Marko Misirača. Film prati muzika iz Zvezdarinskih predstava. Iz postprodukcije je izašao u (neslavnom) martu, ali je premjera povezana s Danom Zvezdara teatra, 8. oktobrom 2020.

Kako je Zvezdara teatar, od ruinirane zgrade Doma kulture izvan gradskog jezgra postao ugledno pozorište, upisano je prvom predstavom, odigranom 8. oktobra 1984, *Mrešćenje šarana* Aleksandra Popovića u režiji Dejana Mijača, u kojoj su igrali: Izet Hajdarhodžić, Mirjana Karanović, Lazar Ristovski, Borislav Todorović, Branko Cvejić, Rada Đuričin, Vojislav Brajović, Gordana Pavlov. „U jednom Domu kulture u Beogradu stvoren je teatar ‘Zvezdara’, ko-

ji nema ni tehniku, ni glumačkog ansambla, nema defaktu ništa osim dva-tri čovjeka, pa ipak već treću godinu prave u Beogradu najbolji teatar angažujući glumce iz drugih kazališta. Oni taj teatar prave na tekstovima domaćih pisaca, na kritičkim tekstovima, imaju mnogo publike i očito se ta formula potpuno potvrđila“, pisao je Fadiil Hadžić početkom 1987. u zagrebačkim *Radničkim novinama* o uspešnom pozorišnom eksperimentu. Bio je to produksioni model pozorišta mimo dotadašnje prakse, a koji prkosí ekonomskim i političkim krizama. Godine 2020. u Zvezdaru teatru zaposleno je svega 16 ljudi, koji opslužuju i održavaju dve scene i vode predstave na gostovanja. Izvedeno je, što u samostalnoj produkciji što koprodukciji, oko stotinu premijera: gotovo osam hiljada predstava, a na gostovanjima skoro 1.500. Sabiranjem se dolazi do broja većeg od milion i sedamsto hiljad gledalaca.

Repertoarska politika oslanja se na premijere domaćih drama, mada se igraju i prevodi i domaća klasička, od Branka Čopića do Borislava Pekića. Među piscima Zvezdara teatra su, osim Ace Popovića i Duška Kovačevića: Slobodan Stojanović, Rade Radovanović, Milica Novković, Radoslav Pavlović, Stevan Kopričić, Gordana Mihić, Vlasta Radovanović, Siniša Kovačević, Nebojša Romčević, Ivan M. Lalić, Dragoslav Mihailović, Mladen Popović, Vladimir Đurđević, Vladimir Kecmanović, Ivana Dimić...

Mrešćenje šarana (foto Mitar Trninić)

magacinski prostor, fundus, radionice, a opremljen je i pozorišni klub koji će postati živo jezgro kuće. U periodu 1999–2001, uz mnogo peripetiјa, podignuta je Nova scena, prema projektu Nenada Brkića i Mire Radivojević. Proces izgradnje je kontinuiran, pa su tako prošle godine radili na novom ulazu i foyeu, a predstoji im ulaganje u krovnu konstrukciju.

Zanimljivo je da je Zvezdara bila ogledna kako studentima organizacije na FDU, tako i arhitekture, čija su rešenja zaživela.

Prema rečima Egon Savina, najlepše je i najpoštenije raditi u pozorištu u kojima je predstava model teatra, u kojima predstava čini pozorište, a ne pozorište predstavu! S obzirom na to da država nema sredstava za izgradnju velikih institucionalnih pozorišta, a Beograd raste i ima delova grada u kojima žive stotine hiljada stanovnika bez teatra, Zvezdara bi mogla biti primer, model za buduću beogradsku pozorištu.

Dušan Kovačević je u ovaj teatar došao kao pišac, malo pošto je otvoren, 1987, na nagovor Bate Stojkovića. Postavio je komad *Klaustrofobična komedija* u kojemu je Bata igrao Savu odžačara. To je bila prva Duškova režija. U ovom teatru praizvedene su Kovačevićeva drame: *Profesionalac* (1990), *Urnebesna tragedija* (1991), *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti* (1996), *Kontejner sa pet zvezdica* (1999), *Doktor šuster* (2001), *Život u tesnim cipelama* (2011), *Kumovi* (2012), *Hipnoza jedne ljubavi* (2016). Direktor je Zvezdare već dvadeset godina. Iako nije očekivao ni planirao, njegov životni i kreativni put većao se za Zvezdara teatar.

Jelena Kovačević

KRETANJE, TO NAM TREBA

Mislim da je važno da se oslobodimo promišljanja čoveka kao neupitnog centra, da se usmerimo na rušenje te pozicije moći i devastirajućih hijerarhija, da temeljnije promišljamo pojam čoveka i to koliko je tradicionalno shvaćen pojam čoveka zapravo ekskluzivan i prema nekim ljudima – kaže Dimitrije Kokanov, dramaturg i dramski pisac

Iako je Sterijino pozorje, kao i mnogo šta u ovoj odlažećoj godini, bilo pod znakom pitanja, nagrada za najbolji dramski tekst neosporno je pripala Dimitriju Kokanovu za *Kretanje*, u režiji Jovane Tomić i produkciji Bitef teatra...

Kakvo je bilo ovogodišnje Sterijino pozorje? Kako uspevaš da pratiš rad kolega? Moj je utisak da se profilisao novi generacijski kružnici dramskih autora i da ga prati rediteljski kružnici, što sve liči na mogućnost promene pozorišne paradigme.

Nazalost, nisam uspeo da ispratim program Festivala. Naime, dolazio sam u Novi Sad samo kada su na programu bile predstave na kojima sam bio autor, dramaturg ili izvodac. Neke od predstava u selekciji sam pogledao ranije. Često se priča o tome kako su nekada festivali poput Sterijinog pozorja bili organizovani, a danas je to finansijski nemoguće. Bilo bi lepo i korisno da na pozorišnim festivalima svi učesnici mogu da prate predstave, učestvuju u okruglim stolovima, razmenjuju iskustva... Trudim se da pratim rad svojih kolega. Postoji određeni broj mlađih dramskih pisaca koji sve signiraju razvijajući autorski rukopis, a postojanje mogućnosti da se različiti pristupi dramskom pismu realizuju na scenama važno je za razvoj i vitalnost dramskog teksta u određenom pozorišnom kontekstu.

Hoće li paradigmu menjati ljudi, kreativci, ili možda pre korona?

Pozorište, kod nas, zaista je okoštao u određenu vrstu prakse koja vrlo retko uliva nadu da postoji prostor za odstupanje od dominantnih okvira rada. Za sada nemam utisak da se bilo šta menja. Tačnije menja se broj publike u salama, varira broj mesečnih izvedenja predstava na repertoarima, menjaju se mere zaštite... Možemo reći da se vodi računa i o broju izvedenja na sceni u produkcijama tokom trajanja pandemije, pa se tako biraju komadi s manje uloga. Ali kada govorimo o vrstama pozorišta i sadržajima, institucionalna pozorišta i dalje proizvode isti repertoar, dominante su tradicionalno shvaćene dramske predstave na repertoarima. Modeli rada se ne menjaju nego se prilagođavaju merama zaštite. Dakle, pozorište se ne menja nego čeka da pandemija prode. Moj stav nije da treba da se menja pozorište zbog pandemije već da pozorište mora da se razvija, da ima kritički odnos pre-

ma svojim dosadašnjim praksama i da u najboljem slučaju usvaja i otkriva nove metode rada, različite izvodačke vokabulare koji su mu još uvek strani itd.

Tvoja drama iako je nastala nezavisno od korone među nama, imala je premijeru u doba korone i nemogu se otrgnuti utisku da komunicira s njom, da govori o njoj, da anticipira korpus promena koji nam je donela, pre svega, bliski susret sa samicom, pa i smrću, strahu, ekonomsku ugroženost, zagadenje nastalo ljudskim delovanjem na prirodu... O čemu si pisao i kako u ovom času gledaš na napisano?

Premijera je formalno bila pre zvaničnog korona-zatvaranja u Srbiji, ali da, problem virusa je već bio poznat iz skustva drugih zemalja. *Kretanje* je drama o strahovima, o anksioznosti, pa tako i o samici, o rastancima. Nisam pisao o koroni i o spoljnim uzrocima. Naprotiv, pisao sam o osećanjima i razmišljanjima koja su duboko unutra. Želeo sam da se bavim govorima o osećanjima i da se bavim parališćim iskustvima stalnog osećanja straha. Izvan toga, postoji okvir pisanja za nežive neljudske subjekte (ako prostor uopšte može biti shvaćen kao govorni subjekt, to je naravno ogroman problem o kome najčešće razmišljam kada pišem – ko u mom tekstu može da govori?), a to dolazi iz želje i potrebe da se bavim kritikom antropocentrizma. U tom smislu monolog Bašte, tj. onog što je od prirode ostalo, jeste govor protiv hijerarhizacije živih bića koju je čovek proizveo kako bi sebe održavao na poziciji moći u odnosu na sve ostalo što je živo, u odnosu na sve ostale neljudske životinje i naravno druge organizme.

Kako gledaš na rad u ansamblu, u grupi stalnih saradnika?

Na primer, ansambl Ateljea 212 je kolektiv s kojim najviše radim, što je logično s obzirom na to da tom kolektivu pripadam svojim zaposlenjem. Biti deo nekog ansambla omogućava svima nama neku vrstu kontinuiranog dijaloga, te saradnje dovode do pomeranja komunikacijskih granica, omogućeno nam je sticanje međusobnog poverenja, pa samim tim i osvajajući različiti prostora sloboda. Međutim, vrlo je važno da ansambl ne bude zatvoren za saradnje s različitim umetnicima, autorima različitih pristupa izvođačkim umetnostima. Nije dobro živeti u komforu jer to podrazumeva visok stepen inertnosti i potencijalnu

atrofiranost. Mislim da je neophodno da se svih stalno vraćamo pitanju šta i na koji način komuniciramo s publikom, tj. preuzimanju odgovornosti za ono šta radimo. Jer ipak svi mi zauzimamo javni prostor i unutar njega komuniciramo odredene sadržaje. Na koji način to radimo i o čemu govorimo je naša kolektivna odgovornost. Zato je važno da ansambl bude potpuno jezgro, olti i kolektiv koji je otvoren za saradnje i stalno preispitivanje sebe.

Iako si stalni dramaturg institucionalnog pozorišta Atelje 212, zalažeš se za postojanje nezavisne scene. Postoji li u našoj zemlji dobar organizacioni model, prihvativ i akterima i državi? I šta mu nedostaje?

Ono što se sigurno „menja“ tokom trajanja pandemije jeste nezavisna scena. Nezavisna scena je izuzetno značajan, jedan od ključnih faktora za vitalnost izvodačkih umetnosti. I sada, kada su sve mere štednje na snazi, naravno nezavisna scena trpi, umetnici koji stvaraju prevashodno unutar tog okvira na udaru su i ugroženiji su od nas ostalih. Mislim da u zemlji treba da postoji potpuno drugačiji odnos prema nezavisnoj sceni od onog koji je sada na snazi. Na primer, uvek i najviše me frustrira pozicija nezavisne plesne scene u Srbiji. Sramotno je na koji način plesna scena preživljava. Mi smo društvo iz koga je mnogo teoretičara i praktičara izvodačkih umetnosti napustilo zemlju, upravo jer nisu mogli da žive i rade u ovakvim modelima nebrige. Jedan od načina koji mislim da je ključan za život izvodačkih umetničkih praksi, pa tako i pozorišta, jeste ostvarivanje dijaloga između institucija i nezavisne scene, razmena iskustava, sredstava, saradnje itd. I ne mislim da ta vrsta dijaloga rešava probleme nezavisne scene, već da samo pospešuje život umetnosti. A pitanje uslova za rad, prostora, resursa, mogućnosti kontinuiteta rada i egzistencije umetnika na nezavisnoj sceni i same scene pitanje je koje iziskuje visok stepen brige, promišljanja i razvoja strategija.

Koga vidiš kao svoje dramske preteče? S kim si u dijalogu dok stvaras?

Znam ko su, da kažemo dramski, pisci i spisateljice koje zaista volim da čitam stalno i ponovo, i koji ostavljaju snažan utisak na mene svojim pisanjem. Ti autori i autorke su, na primer: Elfrida Jelinek, Hajner Miler, Rori Melarki, Alis Birč, Tanja Šljivar, Go-

Dimitrije Kokanov (foto Ana Mandić)

ran Ferčec... Međutim, na mene jednako utiče čitanje proze, poezije i teorijske literature. Možda na mene trenutno najviše utiče filozofski posthumanizam.

Replike tvojih dramskih ostvarenja su medijalne, intelektualne i analitične. Mogu li reći, iskrene? U odnosu na romantičarsku iskrenost, gde bi smestio ovu koju sam pratiš?

Iskrene su. Pošto zaista mnogo vremena provodim u radu kao dramaturg, moja pozicija je da budem sistematičan, analitičan i da na neki način budem što je više moguće otvoreni da čujem i razumem tude autorsku poetiku, koncepte itd. U pisanju onda želim da se bavim temama i formama koje mene zanimaju. Trudim se da budem temeljan, detaljan i precizan u izboru teme, pristupu jeziku, dosledan svojim ideološkim pozicijama, istrajan u poetičkim odlukama.

Neuhvatljivo mi je na koji način tvoj diskurs prelazi iz introspektivnog u socijalnu kritiku, pa u meta-poziciju s kojeg se o sebi može govoriti kao o trećem (pošto smo „drugi“ mi, kojima se subjekt obraća); i kako taj diskurs kruži, ili pravi kružnice, kako se iscrta simetrija na motivu vode, na ritmu rečenice, na naspramnim perspektivama (radnik govorи o prostoru fabrike i svom telu, fabrika govorи o radnikovom prostoru u svom telu). Da li je tvoja umetnost društveno kritična ili filozofska kritička?

Ako, na primer, kažem da sebe određujem kao posthumanistu, a to onda znači moj odnos prema svetu, s jedene strane, ali i moje promišljanje i učenje onoga što Frančeska Ferando naziva *filozofski posthumanizam*. Kritika humanizma je i filozofska i društvena. A naša pozicija u umetnosti je valjda i kritičko promišljanje same umetničke prakse kojom se bavimo.

S druge strane, ova je drama sama poezija! Iako govorиш o posthumanizmu, o razorenom, i raspolučenom subjektu, način na koji gradiš dramsko delo svedoči o celovitosti, o nerazlučivoj međuzavisnosti svih subjekata, i svih vremenских tokova. Ta celovitost meni daje nadu čak i u delu ovakvog sadržaja, jer je nada za čoveka. Kako gledaš na sudbinu savremenog čoveka? U čemu je najveća opasnost za njega?

Iako pisan u formi niza monologa, tekst *Kretanje* karakterišu dramaturški okviri čiji je cilj da ga drže zatokruženim. Ako kažemo da dramaturgiju možemo razumeti i kao organizaciju pojedinačnih elemenata unutar neke celine, te kao artikulaciju znakovu koji se u njoj stvaraju i raspoređuju, onda je samo pitanje šta su ti elementi, oni ne moraju nužno biti dramski. Kod posthumanizma je važno osvestiti činjenicu da nije reč o nekoj projekciji budućnosti već da je posthumanizam stvar pristupa, promišljanju trenutnih relacija. Mislim da je važno da se oslobodimo promišljanja čoveka kao neupitnog centra, da se usmerimo na rušenje te pozicije moći i devastirajućih hijerarhija, da temeljnije promišljamo pojam čoveka i to koliko je tradicionalno shvaćen pojam čoveka zapravo ekskluzivan i prema nekim ljudima.

U svojim dramama dodiruješ i rodnu problematiku, ali bih rekla da se ne fokusirš na identitetsku politiku, nego da te zanima svaki oblik društvenog nasilja, kako prema ženama, tako i prema fabričkim radnicima, i stradanju. Naše društvo daje obilje grade, zar ne?

Upravo je to taj ekskluzivni tradicionalni pojam čoveka. Ko je više čovek među nama. Zašto kada kažemo čovek, kroz istoriju humanizma mislimo prvo na zapadnog, belog, heteroseksualnog muškarca. Za promišljanje čoveka u posthumanizmu, feministizam predstavlja jedno od ključnih teorijskih polja, omogućava nam sagledavanje te uspostavljene razlike, pojma Drugog, praznina, itd. Kao i kategorije „varvara“ koju znamo još od antike, a to su oni koji su u očima čoveka na poziciji moći, manje ljudi, odnosno necivilizovani. Čovek sam odreduje ko od nas ljudi jeste a ko nije ravnopravan čovek. Istorija kulture daje obilje grade i primera.

Šta te sad inspiriše? Na čemu radiš?

Iščekujem premijeru svoje drame *Boli Kolo* u Narodnom pozorištu u Užicu, u režiji Jovane Tomić. U Zagrebu treba uskoro da izade premijera autorskog projekta reditelja Saše Božića *Kabinet čudovišta*, za koji sam pisao tekst pod nazivom *Pornscape – krajolik mog tela i želje*. Trenutno pišem dva nova autorska teksta. O tome bih radije govorio kada i ako ih napišem. Aktivno se bavim pozorišnom dramaturgijom.

Jelena Kovačević

Sterijino pozorje 2020

STVARNOST ČUDNIJA OD MAŠTE

Ovogodišnje održavanje Sterijinog pozorja bilo je važno za našu pozorišnu umetnost: zbog kontinuiteta najznačajnijeg festivala domaće drame, ali i zbog poruke da je pozorište moguće i u ovakvim, pandemijskim uslovima, kao prostor za promišljanje stvarnosti

Moto 65. Pozorja *Stvarnost čudnija od mašte* sublimirao je sve kroz šta pro-lazimo u ovoj godini ispunjenoj propisanim ograničenjima i fizičkom distanicom. Nakon dva odlaganja, umesto u proleće, Pozorje je ove godine održano u jesen, uz ograničen broj publike, razmak između sedišta i obavezne maske. Glumica Branka Petrić otvorila je festival podsećajući u svojoj besedi na najznačajnije momente iz istorije Pozorja. „Glumci stižu i pristižu, a vi dim, na našu radost, da ste pristigli i vi, draga pu-

blico. Znaci Pozorje može da počne!“, uskliknula je radosno.

Pred publikom je u Novom Sadu od 26. septembra do 3. oktobra prikazano sedam predstava u takmičarskom programu i tri u *Krugovima*. Motiv koji je po selektoru Svetislavu Jovanoviću vezao izabrane predstave je stvarnost – kao inspiracija, povod, materijal za preispitivanje istorijskih okolnosti, gorućih socijalnih tema, odnosa čoveka i prirode u uslovima terora tehnologije i civilizacije.

Pozorište je proteklo u znaku najboljih predstava rađenih po delima domaćih pisaca. Ovogodišnja selekcija, uz nekoliko izuzetaka, prednost je dala mlađim i autorima srednje generacije i izvedbama u kojima su refleksije savremenosti, u godini u kojoj je s kovid pandemijom stvarnost prevazišla maštu, stavljajući nas u socijalnu izolaciju i život pod maskama.

Pozorište nam je na ovom pozorju skrenulo pažnju na istorijske, socijalne i lične teme, pozivajući nas da razmotrimo stvarnost prisutnu u nama. Od pred-

stava *Smederevo 1941*, koja govorи o stradanju nevinih u ratovima, i *Semper idem* o mučnom odrastanju usled velikih svetskih lomova, do kulturoloških fenomena u ostvarenjima *Lepa Brena prodžekti* i *Ko je ubio Dženis Džopljin*. Na pitanje šta nam danas govorи dramski festivala gotovo da prestaje da bude važan. Tako se lako zaboravilo da postoji teatar, tako je tih šest meseci u izolaciji bez pozorišta prošlo gotovo neprimeteno, a ja i dalje mislim da je pozorište najvažnije mesto društvenog dijaloga.“

Aktuelni položaj radnika i socijalne napetosti temu su na Pozorju zapažene *Radničke hronike* u režiji Veljka Mićunovića. „Dobro je da je Sterijino pozorje probilo led, posle veoma traumatične situacije u kojoj se pozorište našlo u sudsaru s pandemijom. I to baš Sterijino pozorje kao jedan od naših najznačajnijih festivala. To je način da dokazemo da pozorište bez obzira na sve mora da opstane“, rekao nam je reditelj nakon uspešnog izvedenja predstave.

U program *Krugovi* posebnu pažnju privukla je izuzetna predstava *Ajman u Jerusalimu* Zagrebač-

BOLJE DA VERUJEMO, TAKO ĆEMO PREŽIVETI

Nemojmo misliti da pozorište nije u stanju da promeni svet, nikad se ne zna... A da je moćno, moćno je... Zato ga se mnogi klone i boje ga se pod izgovorom da je dosadno... Pozorište je živa strast i identitet jedne grupe, makar ona bila i narod... Velika stvar i neka, neka... Ostaje i opstaje i tek će... – kaže glumac Marko Marković

Ovogodišnji je dobitnik Sterijine nagrade za ulogu u predstavi *Semper idem* somborskog Narodnog pozorišta, nedavno je na šabačkom festivalu Pozorišno proleće u jesen dobio Nagradu „Ljubiša Jovanović“ za uloge u *Travničkoj hronici* Srpskog narodnog pozorišta iz Novog Sada. Sterijinu nagradu za najboljeg mladog glumca dobio je mnogo godina ranije za ulogu u *Čarobnjaku*. Roden 1980. u Kragujevcu. Završio Akademiju umetnosti u Novom Sadu, u klasi profesora Vide Ognjenović i Ljuboslava Majere. Član ansambla Narodnog pozorišta Sombor do 2007. kada je otišao iz SNP-a jer se pobunio zbog kašnjenja honorara, iako je igrao u 11 naslova u tom trenutku. Brojne velike i važne uloge su iza njega, a s njim jedna osobena glumačka zrelost.

Ovo je bila vaša godina, s obzirom na nagrade koje ste dobili. Šta vam to govori?

Pa da, eto, takva je podela karata. Tako se to namestilo pod ovim našim ludim sazvežđem. Neka ga, nek potraje... Vredelo je svakako.

Sterijinu nagradu dobili ste za ulogu u predstavi *Semper idem*. Tu ste gotovo pet sati neprestano na sceni i u punoj koncentraciji. Kakav je to izazov?

Kada sam čitao tu živu emociju, kakva je brilljantna Lebovićeva knjiga, zamišljao sam, baže što bi ovo bilo lepo igrati. To nije šest sati. To je 15 dečaka godina ukupnog životnog iskustva pod sazvežđem Kasiopeja... Sat i petnaest prva, sat i po druga i sat treća priča, odrastanje, sazrevanje, od raja do pakla... Pustio sam se, kao da padam unazad, dočekali su me tamo moji roditelji, otac koga dugo nema, mama koja je otišla nedavno, najbolji prijatelj iz detinjstva... Taj moj sunovrat gubitka najbližih poistovetio sam sa Đordjem (Lebovićem). Imao sam vrhunske partnerke koji su igrali za mene. Mnogo sam posmatrao, tako da se u jednom trenutku pretvorim u gledaoca. U dečaka kroz čije oči gledamo režiju, suru režiju života. Tako smo se našli otprilike Đorde i ja. Gorčin je naravno dirigovao, mi smo igrali. To je to. Dosta plakali, smejali se. Sećam se da sam na prvoj probi stao kod rečenice „šta se može reći tog poslednjeg dana u poslednjih 5 minuta“ (dok ispraća oca odaške se vratiti neće), onda tetka Prulina (, ubili su je samo jednom“) i naravno svet majke koji su činili pejzaz Lombardije „utkani u vezove i boje koje je razumela i voleta“... Bacio sam tekst i rekao – ja ovo ne mogu... Skoro do premijere jedva da sam uspevao da izgovorim to... Onda sam mogao. Eto.

To je predstava koja govori i o odrastanju i sazrevanju u turbulentnim istorijskim okolnostima. Ko je momak koga tumačite, kakve su njegove dileme i problemi? Kako ste gradili lik?

Dorde je jedno divno, radoznašno dete koje u toku romana postavi preko 300, 400 pitanja – dedi, mami, tati, očuhu, ujaci-ma, tečkama, tečama, drugovima, curama... Svima. I sebi. Sa svojom koferom koji često pakuje on se upustio u život podeljen između oca i majke koji su bili divni ljudi, njihove nove porodice... Sve je to taj mali pakovao u svoj kofer koji će u jednom trenutku stići i u logor, ali pitanja, dileme i blago koje je poneo u sebi prilično su ga čuvali. Lagao je da je zamatlja, lagao je da je punoletan, bežao je, borio se, gledao smrti u oči i jedva čekao

mah shvate to emotivno pamćenje. Imam devojčicu Neru (ćerkicu od tri i po)... stalno sam, dok smo radili, razmišljao o njenim očima i pogledu dečjem, iskrenom, neiskvarenom... Tako da sam malo kraducnuo i od nje.

Član ste ansambla Narodnog pozorišta Sombor, koje već decenijama važi za jedno od najvrednijih koje imamo. Kako to objašnjavate? U čemu je tajna somborskog pozorišnog uspeha?

Ne postoji tajna. Sombor ima malo te austrougarske discipline. To se najbolje vidi kad uđete u garderobu. Tam sam stigao pre deset i više godina, zatekao ispeglane peškire, majice za probu. Pitao sam se za koga je ovo? Pa za te-

Marko Marković (foto-archiva NP Sombor)

da dođe svojoj kući u Somboru u kojoj više nije bilo nikog nje-govog. Onda je postao pisac. Mi smo odmah dogovorili da posle prvog izgovorenog „Deda“... to je prva reč ove naše elegije, da više niko nema problem s godinama dečaka, tj. gledaoci od-

be. Aha, znači tako to ide. I radi se, priča se dosta o predstavama, na probama se razgovara, proba se i pre podne i uveče... I nekad bude veliki uspeh, nekad ne... Da, vrlo važna stvar – disciplina tehničkog dela pozorišta u Somboru

je fascinantna, rade bez greške i nikada se nije dogodilo da okasne, ne iznesu, ne nameste kako treba... To je fabrika snova u crvenoj mađarskoj čoći, tako da je i to lepo... Tu je takođe spoj vrhunskih glumaca, kolega, reditelja i svih saradnika, svi oni vole baš tu da rade. Somborski pozorišni maraton postao je brend, tad imam utisak da su se svi glumci sjatili tam...

Ima profesija za koje se kaže da su način života. Gluma je jedna od tih profesija. Šta taj način života podrazumeva?

Nekad te pozorište uzme pod svoje, tako je govorio prof. Petar Marjanović, koji mi je predavao Istoriju jugoslovenske drame i pozorišta – to je usud prolaznosti. Dakle, ne vrati ti ništa, potroši te. A zauzvrat ne dobiješ baš ništa... E sad, šta te dalje iznova tome vuče, to je ta neobjašnjiva potreba za teatrom. Kada se sve sklopi, napravite dobre predstave, onda sve ide lako. Verujem u pozorište, ja sam s pozorištem, da, s pozorištem, običao skoro ceo svet, od Toronta do Čeljabinska iza Urala, s predstavom koja je imala jedan kofer i pet glumaca. Dakle, nemojmo misliti da pozorište nije u stanju da promeni svet, nikad se ne zna... A da je moćno, moćno je... Zato ga se mnogi klone i boje ga se pod izgovorom da je dosadno... Pozorište je živa strast i identitet jedne grupe, makar ona bila i narod... Velika stvar i neka, neka... Ostaje i opstaje i tek će...

Glumci su u poslednje vreme veoma zauzeti snimanjem serija. Kako objašnjavate tu ekspanziju? Da li, koliko i kako to utiče na pozorište?

Konačno, počelo je snimanje za mnoge pa i za mene. To je dobro. Glumci se kod nas školjuju da budu – glumci. Dobro je oprobati se i pred kamerom. Imate sjajnih glumaca koji su to i na filmu i u pozorištu. Dobro je ta ekspanzija, hajde da ne bude jedna serija sa uvek istom podelom, polako, imo još mnogo kvalitetnih, filmičnih i, zamislite, talentovanih za pred kameru... E sad, pročistiće se višak, ako ga ima... Dobro je da se snima.

U jeftinim okolnostima to su dva posvadana medija, готовo svetovi za sebe, a u stvari vrlo su vezani i ne mogu jedni bez drugih. Advertajzing, pa 21. vek je zaboga!

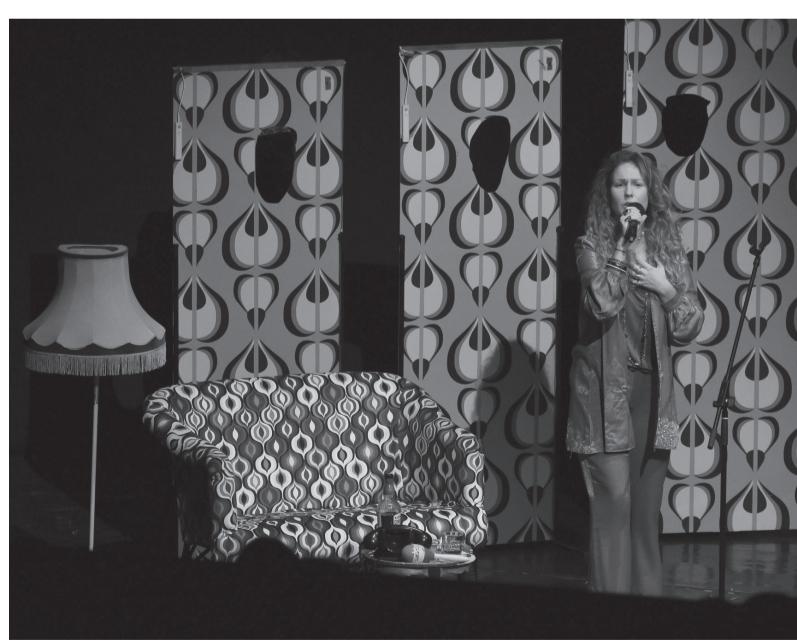
Glumiti znači biti pred publikom, na sceni, s kolegama ili s brojnom ekipom iza i ispred kamere. Pandemija je promenila naše navike i živote. Šta, kao u vreme korone, radi glumac kad sve stane i kada svega toga nema?

Kad je svet stao tamo u martu, setio sam se Pekićevog *Besnila*. Sedeli smo na terasi i gledali najlepše proleće u poslednjih desetak godina. To je bila pozornica, priroda je bila veličanstvena, čovek je po ko zna koji put pokušao da je nadmudri. I evo opet dolazimo do Lebovića, kada deda Adolf kaže mekom Đordu: „Vidi, priroda se ne da zaulariti, niko ne može da predvodi njenu čud. Sve se na kraju završi u korist ljudske. Svet mogu da unište ljudi, priroda neće nikad.“

Kakva je uloga umetnosti kad dođu ovakva vremena?

Na nama je da poslušamo prirodu i ne igramo se s njom. Da pevamo s terase, da sviramo pred vratima naših starih koji ne mogu napolje, da im idemo u nabavku i da ih čuvamo. Jer Deda Mraza nema, ali bolje da verujemo u njega, tako ćemo preživeti. Eto ukratko.

Olivera Milošević

Ko je ubio Dženis Džopljin, Srpsko narodno pozorište i OPENS Novi Sad (foto Nenad Lazic)

kog kazališta mlađih, a koju reditelj Jernej Lorenci postavlja kao vodič kroz čuvenu studiju Hane Arent u kojoj preispituje pitanje ljudskosti i poreklo zla. Puna tri sata smo bez daha, u minimalističkoj monumentalnosti, bili svedoci suočavanja s ratnim zločinima. U prvom delu predstave s Ajhmanovim zlodelima i Holokustum, da bi se u drugom delu koncentrični istočni krugovi suzili lokalizujući pitanje zločina u Hrvatskoj, najpre kroz sudenje ustaškom ratnom zločincu Andriji Artukoviću, a zatim i kroz lične isповesti glumaca i njihovih iskustava u Hrvatskoj tokom rata devedesetih. To katarzično suočavanje sa zločinima čine ovu nepretencioznu predstavu velikom.

Jernej Lorenci o inspiraciji za ovo svoje delo kaže: „Hana Arent je poput Ajnštajna. Ajnštajn je svojom teorijom relativnosti napravio samo malo pomak i time preokrenuo najbitnije u razumevanju svemira i toga ko smo mi i zašto ne možemo funkcionisati zajedno. Tako je i Hana Arent dala mogućnost da samo malim pomakom, malim menjanjem perspektive otvorimo veliki prostor ljudskosti. Taj prostor je neizdrživ i ako ga barem

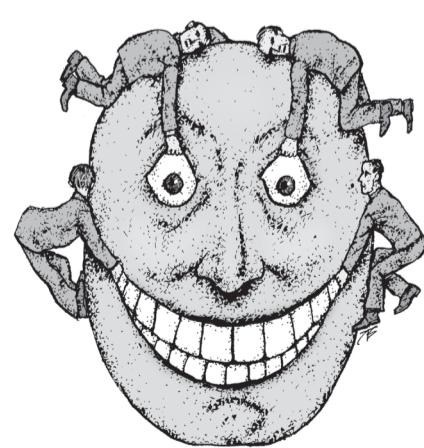
mrivicu možemo primeniti na sebe, napravili smo mnogo. To je šansa koju nam je dala Hana Arent, ona je Ajnštajn u poimanju društvenih procesa... najlakše je osuditi Ajhmana, ali prepoznati klicu zla u sebi je mnogo teže. Ako obujemo cipele zločinca i pokušamo da shvatimo zašto je činio zlodela, da li ga time opravdavamo? Naučno da ne. Zločin je uvek zločin.“

Novosadske scene su u vreme 65. Sterijinog pozorja bile prostori slobode misli i govora, umetničkih sloboda i kritika patoloških pojava u društvu i savremenom svetu.

Sve povrh ove godine zasluguje direktor Pozorja Miroslav Miki Radonjić, koji je s velikom odgovornošću bio nad svakom predstavom, svim kovid propisima i svakim gostom i gledaocem u publici.

Činjenica da je festival održan u punom obimu poslala je poruku da je i u ovoj pandemijskoj godini, uz sve mere oprezu, moguća i nova pozorišna sezona, koja je odmah nakon Pozorja počela nizom premiernih izvođenja.

Olivera Milošević

DUHOVNOST JE NAJVAŽNIJA STVAR U LJUDSKOM POSTOJANJU

Uradi nešto. Kaži šta misliš. Izađi na crtu – kaže Mirjana Karanović, laureat „Dobričinog prstena“

Uobrazloženju nagrade Vida Ognjenović je istakla: „Za Karanovićevu je identitet lika koji tumači pravo minsko polje, zato ga ona nikad ne pretrčava rutinski naviknutim racima, već ga pomno istražuje i proučava, da bi svojom glumačkom imaginacijom i strašu ovlađala njime u potpunosti.“

Odigrane uloge velike glumice, dodala je, jesu kolona suprotnosti različitih žena, od nepismene seljankе Petrike do antičke heroine Fedre, od namučene krojačice Sene, do razmetljive, pomodne rođeljubice Zeleničke, od sludene Živke Ministarke do eruditne eseistkinje Isidore Sekulić...

„Karanovićeva iz najteže pozicije umetnice, svojom igrom energično brani pozorište i umetnost predstavljanja od svake zloupotrebe od političke, do propagandne, od kiči i lake zabave do patetične prigodnosti, od amaterskog pojednostavljenja do umišljene filozofske nadmenosti. Ova glumica svojim delom dokazuje da gluma nije buka, bekeljenje da nasmeje mrgodne, ni tremljeno uzdizanje da rasplače one koji su tvrda srca, nego je gluma polivalentna umetnost koja može sve. Njena otvorena gluma ide pravo u oči i srce, s ljubavlju“, rekla je Vida Ognjenović.

A u razgovoru za Ludus Mirjana Karanović govorio o pomenutom prestižnom priznanju, svojim ulogama, načinu rada, društvenoj hranosti...

U kom i kakvom trenutku vas je zatekla vest da ste laureat Nagrade „Dobričin prsten“? Da li je to pokrenulo neka sećanja...?

Kad sam dobila prvu Zlatnu arenu, odmah su počeli da mi u uvo džvanjkaju – e gotova ti je karijera, to si sad dobila, više neće igrati... Jer to je pravilo, kad za prvu ulogu dobiješ tako veliku nagradu – gotov si. Kažem – OK, šta bude, biće. Sada, što se „Dobričin prten“ tiče, na neki način dočekala sam ga spremna. Mislim, da nije bilo sada, verujem da bi bilo tokom narednih godina. A meni je najbitnije što sam i dalje aktivna na glumici.

Kad ste mladi, onda mislite da je „Dobričin prsten“ i kraj karijere, dobiješ ga i onda odesi i gajjiš cveće ili paradajz... sediš u bašti i to ti je. To se sada promenilo, i dobro je što je tako. Ja sam iz drugog vremena, pa ti arhetipovi vršljaju po glavi. Kad mi je Vida Ognjenović javila, prva misao je bila – aha, evo to je, a šta će sad? Šta da radim? Nije valjda gotovo. Staviš Prsten na ruku, i šta...

I šta?

Sve drugačije izgleda kad imaći 50 ili 60 godina. Kad imaći 20, 30, misliš da sve znaš, sve ti je definisano. Imaći izgradene sigurne stavove. Kako krenu godine i kako se otvaraju neke komore i vidici, počinješ da gledaš život malo drugačije. Imam 63 godine, i najkraće: nisam očekivala da će ovako biti. Da ste me pre 30 godina pitali kakva ću biti za 30, rekla bih – imam da pećem paprike i pravim zimnicu i da sedim u penziji i da me eventualno pozovu da prodem ko neka baba u nekom komodu, možda u TV seriji, ili negde da sedim pred furune i štrikam. A vidimo da uopšte nije tako. Ne znam dokle će trajati tako kako je, ali dobro mi je ovako, u fulu.

Uloga koja vas je obeležila?

Nemam taj odnos uopšte... Tu se otvara i pitanje kako te ljudi znaju. Uglavnom te znaju preko

Foto: Vukica Mirković

filma i televizije, a danas čak samo preko televizije. Mnogo je više ljudi videovalo moju ulogu u seriji „Ubice mogu oca“ nego sve filmove i predstave koje sam radila u poslednjih pet ili deset godina, tako da nemam odnos prema sebi koji ima publiku. Za mene su bile značajne neke uloge za koje verujem da postoji ljudi i ne zna da sam ih igrala.

Moja generacija, kad je 1990-ih bilo sve što je bilo, svojim roditeljima je govorila: vi ste doveli do ovoga, zašto ti nerazjašnjeni odnosi među našim roditeljima, nacijama, to neko potiskivanje, strahovi, da li je taj socijalizam doneo lažnu slogu... A devedesete su donele haos u dušama svih nas. Što se predstave tiče, u središtu radnje je ljubavna priča između mladića i starije žene koja je bliža generaciji njegovog oca, i koja je kao učesnik u ratu bila uz Hitlera. Ali u takvom rasporedu stvari to nije samo ljubavna priča već postaje priča o generaciji, odgovornosti... Otvara pitanje – da li mogu da volim nekoga ko je počinio zločin. To se mnogi danas na Balkanu pitaju.

Nameće se i pitanje – kako čovek odluci da bude vinovnik, počinilac zločina, kakvi su to istorijski ili koji god vetrovi koji od čoveka prave Hitlerov sačesnika ili...?

Šlink je konkretno pisao o Nemačkoj. Glavna junakinja Hana, koju igram, proizvod je odredenog vaspitanja, hijerarhije, konteksta koji diktira poslušnost. Šlink, i ne samo on, bavio se odnosom nemačkog naroda i kulture prema naredbama,

autoritetima. Kad su joj sudili, Hana je govorila da je ona samo izvršavala naredbe i revnosno radila svoj posao. Dakle, 300 žena, logorašica je izgorelo u crkvi, a ona stalno govorila da joj je to bio posao, da je bila zadužena da ove ne pobegnu. I zapravo je njena odgovornost velika tema. Šlink postavlja pitanje: kakav ti odnos imas prema životu ako misliš da je dužnost, izvršenje naredaba iznad svega, pa i iznad života samog. Meni je vrlo uzbudljivo što je Šlink to povezao s neobrazovanostu, nepismenošću. Hana je žena koja je bukvalno nepismena, načela koja je usvojila odrastanjem su nešto što ona nikada nije dovela u pitanje. I onda Šlink otvara temu umetnosti kao osvešćenja, duhovnog vodstva nečega što u ljudskoj duši i umu otvara nove vidike. Jer Hana u zatvoru služeći kaznu savlada pismenost i braneći se od situacije u kojoj je, sklanjaju se u čitanje knjiga, a čitajući postaje svesna što je uradila. Promeni se kao osoba, prihvati odgovornost i postaje ljudsko biće, postaje potpuna. Duhovnost je najvažnija stvar u ljudskom postojanju, a umetnost je njen najpodatniji deo.

Vaš pozorišni opus je velikim delom vezan za Jugoslovensko dramsko, čiji ste bili član...

Uvek mi je bilo važno da me uloga intrigira. Nikada mi nije bilo važno da li je to veliki repertoarski naslov. Jedna od mojih novijih uloga u tom pozorištu je u predstavi „Mesec dana na selu“ Turgenjeva u režiji Ive Milošević, koja ima čvrstini i snagu u nekoj dubokoj ranjivosti. I to je dirljivo. Dirljiva je snaga s kojom ona otvara žensku ranjivost, po meni je to veoma retko.

To je četvrt predstava koju sam s njom radi. Prethodne tri bile su „Fedrina ljubav“, „Drama o Mirjani i ovima oko nje“ i „Zmajebubice“. Nije ostalo mnogo reditelja s kojima danas radim, a s njom redovno saradujem. Tekst „Mesec dana na selu“ Turgenjeva je iz XIX veka, ali smo ga mi osavremenili. Želeli smo da ga povežemo sa sавremenijim kontekstom. Mene, zapravo, možda i više od uloge zanimaju ljudi s kojima radim.

Godine 2017. na sceni Bitef teatra bila je premijera vašeg autorskog projekta „Julija“, koji slovi sa autobiografsku predstavu?

Na neki način uvek sam bila fascinirana tim Strindbergovim likom. Prvi put kada sam konkurisala na Akademiji, ona mi je bila monolog. Nišam je razumela, ali sam je osećala. Ne mogu reći da sam sve ove godine čeznula da je igram, nišam. Ali sam osećala vezu s tim likom, da ona i ja imamo nešto zajedničko. I kada me je Andrej Nović pitao da li bih radila nešto slično, eventualno neku klasiku, ko iz toga sam rekla – Gospodica Julija. Onda sam shvatila da me zanima što je bilo s Julijom posle 30 godina, u stvari što je sa mnom. Jer to je razvojni put buntovnice koja je kao žena čeznula da bude slobodna, a s druge da bude pokorenata, u smislu da se nekome da. Sukob između poriva da živiš svoj život i poriva da ispunjavaš ulogu koja ti je rođenjem dala je nešto sa čime sam se u životu često sudarala. Preispitivanje – ko sam ja... Priča o Gospodici Juliji posle 30 godina je priča o tome što znači sloboda, o tome da prakošenje pravilima jeste vrsta zatvora, jedna nesloboda, o tome da je potreba da se dokazeš da si slobodna vrsta zatvaranja, o tome kako prihvati sebe, o pitanju kako voleti i sebe i druge tako da se to ne isključuje, o tome da mogu da budem sama i da kad sam sama, mogu da volim i sebe i drugoga.

Nazvala sam je „Julija“ jer ona više nije bila Strindbergov komad nego moja kombinacija tekstova. Delove sam izdvajala iz Strindbergovog dela, imam rečenicu i iz „Per Ginta“ i iz Izbenove „Nore“, delove teksta sam sama napisala, a de-

love dramaturg Nina Džuver. Ukratko, sve je počelo od „Gospodice Julije“, a završilo se mojom pričom. Ona ne pristaje na to da ispunjava okvir koji joj je zadat, ima buntovnu prirodu, koja obeležava i mene, ima svoj put.

Uz glumu, otisnuli ste se u režiju, i pozoriju i filmsku. Vaš film „Dobra žena“, priča o uzornoj supruzi koja otkriva zlodela svog muža u ratovima devedesetih, pobrao je i u svetu dobre kritike, nagrade... Sem umetničkih kvaliteta, kritičari ističu i njegovu društvenu angažovanost. Šta vas je motivisalo da krenele u taj poduhvat?

Ta priča me je nosila godinama, prepoznala sam je i kao dobar način da izrazim sebe i to kako vidim ne samo društvene okolnosti nego i žensko biće. Iako je ta žena Milena potpuno drugačija od mene, to nešto što ona ima je svojevrstan zajednički imenitelj mnogim ženama. To je ta jedna potčinenost koja je zapravo racionalizovana u ljubav, odanost ili posvećenost porodici. Ta junakinja ceo svoj život provela je, zapravo, u lažnoj sigurnosti iza koje je stajao život o kome ona nije htela ništa da zna. Zato sam je stavila u poziciju u kojoj se ta fasada njenog života ruši, pa je tako prinudena da vidi stvarnost onakvu kakva jeste, i onda mora da odluči šta će raditi s tim, da li će ponovo podići te kulise i živeti u nekoj izmišljenoj stvarnosti ili će nešto učiniti, ipak nešto preduzeti.

Potpisujete i režiju a negde ste izjavili da ispravu niste imali namenu da režirute film?

Još oko 2000. počela sam da razmišljam o tome da bi bilo lepo da neko napiše scenario o ženi i mužu u ratu, njihovom odnosu, njenom komfornom životu u kome se zapravo nikada ne pišta za izvor tog materijalnog blagostanja i što uopšte radi taj njen muž kada ode na ratište. A onda sam pomislila da sam pokusa. Nisam ni znala kako se piše scenario, napisala sam desetak strana sačrca, našla mejl Mirka Kovača, jednog od najboljih YU scenarista i poslala mu. Nije mogao da prihvati rad na scenariju, ali mi je dao dragoceno savete, ideju mu se veoma dopala. Posavetovalo me i da nadem nekog mladog saradnika. Tako smo Stevan Filipović i ja jedno četiri godine razvijali i pisali scenario. Onda sam shvatila da, iako igrat glavnu ulogu, ja zapravo imam ideju, koncept u odnosu na čitav film. Suštinski, značilo je da bi neki reditelj trebalo da sluša mene. Shvatila sam da bih bila vrlo neprijatna na smanju i da prosti nije fer da ikoga dovedem u situaciju da bude fiktivni reditelj. Onda sam rekla – dobro, biću odgovorna za sve.

Neretko se kao kuriozitet uzima činjenica da ste na Akademiju primljeni iz trećeg puta...

Ima dosta glumaca koji nisu iz cega primljeni. Lako je meni danas, sa ove distance da to posmatram i o tome pričam, ali onda je bilo teško. Odobili su me i nisam znala što ću dalje, nisam znala što će biti, a treba živeti s tim. Prvi put pokušala sam posle treće godine gimnazije. Ušla sam u uži izbor i nisam prošla dalje. Onda sam završila gimnaziju, ponovo probala, i ponovo me nisu primili. Upisala sam Fakultet političkih nauka i rekla sebi – više nikada neću probati da se upišem na glumu. Očistila sam godinu u junu. U to vreme već sam došla dugo bila u amaterizmu, bavila se time, imala društvo... Kad je počela druga godina tog drugog fakulteta koji nije imao vezu s glumom, posle prvog semestra sam rekla: ovo više neću da studiram, idem na Akademiju, i ovoga puta niko me neće spremati, niko mi neće pomagati... Prva dva puta neki ljudi su mi pričali što treba, kako treba, koji bi monolog bio dobar... Pa se onda bavio time što

vole Bajča, Ognjenka, Milenko, kako da se obučeš... Bio je akcenat na tome kako da im se dodvořiš, da im se uvučeš pod kožu. I uvek: umesto da dođeš s onim ko si ti, pokušaš da pružiš sliku za koju misliš da će im se dopasti. Prvi put u tom užem izboru mislila sam sad će neko doći, pa izvlačiti iz me ne ono što imam. Oni to naravno nisu radili, čekali su da pokažem šta imam, a ja nisam ništa pokazivala. Sedela sam i čekala da neko otkrije kako sam odlična. Ovi drugi su davali sve od sebe, pa su neki i primljeni. Drugi put kad sam otišla na prijemni, otišla sam gorda i ponosna kako sam fenomenalna, a oni to ne vide, pojma nemaju, i opet napravila neki štit oko sebe, takav monolog izabrala... Nisu me primili ni u uži izbor. Onda sam odustala. Kada sam prestala da idem na drugi fakultet, rešila sam da probam i treći put niko me nije spremao. Oslojila sam se na to nešto moje istinsko, a ne na iluziju o sebi. Mislim da sam sazrela.

Postoji podatak, ako je tačan, da profesor Milenko Maričić, u čijoj ste klasi bili, ni tog, trećeg puta nije htio da vas primi?

Da, moj profesor Milenko Maričić, koga obožavam, nije htio da me primi. Ušla sam u uži izbor, ali ne zahvaljujući njegovom glasu nego zahvaljujući glasovima drugih. U toku užeg izbora dala sam i uradila sve od sebe. Nisam više mislila da će mi neko čitati misli i rendgenski me smatati. Nego – sad ču pokazati. I onda je moj profesor promenio mišljenje. Dva dana pred završni ispit saznala sam, od mog budućeg asistenta na klasi Bore Stjepanovića, čitavu priču. Nikad to neću zaboraviti. Rekao mi je: on je promenio mišljenje i sada sve zavisi od tebe. Čitavu noć i čitav dan razmišljala sam, kako to zavisi od mene... U ponedeljak sam izšla, samoj sebi rekla: daću sada sve od sebe, da se fokusiram, koncentrišem... I onda sam primljena. Nisam imala ni pomisao da ću biti ovo što sam sada. Duboko u meni usadeno, što svesno, što nesvesno, stajalo je da sam neugledna, da mi pripada svet sivkastih tonova... Iako sam o tome sanjarila, nisam mogla ni da zamislim da budem glavna glumica u filmu. Mislila sam, igraču u pozorištu neke uloge. Kao da tada u amaterizmu. Samo to što sam dobila šansu da budem glumica, bilo mi je dovoljno.

Sada, posle 40 godina, redaju se uloge. Ali to je zapravo bila karijera gde sam se borila da dođem sebi i publici da sam dovoljno dobra, da mogu da dam maksimum. Nisam sebi dozvoljavala da idem ispod toga.

Zabilistali ste već na drugoj godini ulogom Petrije u danas kultnom „Petrijinom vencu“ radenom po romanu Dragoslava Mihailovića. Kako iz današnje perspektive gledate na rad na toj ulozi?

Predstava *Balava*, foto: Jelena Janković

To je sve iz stomaka. Nisam imala strah, ali ništa nisam znala. Reditelj Srdan Karanović je usmeravao. Treba neka emocija, ja grunem, on kaže to je malo previše, malo je pozorijno... Tu sam prošla školu što je kamara, što je previše, što prejako. Za razliku od kasnijih uloga, ova nije bilo pod mojoj kontrolom. Sada kada dobijem scenario, sedim, promislim, probam, imam proces sama sa sobom, naravno i s onima s kojima radim... A tada se ništa nisam pripremala. Samo sam čitala i iščitavala knjigu, i to je sve.

Imate preko 70 nagrada, među kojima Sterijine, Zlatne arene, posle „Dobričinog prstena“ dobili ste i „Aleksandra Lifku“ za doprinos evropskom filmu... Šta vam znače nagrade?

Uvek sam želela da dobijem nagrade. Volim ih i znači mi. Što ne znači da bez njih ne mogu. Na protiv. Za mene je to trenutak svečanosti, slavlja. I znam da je to poput vatrometa – zasija, prasne, i za tren-dva je kraj, žurka je gotova. Ali je lepo. Kratko traje, ljudi zaborave, zaboraviš i ti i ide se dalje, što ćeš... Nagrade doprinose samopouzdanju. To su dokazi da ljudi vrednuju, da su primetili, na ne-

ki način poručili – dobar si. U ovom poslu stalno te procenjuju, ti nikad ne možeš da postigneš sam svih umetnika – da te svi vole. Uvek postoji neko ko ne može da te smisi. Krivo ti, al' što ćeš, okreneš se prema onima koji te vole. Nagrade su deo toga. I ovo što sad govorim... Kažeš sebi, 'ođe budi iskren. To – nagrade mi ne znači, važno je ovo ili ono... Tačno, važno je, ali i nagrade su važne. I znaće. Bilo je trenutaka kada sam mislila da sam neke nagrade zaslужila a nisam ih dobila. I bilo mi je teško. I naravno da mi nije bilo drago što mi je teško. A onda sam rekla: pa zašto da ne, ja sam glumica, imam pravo da patim zato što nisam dobila neku nagradu. Možda nije dostojanstveno, ali je iskreno, i ljudski. Ljudski je biti poražen.

Dobijali ste priznanja i za društvenu hrbrost i angažovanost, koja vas nesumnjivo odlikuje. Šta vas motiviše u tom smislu?

Uvek sam mislila da kad si nezadovoljan time gde i kako živiš, nije fer da misliš da to neko drugi treba da reši. Ti si nezadovoljan, al' ne maš ništa s tim. Uvek sam smatrala da čovek mora ličnim primerom da utiče na ljude, na ono što

se oko tebe dešava. I uvek su me nervirali ti kritičari koji samo sede i kritikuju. Uradi nešto. Izadi na crtu. Kaži što misliš. Zašto samo neko drugi... Takode, stvarno sam verovala da moj angažman ima uticaj, da to što ja kao umetnik radim, da to puno gledalište, ljudi koji dolaze u pozorište – da je to svet. I to jeste za mene čitav svet, ali pričično je otrežnjujuće kad shvatiš koliko ima sveda izvan pozorišta koji misli drugačije. Za mene je neverovatno da tokom deset godina Miloševićevе vladavine, sve što se dešavalo u zemlji – inflacija, krade, proganjanje, mobilizacija, sva ta agresija – nije bilo dovoljno da se ljudi usprotive tom režimu. Propaganda, koja se ispostavilo užasno moćna, ljudi je zapravo hipnotisala. I onda to sve što smo radili po pozorištima, čitali pisma, protestovali... to je trajalo. Dugo je trajalo i bila sam očajna, kao i mnogi, što to ne samo da ne prestaje nego je sve gore i gore. Protesti 1996/97. ujedinili su mnogo ljudi, pridružila sam se. Ne zato da nešto učarim nego sam se u opštem interesu povezala s ljudima koji misle kao i ja. Sada ne želim da učestvujem u političkim bitkama jer ne mogu to više, ne postoji ta vrsta interesovanja. Shvatila sam da

moj uticaj na ljudi treba da bude iz onoga čime se bavim – umetnost glume. Prosto sam napuniла neke godine i ne mogu više da gubim vreme na političke rasprave i borbe, iako me to i dalje prati. Ako me nešto u društvenom angažmanu danas zanima, to su marginalizovane grupe, nasilje nad ženama, hendikepirani, drugačiji... Kako da se uklope u društvo iako postoji otpor prema njima.

Sad smo pominjali deve desete. Snimate TV seriju „Porodica“ u kojoj igrate Miru Marković. Da li vam je to prizvalo te godine u sećanje?

Nisu ni odlazile. Ali ne bavim se time. Radeći na njenom liku, bavim se njome i njenom vizurom. Naravno da znam njenu ulogu u političkim ubistvima, u prekrajanju naših života, ali sada posmatram nju. Moram, da tako kažem, da udem u tu ženu, da vidim što je s njom. Devedeset nisam razmišljala o njoj kao osobi, sada je fokus na tome, na njenom mentalnom sklopu, psihosmotivnoj strukturi. Naravno, ne radim ni imitaciju ni ilustraciju. Bavim se ulogom za koju su važni i odnosi s ljudima u njenoj blizini, scene koje pokazuju ko je ona. Kontekstom se bave reditelj, montažer.

Da li vam je izazov?

Jeste. S jedne strane teško mi je da marginalizujem sve to za što je ona odgovorna, a s druge, ne mogu da igrat taj lik tako da joj budem sudija. Moram da stanem iza nje. Da je otvorim, da otkrijem kako je ona sebe doživljavala. Kako će publike reagovati, to je drugo pitanje. U to ne bih previše ulazio. Neću da pravim karikatuру. A opet ima dosta apsurdna u svemu tome, krajnosti. Ali imam dobre partnerne, reditelja...

Imate li glumačkih, profesionalnih želja?

U planu mi je da, kao svoj projekat, radim „Pomerandžinu koru“ Maju Pelević. Imam i jedan scenario koji radim. Nemam, nikad nisam ni imala želja koje se odnose na određenu, konkretnu ulogu. Raduje me rad s ljudima s kojima mi je dobro, s kojima se razumem. Ili neko tako lepo iznenađenje kao kada me je pozvao Boris Lješević, s kojim nikada ranije nisam radila, za ulogu Hane u „Čitaču“. Pomišlila sam – vauuu! Novi reditelj u mom životu! Dobro, onda čovek razmišlja hoćemo li se složiti, što će, kako će biti... Potom se energije poklope. On je divno, strpljivo biće. Može da demografuje moju silovitost. Osećam se dobro, sigurno, osećam se zaštićenom u tom radu. Mogu da mislim što mislim, mogu da pogrešim, da... To mi je divno.

Tatjana Nježić

IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE – Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten“

MARIJA CRNOBORI Priredio Aleksandar Milosavljević	RADE MARKOVIĆ Priredio Zoran T. Jovanović	MIHAJLO JANKETIĆ Priredio Veljko Radović	PREDRAG EJDUS Priredio Zoran T. Jovanović	JASNA ĐURIĆ Autor: Aleksandar Milosavljević
MATA MILOŠEVIĆ Priredile Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić	STEVAN ŠALAJIĆ Priredio Petar Marjanović	PETAR BANIČEVIĆ Priredio Raško V. Jovanović	DIJALOZI VOJI BRAJOVIĆU Autor: Dragan S. V. Babić	
LJILJANA KRSTIĆ Priredila Ognjenka Miličević	MIRA BANIĆ Priredio Zoran Maksimović	SVETLANA BOJKOVIĆ Autor: Ksenija Šukuljević-Marković	JELISAVETA SABLJIC Priredili: Zoran T. Jovanović i Tamara Bijelić	MILENA DRAVIĆ Autor: Tatjana Nježić
PETAR KRALJ Priredila Ognjenka Miličević	VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ Priredio Zoran T. Jovanović	BORA TODOROVIĆ Autor: Dragana Bošković	RUŽICA SOKIĆ Priredio Zoran T. Jovanović	NEBOJŠA GLOGOVAC Autor: Tatjana Nježić
OLIVERA MARKOVIĆ Priredio Feliks Pašić	STEVO ŽIGON Priredio Zoran T. Jovanović	KSENJIA JOVANOVIĆ Priredio Zoran T. Jovanović	A KO SI TI? Autobiografija Predraga Manojlovića Saradnik na rukopisu: Jelena Kovačević	

SAMO NAJBOLJE JE DOVOLJNO DOBRO

Pozorišna umetnost namenjena deci i omladini treba da bude nerazlučivi deo te mladosti, odgovor na mnoga pitanja njene radoznalosti, mogućnosti za otkrivanje novih predela lepog – navedeno je u „Buhinom“ osnivačkom statutu

Pored toga što je svojim pre svega komediografskim opusom zadužio srpski narod, Branislav Nušić je zaslužan i za pokretanje teatra za decu u nas. Iako je bilo kratkog veka (1904–1907), dečje Malo pozorište, koje je osnovao sa učiteljem Mihailom Sretenovićem, zauvek je obeležilo njegovu čerku Margitu – bila je među decom koja su igrala na njegovim daskama. Gita Predić Nušić ceo život posvetiće teatru za najmlade. Prvo će 1937. po-krenuti Povlašćeno pozorište za decu i omladino Roda, ono je po oslobođenju Beograda preimenovano u Pionirsko pozorište pa ubrzo zatvoreno, da bi sledeći svoj sam 13 godina kasnije izdejstvovala da pionirsko kulturno-umetničko društvo „Boško Buha“ preraste u istoimeni profesionalni teatar za decu. Dakle, Pozorište „Boško Buha“ osnovano je 13. oktobra 1950. U početku je angažovalo glumce drugih kuća, među njima iz ansambla Radio Beograda, a nastavljalo je model rada Rodinog pozorišta – posebna pažnja poklanjala je razvijanju dečjeg stvaralaštva kroz sekcije – dramsku, baletsku, horsku i folklornu. Kancelarija i probna sala nalazile su se u školi „Njegoš“, dekor na Topčiderskoj pozornici, radionica pod Kalemeđanom, a predstave su se igrale dva ili tri puta nedeljno na Kolarcu ili u Beogradskom dramskom pozorištu, gde je 1. januara 1951. izvedena prva „Buhina“ premjera, „Beli jelen“, koju je po motivima Vladimira Nazora napisao i režirao Radivoje Lola Đukić.

„Današnje dečje pozorište, kome je Gita Predić umetnički rukovodilac, s pravom teži da se uvrsti među ostala beogradska pozorišta. Njegov ansambl u kome gostuju glumci ostalih pozorišnih kuća izveo je za tri godine dvadeset i sedam domaćih i tri strana dela. Broj njegovih posetilaca, u stvari ljubitelja ogromno je porastao – od četrdeset četiri hiljade (1951) na sto trideset hiljada. Koliko se naše predstave traže, mogli bismo da udvostručimo njihov

broj, samo kada bismo imali gde da ih održavamo. Za sada još nemamo svoju kuću kaže uz osmeh pun optimizma Gita Predić Nušić“, pisale su „Beogradske novine“ 4. juna 1954. godine.

Tetka Gita optimizam nije bio uzaludan jer Pozorište 1956. dobija svoju zgradu, kao i salu za 150 gledaoca; useljava se u Palatu „Istra“ na Trgu republike, ali nažalost nikto nije ni slutio da će to zdanje biti višedecenijski izvor problema. Danas, obeležavajući veliki jubilej – 70 godina trajanja – „Buhe“ i dalje čeka neophodnu rekonstrukciju, koja uprkos mnogim pokušajima nikada u potpunosti nije sprovedena, i izvodi predstave u Teatru „Vuč“ ...

Pozorište „Boško Buha“ od samog početka bilo je moderno pozorište, sa profesionalnim ansamblom i ambicioznim repertoarom sa predstavama od mašte i stila sa razudenim stvaranjem za decu: od novih dramskih tekstova, kulturnih, graničarskih, basnopoevskih do složene, osebujne dramaturgije, od narodnih i umetničkih bajki do savremenih relevantnih tekstova; od mime i pantomime, izrazito poetske razbijbirige do prvih neusiljenih veltmanšaunga; od socijalizacije međusobnog vaspitanja do nesvoljivih slogana što su ih tu, na licu mesta preuzeli od glumaca“, piše Milosav Mirković u publikaciji objavljenoj povodom 35 godina postojanja „Buhe“.

Taj ambiciozni repertoar bio je vođen Geteovom mišlju koja se parafrazirana našla u statutu ove kuće – „pozorišna umetnost namenjena deci i omladini treba da bude nerazlučivi deo te mladosti, odgovor na mnoga pitanja njene radoznalosti, mogućnosti za otkrivanje novih predela lepog, da je za mlade samo najbolje tek dovoljno dobro“.

A budući da je nerazlučivi deo mladosti upravo bajka, ona i čini osnovu „Buhinog“ repertoara. „Igramo bajke jer one, kao izraz mašte, razvijaju fantaziju kod svih onih koji ih slušaju, čitaju i gledaju, igramo ih jer one svojom večnom temom – sukob dobra i zla – bude jake emocije. Igramo ih jer decu, po nekoj prirodnoj konstelaciji odnosa, stavljam na stranu dobra“, piše povodom desetogodišnjice ovog teatra tadašnja upravnica Đurdinka Marković.

Najizvodjenija predstava (548 puta) u istoriji „Buhe“: *Ukradeni princ i izgubljena princeza* iz 1955 (Ž. Miščević, M. Farkić, S. Kolaković, Z. Manojlović, Lj. Đokić i D. Petrović)

Sve o proteklih sedam decenija postojanja može se pročitati u „Buhinoj“ luksuznoj monografiji, čije su urednice Milena Depol i Ana Janković. Istoriski pregled obuhvata prelomne tačke u radu Kuće: događaje pre osnivanja koji su do njega doveli, te osnivanje, prelazak na profesionalni model rada, dolaska novih upravnika, ulazak na matičnu scenu, premijere predstava koje su obeležile umetnički rad Pozorišta, gostovanja na festivalima, aktivnosti koje su čelični ljudi preduzimali da bi se saznala zgrada, kao i važnije događaje u društву i kulturi koji su uticali na rad „Buhe“. Posebno je zanimljiva priča iz kulis – Mihailo Todorović Kepa živi je svedok rada ovog teatra, od osnivanja kada je bio dete glumac u dramskoj sekciji, do danas, kad još uvek radi kao inspicijacij. Dalje, čitalac ima uvid u „Buhinu“ jedinstvenu repertoarsku politiku; o pisanju komada za decu, odnosno bajki promišljaju „Buhini“ najzastupljeniji autori od Boška Trifunovića, Ace Popovića, do Ršuma, Koprivice i dr, dok o osobenostima igranja za najmlade govore članovi ansambla. Sećanja, anegdote, delovi kritika, spisak repertoara, uz bogati foto-materijal...

Dodatajmo da je pozorište 70-godišnjicu postojanja obeležilo radno, premijerom „Snežane i sedam patuljaka“, jedne od nezabilaznih bajki na repertoaru ove kuće. „Snežana“ u viđenju Ljubivoja Ršumovića izvedena je prvi put 2005, tada ju je režirao Milan Karadžić, danas je u postavci Snežane Trišić. „Naša predstava govori ponešto i o ovom modernom svetu, o zavodljivosti moći koja se uspostavlja kroz narcisoidnu manipulaciju, o poremećenom self/idealu lepote, potrebi da se bude obožavan, lajkovan i slavan“, kaže rediteljka. Kao i često dosad, u novoj „Buhinoj“ predstavi upoznali smo i nova lica – uz glumce ansambla uloge tumačeve studenti Fakulteta dramskih umetnosti.

Aleksandra Jakšić

RASTERIVAČ OBLAKA

Ljubivoje Ršumović: „Snežana i sedam patuljaka“, režija Snežana Trišić, Pozorište „Boško Buha“, 13. oktobar 2020

Sedam decenija „Buhe“ dostojno je proslavljenio premijerom Ršumove „Snežane i sedam patuljaka“ u postavci Snežane Trišić.

U bajkama su obrađene sve teme koje se tiču našeg života pa i sefli kulture. (Ako neko misli da se bajke ne dotiču recimo televizije, jer je u vreme njihovog nastanka nije bilo, vara se. Anticipaciju televizije imamo u bajci „Lepotica i zver“, kada Zver daje Lepotici čarobno ogledalo u kome uvek može videti šta se događa u njenoj roditeljskom domu – živa slika na daljinu.)

Snežamina mačeha ima svoje ogledalo za nebrojene selfije i iznudene lajkove. Okupirana izgledom zaboravila je na sve drugo. Lepoj pastorki, kao glavnoj rivalki narcisoidne kraljice, loše se piše.

Ali Snežana u najnovoj verziji rediteljke Trišić svojim snažnim duhom rasteče prasišnu, zavist, oblake i tugu. Još nije stigla da odboluje trenutke odbačenosti, već je krenula u susret neizvesnom životu spremna da svoje vrline podari svetu takvom kakav jeste i da ga time menja.

Da bi se zadobilo kraljevstvo, to jest da bi se ovladalo sopstvenim životom, potrebno je i iskustvo krize.

Poznata po izvanrednim prostornim rešenjima u svojim predstavama, rediteljka je i ovoga puta arhitektonski domišljato iskoristila vertikalnu, horizontalnu, dijagonale i dubinu, čime je omogućen kompleksan ali čitak mizanscen.

Da bi sprovela ovaku koncepciju, rediteljka je za većinu uloga uposila studente glume s FDU i nije pogrešila. Puni mašte i mladalačkog žara, obogatili su naš pozorišni život novom energijom i verom da u preterano politizovanom savremenom teatru performer ipak neće sasvim nadučati glumca.

Inspirisani maštovitim rediteljskim zadacima, oni su postigli da radost igre prenesu gledaocima, da scena i gledalište postanu jedno.

Imponuje kultivisanost humora (što u mnogim dečjim predstavama nije slučaj), imponuje profesionalizam ekipe predviđene signurnom dirigentskom palicom Snežane Trišić, a sve to uliva nadu da industrija zabave neće preplaviti svet, da još imat mesta za stvaralačke trenutke.

Svaki patuljak je živopisni lik: i šarmantni Mudriša (Marko Pavlović), i razigrani Drađa (Dragan Petrović), i ubedljivi Ljutuša (Nikola Štrbac), i duhoviti Stidiša (Nikola Voštarac), i zabavni Plaćaš (Teodor Vinčić) i inspirativni Slaviša (Relja Janković), kao i iskričavi Glupiša (Luka Grbić).

Miloš Vlatukin je vešt i zanimljivo oblikovao Lovca Dobricu. Aleksandar Kecman uspeo je da dočara romantičnog Princa iz devojačkih snova.

Nenad Nenadić i Andrijana Oliverić ostvarili su predstavu u predstavi. Publika je svaku njihovu pojавu propratila s posebnim zanimanjem. Mogu da zamislim komad u kome bi njih dvoje odigrali sopstvenu varijaciju na temu ove bajke.

Ipak, najistaknutije mesto u ovoj galeriji divnih likova pripada Grdani, koju je bravurozno odigrala Andrijana Oliverić. Ova predstava pamtiće se najviše po njoj i po vedroj, duhovitoj i muzikalnoj Snežani Marte Bogosavljević.

Rezultat timskog rada je odlična scenografija (Ljubica Petrović), artificijelni i funkcionalni kostimi (Milica Grbić Komazec), muzika netipična za dečje predstave, više u maniru muzicka (Srđan Marković), ponesen i pun ljudskosti scenski pokret (Marija Milenković), kao i autoritativno hrusen scenski govor (Ljiljana Mrkić Popović).

Ova raskošna inscenacija Ršumovog komada uverava nas da sefli kultura neće pregaziti autentičnost, dobrotu i zajedništvo.

Zorica Simović

Snežana i sedam patuljaka, Pozorište „Boško Buha“ (foto-arkiva pozorišta)

HRABAR JE ONAJ KO POBEDI STRAH

Empatija je neophodna. To sam izrazito osećala još u detinjstvu, gluma mi je samo pomogla da produbim to osećanje – kaže mlada glumica Jovana Stojiljković

Pripada onima koji na naše scene donose novi, drugačiji izraz, poklanjajući bezrezerve vno i potpuno svoj talent umetnosti kojom se bavi. Tako postaje jedna od vodećih glumica mlađe generacije. Iza sebe već ima veliko iskustvo u nekim od najznačajnijih projekata koji su se izdvojili kvalitetom i ozbiljnošću. Ona je vredna, posvećena i darovita glumica.

Rodena je u Beogradu, odrasla u Zemunu. Od drugog razreda osnovne škole pohađala je školu glume Nenada Nenadovića, a prvu ulogu dobila je u TV drami RTS-a *Mali položajnik*, sa svojih 11 godina.

Glumu je diplomirala na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, u klasi profesora Dragana Petrovića Peleta i asistenta Miloša Bikovića, posle čega je završila i postdiplomske studije. Uz diplomu su joj uručene i nagrade „Mata Milošević“ i „Branič Đorđević“, namenjene najboljem studentu glume.

Igrala je u Zvezdaru teatru, Jugoslovenskom dramskom, Narodnom pozorištu i Pozorištu „Boško Buha“... Doroti u Čarobnjaku iz Oza, Hermiju u Snu letnje noći, Veselu u Klastrofobičnoj komediji, Ofeliju u Hamletu, Sofku u Nečistoj krvi – samo su neke od njenih zapaženih uloga. Od 2016. godine je članica ansambla Ateljea 212, gde zapaženo igra u više predstava.

Filmovi *Panama*, *Šavovi* i *Južni vjetar*, serije *Senke nad Balkonom*, *Jutro će promeniti sve* i mnoga druga ostvarenja dokaz su stabilne karijere koja će se tek razvijati.

Mnogo radite. Da li se tako, velikim radom postižu i veliki rezultati? Kako ularate iz jedne u drugu kožu?

Trudim se da čuvam meru. U prethodnom periodu nisam toliko bila uposlena, ali radim dovoljno. Zahvalna sam što uopšte imam priliku za to u ovoj situaciji koja nas je zadesila. Dosta je sve neizvesno i nepredvidivo. Tako da se radujem i uživam u svakom susretu s kolegama na sceni, ili pred kamerom.

Gluma znači i razumeti druge. Šta to podrazumeva kada gradite ulogu, a šta van tog konteksta?

Empatija je neophodna. To sam izrazito osećala još u detinjstvu, gluma mi je samo pomogla da produbim to osećanje. Izuzetno je važno, načinjene razumeti ko je taj lik, i način konfekst uloge. Takođe mi je uvek važno da publike saoseća s nama sceni, to je poenta pozorišta, da smo svi prisutni u tom trenutku. To se postiže istinom i prisutnošću, kojiji god da je žanr u pitanju. Ljudima fali da su

Jovana Stojiljković (foto-arkiva Ateljea 212)

zajedno, da razumeju jedni druge, da osete da nisu sami.

Gluma je i suočavanje s drugim identitetom. Kako to suočavanje izgleda u vašem slučaju?

Kako kad... Nema istih principa. Izrazito volim svoj poziv, a opet pri svakom novom procesu se preispitujem i poprilično sam nesigurna. Mislim da je najvažnije kad se uspostavi ekipa, pošto su pozorište i snimanja filmova kolektivni činovi, uz druge bolje vidimo i svoj put, pa sâmin tim plivamo u istom smeru i onda je sve jačnije i lakše.

Glumci imaju različite načine da uđu u ulogu i izđu iz nje. Kako vi to radi?

Ne volim da mistifikujem taj deo glume... Jasno je da je to negde deo zanata, iskustva, mere, osećaja, dara... Jedino je uvek težak kraj procesa, kada se posle perioda intenzivnog uspostavljanja nekog zamišljenog sveta ekipa razide. U pozorištu se bar nastavi, i svakim novim izvođenjem čini ga još postojanjem i čvršćim. Nekada neke uloge koštaju glumca, u kontekstu emocija i tema kojima se možda u tom trenutku svog života ne bi bavio. Ali to je nešto sa čim naučimo da se nosimo. Svako ima neki svoj put ka vraćanju u realni tok života.

Šta znači biti mlada i biti glumica u Srbiji danas?

Biti mlada glumica znači da ti treba upornost, ali i strpljenja. Sreće, ali i rada na sebi. Generalno, uvek je manje prostora u ženskim ulogama... Samim tim je teže naći i uspostaviti neki svoj prostor. Cilj mi je bio samo da radim ono što je glumački zadatak, da iako nepravde vidim, što manje razmišljam o njima bar u trenutku dok radim, ali i da ne pristajem na kompromise, da svojim radom popravim ono što mogu i sebi uvek zadam lešticu više. I u tome sam do sada imala dosta motivacija. Nadam se da će tako i ostati...

Šta je za vas hrabrost, u životu i na sceni?

Hrabar nije onaj koji se ne plaši nego onaj koji pobedi strah. To je replika u jednoj predstavi u kojoj igrat. A svi smo puni strahova. Svojim iskustvom, dolaženjem do istine, onog čistog i ispravnog što svaki čovek ima u sebi, znanjem, komunikacijom s drugima možemo postavljati male, lične pobeđe, u životu, a i na sceni.

Pandemija virusa korona je promenila naše živote, odnos prema poslu i drugim ljudima. Kaže o tome razmišljate?

Pandemija je probudila one davno zaspale strahove. Ali trudim se da budem racionalna, optimistična... A opet nekada sam i slaba i besna. Mislim da je sve to normalno, osećam da je najvažnije da se čuvamo, da čuvamo zdrav razum i dobar duh. Činjenica je da smo svi zapitani koji su sada prioriteti, da li je čudno pričati o umernosti u ovakvoj situaciji. A zapravo je ljudima neophodno da malo odu u neki drugi svet i misli koje nisu deo ove stresne realnosti. Odlazak u poverenje, u sebe samoga, u ono tanano i nevidljivo ali lepo u nama. Kvalitetan sadržaj je dobra terapija za svakog čoveka.

Olivera Milošević

Beogradska pozorišta u 2020. godini: BORBA ZA ŽIVOT

Ova 2020. godina globalno je donela turobne i frustirajuće mesec fizičke distancije, izolaciju i čekanje na bolja vremena. Budući da je pozorište uvek bilo i jeste ogledalo društva, ta zaustavljenost života je spustila zavese i na pozornice širom sveta.

Pre pandemije

Početak godine, dok smo još živeli sa stariim, bezbržnjim navikama, ne razumevajući nijihu dragocenost, obeležilo je nekoliko premijera. Na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta izvedene su dve nove predstave – „Mamu mu... ko je prvi počeo“ reditelja Slobodana Unkovskog i „Putujuće pozorište Šopalović“ u režiji Jaguša Markovića. Prva je nastala prema tekstu Dejan Dukovskog iz 1997. godine, koji je bio osobeni nastavak „Bureta barata“ istog pisca, u režiji Unkovskog, legendarne predstave JDP-a koja je definisala pozorište i društvo sredine devedesetih godina. Povratak trenda scenske poetike brutalizma iz 1990-ih zanimljiv je fenomen koji možda govori o potrebi da preispitamo nedavnu prošlost, kako bismo bolje razumeli naše vreme (u prestihičkim pozorištima krajem prošle godine premijerno su izvedeni kultni neobratistički tekstovi, „Plastelin“ Vasilija Sigareva i „Noževi u kokoškama“ Dejvida Harouera, potvrđujući tezu o vraćanju tog trenda). Poslednja premijera u Beogradu, pre uvođenja vanrednog stanja u Republici Srbiji i zatvaranja pozorišta, bila je „Putujuće pozorište Šopalović“ Ljubomira Simovića, novo čitanje jedne od najboljih srpskih drama. Jagos Marković je ovaj komad o funkciji pozorišta u vremenu društvene krize postavio u pojачanom poetskom rahu, naglašavajući njezina emotivna, sentimentalna značenja. Predstava je veoma uspešna i snažna oda teatru i glumcima, i govorila da je bila prorocka u pogledu bavljenja duhovnim i

direktnog prisustva, ovde i sada, u životu odnosu glumca i gledaoca. To je pokazalo i stvarnost posle otvaranja teatara, jer su od septembra sale beogradskih pozorišta mahom rasprodane, s napomenom da su kapaciteti sala duplo smanjeni zbog bezbednosti publike, odnosno neophodnosti fizičke distancije.

Početkom septembra, dok je još na snazi bilo ograničenje okupljanja do deset ljudi, u Ateljeu 212 je premijerno izvedena predstava „Lounli plenet“, prema tekstovima Igora Koruge, Tanje Šljivar, Maje Pelević, Dimitrija Kokanova i Olge Dimitrijević. Po formi je ova produkcija veoma slična „Kretanju“ u Bifetu, u pogledu fragmentarne strukture i izboru procesije gledalaca i izvođača koji hodaju od scene do scene, postavljenih na različitim lokacijama zgrade pozorišta, tamo Bifet teatra, a ovde Ateljea 212. U „Kretanju“ igraju profesionalni glumci, dok „Lounli plenet“ izvode pisci pet tekstova, autori različitih odraga i projekcija problema kojima nas je preplavila apokaliptična epidemija kovida 19. Zbog te goruće tematske važnosti, odnosno brze, pravovremene reakcije umetnika na stvarnost čudniju od distopiskske maštice, susret s „Lounli plenetom“ izazvao je i snažniji doživljaj. Samo sedam gledalaca ove predstave bili su, zajedno sa izvođačima, deo moćnog rituala vaskrsavanja izvođačkih umetnosti.

Zaustavljeni vreme

Period od sredine marta do početka septembra, kada su pozorišta mahom bila pod ključem, uz nedovršene pokušaje u junu da se oživi teatar na otvorenoj sceni Tašmajdan, dokazao je nedvosmisleni značaj kulture i umetnosti. Pozorište se preselilo u onlajn-sferu, i skoro da su sva srpska pozorišta pravila repertoare na internetu, izazivajući veliko interesovanje publike. Tokom izolacije dokazalo se da su kultura i umetnost nasušne potrebe, da je bez njih teško disati, čak i u tom alternativnom, virtualnom obliku. Takođe se potvrdilo da pozorište suštinski ne može bez živosti, bez neposrednosti i

života, odnos između pragmatične i olovno čvrste Vase (Ljiljana Blagojević) i neprihvataljivo varljivog muža Sergeja Železnova (Petar Božović), kao i čehovljanske scene iz svakodnevice.

Atelje 212 sezonus je startovao izuzetno uspešnom premijerom „Dabogda te majka rodila“, nastalom po višeslojnom, tragičnom i lucidno komičnom romanu Vedrane Rudan. Autorka dramatizacije i rediteljka Tatjana Mandić-Rigonat prenosi je njegove brojne vrednosti na scenu. U centru pažnje je složen odnos između Majke i Čerke, istorija njihove netrpeljivosti, ali i neobične brige i ljubavi, kao i tema incesta i nasilja u porodici. Naročito nadahnuto je prikazan specifičan, naglašeno ironičan odraz savremenog života, u epizodama koje se odvijaju u prodavnici amđela. U Ateljeu su potom održane još tri premijere, „Ruska smrt“ Irine Vaskovske u režiji Andree Ade Lazić, „Pred svitanje“ mladog pisača Filipa Grujića u videnju Andelke Nikolić, i duodrama „Jedan Pikaso“ Đefefrija Hačera u režiji Erola Kadića. Najupečatljiviji utisak ostavila je predstava „Pred svitanje“, zbog iskrenosti i autentičnosti poetskog teksta koji dubinski istražuje pitanja starenja, srušće, gubitka slobode.

Za kraj ovog pregleda ostavljamo nove produkcije Beogradskega dramskog pozorišta, koje se od dolaska Juga Radivojevića na čelo ove kuće bitno estetski uždiglo, postavajući umetnički najvažnije beogradsko pozorište. Prvo je izvedena premijera „Ruzni, prljavi, zli“, nastala po motivima istoimenog filma Etora Skole (dramatizacija Slobodana Obradovića). Tekst donosi dva deset crnohnurnih slika iz života jedne mnogoljudne porodice koju predvodi Đakinto, opsednut idejom da će mu porodica ukrusti novac od osiguranja, dok oni svi žive na nekakvom dubrštu nazvanom domom. Rediteljka Lenka Udovički izgradila je stilski impozantnu predstavu koja se žanrovske može odrediti kao grotes

kna tragikomedija, sa elementima koreodrame i muzičkog teatra. Scenska postavka je vizuelno optičajajuća, što se ukazuje odmah, na sjajnom početku, kada se iz dubine scene polako pojavljuje čopor ljudi, članovi Đakintove porodice. Vodi ih jednooki Đakinto koga fascinantno snažno igra Ozren Grabarić, kao arhetipski zlikovac, sebičnog, pohlepog, nemarnog pater familiasa. Igra je brutalno telesna, nasrtljiva u nametanju žestoke materijalnosti, prljavštine koja izaziva gadenje, imajući pri tome subverzivni, kritički smisao. Te agresivne ogovnosti su metafora sveta izvrnutog naopakice, kritički odraz globalnog kapitalističkog društva, gde su novac i imidž sve, dok suština, duhovnost i istinska lepotu postaju ništa.

Bitan trag ostavio je i „Čitač“, takođe u BDP-u. Tekst je napisao Fedor Šili, po motivima romana Bernharda Šlinka, a čini ga trideset i pet prizora koji hronološki ispisuju istoriju odnosa između Hane Šmic i Mihaila Berga. Komad izazovno pokreće pitanja odnosa između ljubavi, strasti i braka, zatim odgovornosti i krvicke, kao i posledica političkih zločina. Reditelj Boris Lješević stvorio je vrednu predstavu prepoznatljivog rukopisa, stilizovanu i veoma emotivnu. U takvoj minimalističkoj postavci, u epicentru je igra glumaca, koji su precizno i nadahnuto uobličili likove. Marko Grabež delikatno igra Mihaela, dok je Mirjana Karanović suggestivno ubočila Hanu, usamljenu, tužnu ženu, koja s Mihaelom pronalazi tragove radosti. Kao SS-ovka, ona nije suštinski monstruozna, nije proračunato učestvovala u užasima u logorima već je to činila neosvesćeno. Njena nepismenost, koju Mihael otkriva tek tokom sudeњa, godinama kasnije, ima ključne metaforičke vrednosti. Kao osnova za neznanje, može se tumačiti kao izvor rađanja zla, dok se znanje ističe kao sredstvo u borbi protiv manipulacije i totalitarizma, omogućavajući razumevanje suštine i istine.

Ovaj tekst je obuhvatio period do novembra, ali ni kasnije nije bilo suštinskih promena jer samo je bivalo sve više korone.

Ana Tasić

SVIMA NAMA JE POTREBNA OZBILJNA PROMAJA

Foto: Bojan Janjić

Darovit i hvaljen, slovi za jednog od najsnajnijih predstavnika mlađe generacije reditelja kod nas, ne prestaje da iznenađuje zanimljivim scenskim iskoracima. Najnovija u nizu inscenacija koje je potpisao jeste drama „Kišne kapi na vrelom kamenju“ Rajnera Verner Fasbindera u Beogradskom dramskom pozorištu. Đorđević je karjeru počeo u Pozorištu „Bora Stanković“ u Vranju. Diplomirao je pozorišnu i radio režiju na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, u klasi profesora Dušana Petrovića i Nikole Jevtića. Predstave koje je do sada radio uvršćene su u selekcije brojnih domaćih festivala, na kojima su i nagradjivane.

Drama „Kišne kapi na vrelom kamenju“ bavi se pitanjem odnosa između pojedinaca koji su u koliziji sa svojim identitetima. Šta je u fokusu vučeg scenografskog čitanja ovog intrigantnog dela?

Manipulacija. Glumački kvartet u kome je manipulacija sredstvo komunikacije na svim nivoima. Na prvo čitanje komad može da vas navede da pomislite kako je to jedna ljubavna priča s tragičnim krajem, ali onda shvatite da je taj tekst sve samo ne to. Tu postoji ljubav, ali se ona koristi kao sredstvo da se dode do cilja, ili ako je iskrena, onda tu osobu stavlja u podređeni položaj.

Fasbinder, čija karijera je trajala svega dvadeset godina, jedan je od pokretača nemačkog novog teatrala. Čime vas je osvojila njegova autorska poetika?

Smatrao sam ga svojim antipodom u autorskom smislu. On je sve što ja nisam u pozorištu i obratno, mislio sam. A onda sam shvatio da je *queer poetika* po kojoj je prepoznatljiv sada već utkan u percepciju sveta, i iznenadio sam se kada sam krenuo da definisem koliko elemenata te poetike koristim u svojim radovima a da toga nisam ni svestan. Ta spoznaja je bila ujedno i najuzbudljiviji deo bavljenja njime kao piscem.

Ni u ovom slučaju niste menjali tim koji „pobeđuje“. I ovoga puta dramaturg je Tijana Grumić. Koja je to „mera“ koja vas spašava?

S Tijanom radim od početka, i mislim da je tu tačna mera naših sličnosti i različitosti.

Ima tu i generacijskog prepoznavanja, odrasli smo u sličnim okolnostima u isto vreme, i to zna da olakša komunikaciju. Ako sam ja implozija, onda je ona eksplozija, a takva dopunjavanja često budu plodnosna u autorskim tandemima. A s druge strane, tu je i ambicija za koju oboje znamo da je posedujemo, i da smo udruženi jači u ostvarivanju onoga što smo zamisili.

Vaše čitanje Stankovićeve „Nečista krv“ osvojilo je brojne nagrade na festivalima, ali i naklonost publike. Kako ste se nosili sa Sofkinim pregorelim snovima? Koje dileme, nedoumice su vas mučile dok ste pronašli scenska rešenja za oslikavanje svih nijansi njene čulnosti, strasti...?

Rešenja smo nalazili relativno lako jer smo se oslonili na *organiku* Borinog pisma pretočenog u

Tijanin jezik, kada govorim mi, mislim na autorski tim. Velimirka Damjanović (kostimografkinja) zahtevala je da se bogatstvo i raskoš odžijske porodice prikaže u krojevima koji ne komuniciraju lokalno već globalno, tek sa pokojim elementom folkloru koji se jedva nazire, Andreja Rondović (scenografkinja) portretisala je prostor kroz tri faze intimnosti, sve vreme poigravajući se sa javnim prostorom, dok je Julija Đorđević (kompozitorka) sa audio-planom predstave probala da pomiri tradiciju gradske pesme Vranja sa klavirskom partituru koja je aparte od onoga što ljudi misle da je melos Vranja. Recimo da nam je glavna okosnica bila da lokalnu temu tretiramo globalno.

Vaša „Nečista krv“ je i ženska predstava, sa elegantičnim, ruskosinim kostimima i posebnim osećanjem za estetiku. Intrigantna je i scena pakovanja Sofke u plastičnu vreću... Šta se promenilo kod nas od vremena Bore Stankovića do danas u odnosu prema ženama budućim da u sebi nosite gene „starog Vranja“?

Nisam pristalica podele predstava na muške i ženske, jer iskreno ne razumem do kraja šta to konkretno na slučaju jedne predstave znači. Mislim da pitanje roda pri opisivanju jednog umetničkog čina može biti problematično... U našoj predstavi postoji momenat pakovanja koji ste spomenuli, ali koji se završava tragičnjim postupkom u kome se desi ubistvo, koje je zapravo samoubistvo. Naime, Sofka ubije Sofku u sebi. Iako je ovaj postupak bio namenjen kao

Kada živate u zemlji koja, od kad znate za sebe, grca u svojoj prošlosti bez ikakvog suštinskog pokušaja da se okreće budućnosti, jedno od pitanja koja vas stalno okupiraju jeste pitanje odlaska, odnosno ostanka – kaže mladi reditelj Jug Đorđević

spas, neminovno su se nametnula tumačenja mizognije, koju žene u patrijarhalnom sistemu često same internalizuju. Mi, nažalost, i dalje živimo u patrijarhatu u kome su žrtve sve žene, ali i oni muškarci koje se ne uklapaju u dobro poznat vrednosni sistem.

U dve različite faze studiranja saradivali ste s dvojicom vodećih reditelja: Milošem Lolićem, na režiji komada „Marija Stuart“, i Jernejem Lorenčijem u predstavi „Carstvo nebesko“. Po čemu pamtite tu saradnju? Koliko je bila važna za vaš samostalni rediteljski rukopis?

Oba procesa su bila veoma značajna za moje dublje razumevanje profesije. Miloš i Jernej imaju svoje prepoznatljive poetike, koje su priznate u evropskim krugovima, učiti od takvih autora stvarno je bila privilegija i velika radost. Od Miloša sam možda najviše naučio o samom zanatu pozorišne režije, o svim detaljima koji čine celinu, o kojima nije bilo priče na fakultetu, dok je s Jernejem bilo uživanje gledati kako on komponuje jedan pozorišni čin. Od obojice sam naučio koliko je treman publike važan, i da je pozorište sloboda. Imati nekog kao što su Miloš i Jernej u svom profesionalnom odrastanju je neprocenjivo, i neminovno utiče na dalji tok razvoja lične rediteljske poetike.

Vaša debitantska predstava „Kepler 452-B“ bila je deo programa 63. Sterijinog pozorja, radili ste je sa svega 24 godine, kao komad o postojanju i nestajanju, slično kao u vrloj diplomskoj predstavi „Kaskader“. Zašto volite da se igrate granicama između nestasti i ostati, odlaska i ostajanjua?

Kada živate u zemlji koja, od kad znate za sebe, grca u svojoj prošlosti bez ikakvog suštinskog

pokušaja da se okreće budućnosti, jedno od pitanja koja vas stalno okupiraju jeste pitanje odlaska, odnosno ostanka. Mislim da to s mojom generacijom i onima posle nas ide po automatizmu, to da li ostaješ ovde ili odlaziš. Iskreno, ja prvi sebe ne vidim u Srbiji u bliskoj budućnosti. Što se konkretno „Kepler 452-B“ i „Kaskader“ tiče, obe predstave se naslanjaju na gorepmenuti problem, jer su izuze iz pera mlađih pisaca Tijane Grumić i Strahinje Madžarevića, kojima je u tom trenutku verovatno prolazila kroz glavu slična misao. I ne mislim da je tematika odlaska i ostajanja pitanje afiniteta pri odabiru tema kojima se bavim, već možda malo i pitanje egzistencijalne prirode koja mladog čoveka u ovoj zemlji sada već do te mere pritiska da, nažalost, sve više dolazi do tragičnih pucanja.

Problemi malog čoveka u sistemu koji mu se nameće – tema je koja vas trenutno najviše okupira. Do kakvih spoznaja ste došli tragači na tom putu?

Možda sam u prethodnom pitanju nehotice dao odgovor i na ovo. Kada se radi o temama kojima se bavim u svojim režijama, ne dozvoljavam sebi da donosim zaključke. Dati odgovor na određenu temu ili na problem u pozorištu za mene znači otvoriti jedna vrata, a sva ostala zaključati. Više mi se sviđa da sva vrata budu širom otvorena, i da grune lavina vazduha i da nam ne bude dobro od promocije koja nosi sve pred sobom. Generalno verujem da je svima nama ovde potrebna ozbiljna promaja, da oduva sve što se zapati u nju dobro i samo guši, pre svega u pozorištu, a onda i u životu.

Milica Kosović

Eks-YU scena

„MONOVID-19“, „CEMENT“, „KAFKA NA ŽALU“...

Iako je širom regiona aktuelna pandemija obeležila i pozorišni život, te je bilo brojnog otkazivanja predstava, zatvaranja pojedinih teatara, pomeranja manifestacija, ipak je izведен niz interesantnih ostvarenja

Uprkos pandemijskim okolnostima tokom leta i početkom jeseni pozorišni život i u regionu počeo je da se budi, tako da su uspešno realizovani festivali poput Dubrovačkih letnjih igara, Split-skog leta ili podgoričkog FIAT-a. U Dubrovniku je ovu 71. sezonu obeležilo gotovo 50 izvedenih programa, a u dramskom delu trijumfovao je Rade Šerbedžija, koji je nagrađen Orlandom za ulogu u predstavi „Ko se boji Virdžinje Vulf“ Edvarda Olbija u režiji Lenke Udovički (produkcija Kazališta Ulisia i Beogradskog dramskog pozorišta). Žiri je istakao da Šerbedžija suživot s Igrama traje veoma dugo, pa je priznanje posvećeno i njegovom doprinisu ovom festivalu, ipak s nagnakom na izvrsno odigranu ulogu Džordža u Olbijevom komadu.

Glavni program mariborskog Boršnikovog srećanja pomeren je za sledeću godinu, Marulićevi dani su prekinuti zbog infekcije koronom u ansamblu za-

grebačke Gavele, riječki Festival malih scena nastoji da se održi krajem novembra, a ovogodišnji jubilarni 60. MESS tražeće cele godine. Prva na programu MESS-a bila je velika regionalna koprodukcija „Nije to to“ (Sarajevski ratni teatar, Scena MESS, BDP i Kraljevsko pozorište „Zetski dom“), studije Fausta po tekstu Simone Semenič u režiji Tomiće Janežića. „Nije me zanimala inscenacija Fausta već pre odredene misli, problema, detalji... slično kao što u likovnoj ili muzičkoj umetnosti postoji studije određenih elemenata nekog budućeg dela velikog formata. (...)“ Predstava je napravljena za gledačevu contemplaciju, za njegove asocijacije i fantazije. Jeste, tu ima i mita, ima i okolnosti na Balkanu, ima dosta toga... to je i veoma lična predstava, a to je i predstava o svetu ili o kraju sveta, o pozorištu i o rušenju pozorišta“, izjavio je Janežić letos za „Blic“ najavljujući beogradsku premijeru ovog dela. Pomenimo da se ovaj kreativni tim prethodno bavio

mitom o Don Žuanu, u Mladinskom gledalištu („Še ni naslova“) i tim svojim videnjem trijumfovao na prošlogodišnjim Boršnikovim susretima.

Do ponovnog naslovnog otkazivanja predstava i u zatvaranju pojedinih teatara ipak je izvedeno nekoliko interesantnih ostvarenja. Zagrebačko kazalište mlađih, poznato po upornom i upućenom propitivanju sadašnjosti, ponudilo je svoje promišljanje na temu aktuelne korona-krise. Trostruka predstava „Monovid-19“ u režiji Anice Tomić zasnovana je na tekstovima 19 hrvatskih savremenih dramskih pisaca (između ostalih Ivane Sajko i Tene Štivičić) nastalih tokom karantina. Kroz monološku formu predstavili su 19 savremenika u kojima se lako prepoznajemo – političar i njihove žene, novučnike i medicinske sestre, starejje ljudi zatvorene u svoje domove, samohrane majke, zlostavljenje žene, izgubljenu omladinu, zabrinute sude, zaboravljene umetnike, pa i samu Evropu koja

na kauču pred TV-om gricka ostatke pojedene hrane. „Monovid-19“ u svojoj izvedbenoj formi razdvaja se na tri narativne linije, svaka linija okuplja šest monologa, dok je sedmi monolog zajednički svim narativima. Tako se u prostorima ZKM-a istovremeno igraju tri različite predstave koje prate tri različite publike, a svaki monolog odvija se na drugom mestu. „Ovo je predstava o ponovnom susretu publike i pozorišta, o ponovnom osvajanju njegovih prostora, o tome zašto su nam njegove zatvorene dvorane nedostajale, no ona istovremeno progovara i o dominantnim politikama Amerike i Evrope, o zamkama patrijarhata, o našim strahovima, nadanjima i neodgovorenim pitanjima, ali o našoj spremnosti da se svemu, pa i u vremenima krize, dobro nasmejemo.“ Monovid-19 jedan je od mogućih odgovora na situaciju koja je zatekla nespremne, ali on svedoči i o tome da pozorište uvek spremno ulazi u dijalog sa svetom koja ga okružuje kako bi ga preispita-

lo, razumelo, menjalo, a ako treba i okrenulo naglavačke, kužu u Zagrebačkom kazalištu mlađih.

U svojoj jubilarnoj godini (sedam decenija postojanja) i ZKM-u je iz drugog puta (planirana kao vrhunac prošle sezone, martovska premijera je otkazana) napokon izveden „Cement“ – adaptacija istoimenog romana socijalističkog pisca Fjodorja Gladkova koju potpisuje nemački dramatičar i reditelj Hajner Miler. Sebastijan Horvat režirao je ovu dosad nikad videnu dramu u Hrvatskoj. Glavni junak vraća se iz rata i revolucije, godina je 1921, fabrika u kojoj je radio je prazna, ljudi životare, nema ničega osim parola i praznih obećanja u nekoj boljoj i pravednijoj sutrašnjici i novih moćnika, njegova žena „zaljubljena“ je u revoluciju, a njihovo dete umire od gladi. „Na praznoj velikoj sceni ZKM-a postavljene su zastave bivše države i Saveza komunista Jugoslavije. Ispod njih je cveće i sve izgleda kao zakasneli pogreb... Premisa Jugoslavije ko-

NE BOJIM SE ZA POZORIŠTE

Beograd je poseban grad, nudi mnogo događanja, vibrantan je, vibrira zanimljivim životom i neobičnim ljudima. Bilo mi je zaista uzbudljivo. Šta je Beograd dobio od mene, nije na meni da sudim... – kaže glumac regionalne reputacije Ozren Grabarić

Ozren Grabarić, jedan od vodećih hrvatskih glumaca, imao je tremu kada mu je rediteljka Lenka Udoovički ponudila ulogu Đurkina u predstavi „Ružni, prljavi, zli“ Slobodana Obradovića, radenu po motivima istoimenog filma Etora Skole, u Beogradskom dramskom pozorištu. Grabarić je, kaže, strahovao kako će rad u srpskoj prestonici uskladiti s pedagoškim obavezama na Akademiji dramskih umetnosti u Zagrebu, ali budući da je susret s beogradskom publikom i te kako dobro prošao, danas naglašava da bi voleo da živi na relaciji Zagreb–Beograd. S upravom BDP-a započeo je razgovore o novoj saradnji, a kako će se njihova realizacija odvijati, zavisi od epidemioloških okolnosti.

Kakav je spoj Beograda i Ozrena Grabarića, poznati umetnik za Ludus kaže: „Mislim da jesmo dobar spoj. Uživao sam u Beogradu, u samom gradu, ljudima, pozorištu, u saradnji s kolegama. To me je najviše inspirisalo. Sreća sam se s mnogim umetnicima koji razmišljaju na svoj način o pozorištu, u tim razgovorima smo dolazili do novih spoznaja. Beograd je poseban grad, mnogo veći od Zagreba, nudi brojna događanja, vibrantan je, vibrira zanimljivim životom i neobičnim ljudima. Bilo mi je zaista uzbudljivo. Šta je Beograd dobio od mene, nije na meni da sudim...“

Italijanska „crna“ komedija Etora Sko-
le „Ružni, prljavi, zli“, zasnovana na elementima neorealizma, premijerno je prikazana 1976. godine. Vaši „prljavi“ su ljudi s margini koji su ostavljeni, pojedinci bez moralu, bazirani na instinktima. Kako ste uspeli da savladate jezičku barijeru, budući da je samo na momente mogao da se oseti vaš zagrebački naglasak?

To me je, sigurno, najviše plašilo: kako će me Beograd u tom jezičkom kompleksu prihvati.

Ozren Grabarić u predstavi *Ružni, prljavi, zli* (foto Dragana Udoovičić)

Hodajući Beogradom, slušajući razne načine govora na ulici, u kafetu, spoznao sam nešto što je rekao bih svojstveno velikim gradovima, budući da ima vrlo mnogo ljudi koji su došli sa strane. Govor koji sam čuo u Beogradu toliko je raznolik da me to jezičko bogatstvo posebno raduje, ono oplemenjuje i jezik i kulturu. Upravo ta činjenica me je ohrabriла da se upustim u borbu s akcentom.

Proteklih godina u više navrata ste saradivali s Lenkom Udoovički: „Šekspir u Kremlju“, „Kubare Breht – Zadrživi uspon Artura Ujja“... Ipak, tvrdite da su „Ružni, prljavi, zli“ jedna od komplikovanih partitura u vašoj karijeri?

Mnogo sam radio s Lenkom Udoovički, Stasom Zurovcen, slutio sam neki smer, šta hoćemo

i u ovom slučaju da kažemo. Znam kako oni misle, slično sam i ja razmišljam. Ima u „Ružnim“ mnogo gega, stripovskih momenata, pomerenih ekspresionističkih elemenata, a opet u svemu tome tražili smo nekakvu istinu. U celom tom kompleksu osnažila me je energija divnog ansambla mladih ljudi koji su tek došli s akademije, pozitivna, poletna, neiskvarena, znatiželjna energija. Pomogla mi je da se osećam prijatno i da moja kreativnost bude na najvišem nivou. Zato je važno da se menjaju sredine, da se mešamo, da nismo svi tako zatvoreni u svoja pozorišta.

Beogradska publika pre nekoliko sezona vas je gledala u „Hinkemanu“ u režiji Igora Vuka Torbice, gostovanje Zagrebačkog kazališta

mladih na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu. Kakva su vaša sećanja na ovaj događaj o kojem se i danas piše?

S dosta predstava sam dolazio u Beograd, i sa „Per Gintom“, „Snom letnje noći“, „Arturom Uijem“... Postepeno se gradilo to prijateljstvo, saradnja, druženje s Jasnom Đurić, Borislom Isakovićem, Svetozarom Cvetkovićem, Anatom Mančić, Nebojom Glogovcem... U tom nizu „Hinkeman“ je zaista posebna predstava koja je obeležila pozorišni život ne samo u Hrvatskoj nego i šire, u celom regionu. Ona je u poslednje dve decenije iskočila iz proseka. Izuzetno je važna bila za Hrvatsku, posebno za vreme u kojem je stvarana. I dalje je vrlo važna, nadam se i da će opstati kao primer, budući da, nažalost, mlade generacije više neće moći da gledaju Torbicinе predstave, što je velika šteta. Odlazak Igora Vuka Torbice je veliki udarac, šok za sve nas, jer smo se veselili da gledamo u šta će se on razvijati, kako će dalje maštati, govoriti putem teatra o stvarima, događajima. Kako on oseća svet. Poseban je bio doživljaj igrati „Hinkemanu“ u Narodnom pozorištu u Beogradu: mnogo ljudi u sali, na galerijama, to je od onih gostovanja koja se dugo pamte. Nadam se da će ova predstava i daleže živeti i da ćemo ponovo s njom doći u Beograd, makar da održavamo uspomenu na Igora Vuka Torbice, sa željom da ne dozvolimo da se njegove predstave ugase. To bi, čini mi se, bilo vrlo važno za regionalnu kulturnu scenu jer nemamo mnogo tako darovitih ljudi.

Kako vidite budućnost pozorišta, imajući u vidu da tvrdite da je ono u stanju permanentne krize?

Ne bojim se za pozorište. Ono postoji mnogo duže od antike, koja se u istoriji vodi kao period njegovog početka pošto je tada dobilo svoju formu. Teatar je naša primarna potreba da pripadamo skupu ljudi i da pričamo priče oko vatre. Sadu se posebno pokazuju koliko nam trebaju ljudski kontakt, kultura, pričanje priča, jer cela civilizacija se pokrenula zato što je čovek dobio sposobnost pričanja.

Pozorište je do te mere umreženo u nama, da mislim da će posle ovog nokdauna još više ojačati. Jedino se plašim, dok ne krene vakcina, za umetnike, najpre one s nezavisne scene. Ti umetnici nemaju platu, stalni radni odnos ili egzistencijalnu sigurnost. Moramo svi biti solidarni, i država i pojedinci, i kolege, i pokušati da im pomognemo da prežive ovaj udarac koji su i te kako osetili na svojim plećima.

Milica Kosović

ja se, za potrebe ove predstave, nije raspala ovde je da bi se naglasilo kako komunizam Sovjetskog Saveza u svojoj suštini nije bio drugaći od komunizma Jugoslavije... Dvoje glavnih junaka zaista se voli, ali oni su ljudi koje je rat promenio i više ne mogu zajedno. Scenu nijehog emocionalnog obračuna Horvat postavlja tako da su glumci uđeni jedan od drugog da uđaljeniji ne mogu biti. Scena je to koja para

srce gledaoca, upečatljiva kao i koreografski ‘rad’ u fabrici cementa, rad koji se doslovce svodi na tucanje kamenja, što je i sam kraj predstave. Poenta se jasno čita: svi totalitarni sistemi išli su protiv pojedinca i tu zapravo niko nije imao šanse”, piše kritičarka „Večernjeg lista”.

Kao što je prošlu koronsku sezonu završilo pretpremijerom „Kafke na žalu”, nastalom po istoimenom Murakamijevom romanu

(kod nas preveden „Kafka na obali mora”), tako je i novu sezonu zagrebačko Hrvatsko narodno kazalište počelo premijerom te predstave. Scensku adaptaciju (jedinu koju je odobrio Haruki Murakami) uradio je američki pisac Frank Galati, a komad postavio direktor Drame HNK-a Ivica Buljan, čiji repertoar insistira na scenskim uprizorenjima velikih i važnih romana (sledeća planirana produkcija je „Moja genijalna prijateljica“ Elene Ferante). Priča prati dva paralelna putovanja – 15-godišnjeg dečaka Kafke, koji napušta dom bežeći od oca, i vremešnog Nakate, koji se nikada nije oporavio od neobjašnjivog gubitka svesti u detinjstvu, za vreme Drugog svetskog rata, što je imalo za posledicu da ne zna da čita i piše, ali ima sposobnost da komunicira s mačkama... Ivica Buljan je „na sceni oživeo maštovit, onirički i psihološki složen, a delimično i politički izazovan Murakamijev svet simbola i metafora. U toj predstavi fragmentarne dramaturgije i razuzdane režije, prilično neobične za zagrebačku pozorišnu scenu, naglasak je na začudnim likovima koji su opterećeni svojim sudbinama i nereznim traumama iz prošlosti i koji traže odgovore. Te životisne likove uverljivo uteljavaju glumci ansambla HNK-a...“ U predstavi se prepliću magični realizam i realnost, svet živih i mrtvih, snovi i sećanja, elementi basne, grčke mitologije i savremene kvir kulture, anegdote i metafore, živa muzika, pevanje i ples, surovost i poetičnost itd., a u pozadini te raskošne freske motiva probijaju se glavne teme – gubitak, usamljenost i ljubav, te potraga za smisлом”, piše kritičarka Tportala.

Očekivali smo još jedan klasik savremene književnosti na sceni – u Crnogorskom narodnom pozorištu, koje inače već duže potresa sukob

na relaciji zaposleni–uprava, tekst Žozea Saramaga „Smrt i njen hirovi“ režirala je Lidija Dedović. U centru ovog romana su „najveća ontološka pitanja: zašto umiremo i zašto živimo? Saramago u svom satirično-alegorijskom delu... pokušava da analizira što bi mogli da preduzmu čovek, crkva (religija) i država kada bi na vlast stupile besmrtnost... Ontološko čudo – besmrtnost – u Saramagovoj viziji postaje najveća kletva kad je reč o pragmatičnom funkcionišanju, to jest u svakodnevnom životu“, zapisala je Kata Đarmati koja je adaptirala tekst. Premijera je od marta pomerena za oktobar, ali je tada jedna od glumica zaražena...

Ista sudbina zadesila je i ansambl Paola Madelija koji je otkazao spremnu izvedbu Olbijevog komadu „Ko se boji Virtužnije Vulf“ (Zetski dom). Moraćemo pričekati na Madelijevu viđenje teksta koji je „fantastično anticipirao prazninu današnjice gde ljudi nemaju vremena ni čitati, ni misliti o snovima, niti u sebi koordinisati neko političko ja koje bi bilo jasno i duboko utemeljeno u kulturološkim bazama“. „Živimo u srednjem veku elektronike i taj novi varvarizam stvara jednu kolektivnu prazninu i površnost“, tvrdi reditelj.

Za kraj podatak da su zagrebačka gradska pozorišta u prvoj polovini 2020. izgubila 52 odsto prešlogodišnje publike. I ne samo ona! Ostaje neda da će države pomoći umetnike, odnosno da im ne predstoji preklapljanje, kako je glasila „genijalna“ ideja britanskog ministra finansija, povučena potom pod pritisak javnosti, te da se u najskorije vreme vidimo u mraku pozorišne sale. Jer teatar nam je neophodan, ako ništa drugo bar da nam da privid normalnog života.

A. Jakšić

Uvek aktuelna produkcija ZKM-a: „Monovid-19“ (foto Marko Ercegović / ZKM)

BITI ILI NE BITI U OKOVIMA PANDEMIJE

Do prošlog proleća u Srbiji se pozorišni život mario sezonomama od septembra do juna. Sada će se, izgleda, meriti od jednog do drugog talasa virusa korone

Pandemija nezапамћеног smrtonosnog zahvata u novije doba zapretila je da pridavi ionako ne preterano živahan pozorišni život u Srbiji. Što je najgore, u izvesnim slučajevima ova je poslužila kao izgovor za neinventivnost, loše upravljanje, lenjost, neefikasnost svake vrste. Ali ovakvo stanje stvari u pozorištu i društvu zahteva da se u oceni pozorišnih zbitja bude blagomakloniji, da se svako mrdanje, svaki napor, svaki napredak ceni i hvali, kako leljuvaju svestrost pozorišta ne bi sasvim utulila. Bez obzira što će se takva dobrodušnost, u godinama koje sledе, izvesno je, utopiti u opštem klonu duha i duhovnih „proizvoda“ kamo i pozorište spada.

Depresivna je, dakle, opšta slika srpskog pozorišta u pandemijskim okovima. Tako je i na dnu Panonskog mora, u Vojvodini. Prva polovina sezone 2019/20. još je imala kakav-takav kontinuitet i koherenciju. Doduše, bez nekog jasnijeg poetičkog i idejnog smera, što se opet može pravdati time što je sezona prepolovljena, okrnjena. U desetak vojvodanskih profesionalnih pozorišta izvedeno je tri-desetak premijera, neke od njih u pozorišnom žargonu okarakterisane su kao „reperoarske“ (terminom koji bi valjda trebalo da „pokrije“ značenja standardnog dometa opštег cilja – da bude dopadljiv publici, da zabavi, a da nikog ne uzemiri) dok su pojedine zaista izazvale značajnu pažnju i puhlike i pozorišne javnosti.

Gramatika poremećaja...

U sezoni 2019/20. kvantitativno, najbogatiju i najcelovitiju produkciju, kako se i očekuje, imalo je Srpsko narodno pozorište. Pa ipak, pričično dezorientisano repertoarsko obilje (*Jovanča na putu oko sveta*, prema Nušićevoj komediji u režiji Zoltana Puškaša, *Travnička hronika* IVE Andrića u režiji Nikite Milivojevića, *Ko je ubio Dženais Džoplins* Tijane Grumić u režiji Sonje Petrović) uticalo je da se zamagli, reklo bi se, glavni umetnički cilj sezone fokusiran na „novosadsku teatralizaciju“, inspiraciju pronađenu u savremenoj prozatičkoj sceni Novog Sada i njenu pozorišnu preobrazbu (*Novosadski omnibus*, prema pričama novosadskih autora koji čine *Pojačalo i gitara* Slobodana Tišme u režiji Ivane Janošev, *Gramatika poremećaja* Franje Petrinovića u režiji Davida Alića i *Velika očekivanja* Đorda Pisareva u režiji Dušana Mamule), te u dramatičnim trenucima sopstvene istorije (*Smederevo 1941* prema tekstu i u režiji Ane Đorđević). Naravno, ako je to uistinu bila namena kreatora repertoara, a ne naša naknadna konceptualizacija. U pozorištu Ujvideki szinhaz – Novosadsko pozorište izvedene su predstave u znaku mađarske i svetske klasičke (*Sejjačka opera* Bela Pintera u režiji Atile Keresteša, te komedija *Kapetan Prilavi Fred* prema romanu čiji je autor Jene Rejte u režiji Roberta Lenarda i Tolstojeva *Ana Karenina* u režiji Dejanca Projkovskog). U saradnji sa studentima Akademije umetnosti u Novom Sadu (što predstavlja zahtevan i kompleksan i hvale vredan produkcijski model), novosadsko Pozorište mladih je u prvom delu sezone izvelo muzikal *Kosa*, u režiji Pettera Telihaja, snažnu i emotivnu priču o mlađim ljudima koji traguju za promenom, za slobodom, ute-meljen na čuvenom hrvatskom muziklu i kulturnom filmu Miloša Formana. Držeći se svoje funkcije, Pozorište mladih postavilo je i predstavu *Debelu* u režiji Emilije Mrdaković, po istoimenom ro-

manu hrvatske autorke Silvije Šesto koja se ba-vi za finejdžere neprijatnim aspektom stvarnosti, izazovima u vaspitanju dece. Tu je i zanimljiv i inovativan projekt rediteljke Olje Đorđević, interaktivna predstava *Zaljubljivanje*. Predstava 39 stepenika po kultnom filmu Alfreda Hičkoka, u režiji Igora Pavlovića rezultat je još jedne koprodukcije, ovog puta sa Gradskim pozorištem Bečeji, sračunate takođe da svojim specifičnim humorom primari mlađe gledaoce.

U subotičkim pozorištima u prvom delu sezone bilo je takođe vrednih pozorišnih poduhvata. U Narodnom pozorištu – Nepszínház nojuseljija je i nagradama na Sterijinom pozorju potvrđena *Radnička hronika* Petra Mihajlovića u režiji Veljka Mićunovića, crnoumorna groteskna forma o radničkom otporu, ali i kompleksnim egzistencijalnim pitanjima. Izvedene su još i drama *Martina Makdone Sakati Bili sa Iničmanu* u režiji Petra Jovanovića, te vodvilj *Mesec iznad Bafala* po tekstu Kena Ludviga u režiji Darijana Mihajlovića, koji je potvrdio

jom Hartefakt u režiji Andreja Nosova bio je na početku sezone, a onda i Sterijina *Pokondirena tikva* u režiji Đurde Tešić, na Dan pozorišta, 10. februara. U Narodnom pozorištu Sombor bili su na početku sezone zaokupljeni zajedničkim poslom sa kolegama iz SNP-a na predstavi *Travnička hronika*, a potom su sve kreativne snage upotrebljene na grandiozan, moćan projekt *Semper idem* Đordu Leboviću u dramatizaciji i režiji Gorčina Stojanovića. Ova megapredstava je nedugo nakon premijere uvršćena u selekciju četiri festivala od kojih se, nažalost, održalo samo Sterijino pozorje i na kojem su Somborci trijumfovali.

Sluđivanje...

To se sve zbivalo na tekućoj pozorišnoj repertoarskoj traci od septembra 2019. do marta 2020. A u periodu od marta do maja pozorišni život se uskladjavao s preporekama Kriznog štaba za suzbijanje pandemije i odlukama Vlade Republike Srbije, uključujući i policijski čas, pa je pozorišna delatnost potpuno paralizovana. Kao nekakav surogat pozorišnog života pojavila su se nadmetanja teatra u plasiraju snimaka predstava na sajtovima. Emitovanje predstava onlajn na sajtovima pozorišta za vreme vanrednog stanja jeste jedna od pogubnijih stvari koja se dogodila srpskom teatru. Ali ne bi se smelo biti rigorozan ni u kriti-

demije. To je u osnovi bila pogrešna misao. Ni da je mnogo bolja vlast (a ne znamo nijednu vlast da je mnogo valjala pozorištu!), ne bi se bavila tako delikatnim područjem. I možda ne samo zato što je toliko gruba i neosetljiva za stvari duha. Ne, ne nego što i ne zna što bi učinila, ne poznaje specifičnost pozorišta. I zato bi pozorišta, njihov menadžment i umetnička uprava morali da osmisle oblik i aktivnosti prilagodavanja ili bolje reći uskladivanja s ludilom koje nas je iznenada snašlo. Testar je mogao jedino da pomogne samom sebi, da se prilagodi okolnostima, da modifikuje svoju ulogu. Strategija upravljanja i planiranje nisu ni pre ovog nevoljnog perioda bili jača strana srpskog pozorišta. Neodlučnost, čekanje „da se nešto desi“, da neko javi „odozgo“ što da se radi. Samo u dobro organizovanim pozorištima odmah su ustanovljeni novi termini, s rezervom da oni takođe mogu biti opet izmenjeni. To je značilo bar nekakav orijentir u krajnje neizvesnom periodu. Najvažniji pozorišni festival, Sterijino pozorje moglo se tako zakazivati i otkazivati, da nije bilo odlučnog, ozbiljnog, upornog delovanja direktora Miroslava Radonjića, koji nije išao da pita „šta da radimo“, nego je institucija pozorišnog festivala predlagala konkretno Kriznom štabu rešenja, načine kako da se festival održi, a da se zdravlje građana, odnosno publike ne ugrozi. To je posle, u svom reagovanju i jedan čelnika Kriznog štaba apostrofirao: „Pozo-

Radnička hronika, Narodno pozorište – Nepszínhaz, Subotica

da je vodvilj primer žudnje savremenog čoveka za apsurdnim i smehom koji iz njega proistiće. Dramu Edvarda Olbjia *Ko se boji Viržinije Vulf* režirao je Dušan Petrović potkrtevajući da je to „drama o potrodičnim tajnama koje su u stvari sećanja na stvarne i zajednički izmaštane događaje“. U mađarskoj drami ovog pozorišta zapožene su premijere *Tésteron* Andžeja Saramonovića koju je režirao Ámbroš Daniel Kováč, *Crni Petar* (Đula Šomodi, Mihaj Ejzeman, Istvan Zagon) u režiji Zoltana Mezeia, kao i *Novi svet* čija je autorka i rediteljka Andrea Paš. U teatru „Deže Kostoljanji“ veliku pažnju pozorišne javnosti privukla je predstava *Gustav je kriv za sve* koja je, u koncepciji i režiji Kokana Mladenovića, nastala prema prepoznatljivoj figuri Gustava, čuvenog junaka mađarskog crtanog filma. Izvedena je i premijera *Kraj nije raj* u režiji Borisa Kučova. To je „zapadnjačka moralna drama“ čija su centralna pitanja Otici? Zašto? Gde? Kada? Dokle? Traganja za odgovorima na ova pitanja, pokazuće se, biće nastavljena i u drugom delu sezone.

U vršačkom Narodnom pozorištu „Sterija“ bavili su se preispitivanjem klasičnih dramskih delata Čehovljev *Ujka Vanja* u koprodukciji s fondaci-

ci ove pojave. Bio je to jedini mogući, brzi odgovor pozorišta na nevolju koja ga je zadesila. Sva se pažnja usmerila na to da se kako-tako očuva telo pozorišta, da se nekako pregura vreme opštег ljudila i sluđivanja, u uslovima ove krajnje nepredvidljive opasnosti. To su bila najvažnija pitanja. Važna ljudima u pozorištu. I spolja gledano, reklo bi se – to je unutrašnja stvar pozorišta i, eventualno, zanimljiva ne preterano velikom krugu ljubitelja pozorišta i onog kruga značaca koji zoveemo pozorišnom javnošću. U to je vreme istoj toj javnosti saopšteno mnoštvo opštih mesta o ulozi pozorišta, njegovom značaju, mnoštvo plitkih ali pitljih metafora. Osim toga, ništa se nije zbivalo. Pokazalo sa da pozorišnog sistema u kulturnoj politici Srbije nema, jer da ga ima, bilo bi i nekog dejstva, nekog artikulisanog odgovora na krizni momenat. Odjednom je teatar, ovo nekadašnje svetilište ljudskog duha, postalo mrcinište ideja o pretragovanju. Pozorišne uprave ne znaju kud udaraju – sve što se na sceni započelo, nije imalo nikakvu garanciju da će se izvesti na sceni. Mnogi su očekivali, valjda, da vlast, tj. resorno ministarstvo ponudi neka rešenja, da im kaže što da se radi u uslovima pan-

rišni festivali su delovali odgovorno i ne predstavljaju problem“, tako nekako. Pozorište je nedostalo sugrađanima. U Zrenjaninu su s nestreljenjem, proletos, iščekivali Festival profesionalnih pozorišta Vojvodine, koji je, nažalost, odložen kao i „Vršačka pozorišna jesen“, međunarodni festival pozorišne klasičke koji je do detalja bio isplaniran.

U trapavim pokušajima da se koliko-toliko nadoknadi izgubljena pozorišna sezona, prošlo je i celo leto, vojvodansko sparno leto, sa česticama virusa u zraku. Narodno pozorište „Toša Jovanović“ Zrenjanin je svojim sugrađanima ponudilo predstave na letnjoj pozornici u amfiteatru koji se nalazi u dvorištu Narodnog muzeja. Nakon trinaest nedelja onlajn-prikazivanja starih, ali i novijih predstava, Narodno pozorište Sombor je postavilo letnju scenu „Dvoriste“. Repertoar letnje scene čine devet igrajućih predstava te kuće. Predstave je trebalo da se izvode svake srede i subote, ali ni najpedantniji hroničari pozorišnog života neće moći da uđu u trag što je stvarno u vojvodanskom pozorištu leta Gospodnjeg (ili davaljeg!) 2020. odigrano na tim letnjim pozornicama, jer se zavisilo i od volje neba, i od nevidljivog mikroorganizma.

Bura...

A od jeseni, u onom kratku valu od septembra i oktobra koji ne znamo kako da definišemo da li patrlijkom od prošle, nedovršene sezone ili početkom nove, sada već jasno invalidne sezone 2020/21, u Srpskom narodnom pozorištu izvedena je Šekspirova *Bura* koju su adaptirali Svetislav Jovanov i reditelj predstave Kokan Mladenović, a započeto je još nekoliko predstava čiju će realizacija zavisiti od ritma koji bude zadala pandemija kovida 19. U Ujvideki szinhazu uspeли su da izvedu premijeru *Nosorog* Ežena Joneska, u režiji Nikite Milivojevića, a privode kraj u rad na predstavi Žana Ženea *Paravani* u režiji Dina Mustafića, iz koje će se, bar prema navajama iz pozorišta, moći nazreti kako će izgledati svet posle pandemije. Pozorište mladih je započelo ciklus *Novosadske priče*, premijerom *Kad sam bio garav* (autor je potpisnik ovog teksta) u režiji Stevana Bodrože, a u pripremi je *Smrt gospodina Goluze*, pripovetku Branimira Šćepanovića dramatizovala je Ana Đorđević a režira Patrik Lazić. Drama na mađarskom jeziku subotičkog Narodnog pozorišta izvela je premijeru *Ožalošćene porodice*, po motivima Branislava Nušića autora Tamaša Olaha, a u režiji Andreja Boke. U teatru „Deže Kostoljanji“ imali su dve premiere. Prva je *Rastrgnite me* koju je rediteljka Kinga Mezei uradila prema delu Ištvana Domonkosha, mađarskog pesnika iz Srbije koji je u dobrovoljnoj emigraciji, a koja svedoči o tome da pesnik, u stvari, nikad nije mogao potpuno da ode, i iz koje odjekuje i njegova čuvena poema *Havraria*, o odlasku, ostanku, o odnosu prema domovini. A druga je *Dogvili Larsa fon Triira* u adaptaciji Vedrane Božinović i režiji Andriša Urbana. U vršačkom Narodnom pozorištu „Sterija“ Jovan Grujić je inspirisan motivima iz Olbijeve *Bračne igre* napisao i režirao komad *Bračni drug*, a na sceni na rumunskom jeziku istog teatra uradio je autorski projekat *Uzburkana srca* po motivima Čehova, Strindberga i Šekspira. Čopiceva *Ježeva kućica* na Lutkarskoj i *Osam žena* na Dramskoj sceni noviteti su Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“ u Zrenjaninu. U Kikindi u Narodnom pozorištu u oktobru izvedena je premijera komedije *Kovači* Miloša Nikolića u režiji Tijane Vasić. Narodno pozorište Sombor krenulo je u novu sezonu srpskom pratzvezdom *Predsednice* Verneru Švabu u režiji Jane Marić. Na somborskom primjeru najbolje se odslikavaju polovi stvarnosti koju smo živeli donedavno i one koju trenutno živimo. Na jednom kraju je monumentalnost i grandioznost pozorišnog projekta *Semper idem*, a na drugom polu: kamerna predstava *Predsednice*. Svakako se vreme utiskivalo u umetnička dela, a ovo današnje, utisnuće ne samo svoj duh nego će mu, izgleda, odrediti i formu i format. U Somboru se s nestreljenjem iščekuje da se vidi gde je danas Čelava pevačica Ežena Joneska u režiji Ive Milošević. U trenutku nastajanja ovog teksta premijera najavljenja za Dan pozorišta, 25. novembra, već je pomerena za decembar. Hoće li to tako zaista i biti? Ko zna?

Kako li će se u pozorišnom letopisu beležiti pozorišna sezona 2019/2020? Hoće li u njoj biti vidljivi ožiljci vremena? Ne znamo to, ali znamo je da strahovi, egzistencijalna teskota koja nas je zadesila i zada smrti teško da će iščeznuti. Svet žudi za dodirom i bliskošću, ljubavlju, smehom, opuštanjem. Hoće li srpsko pozorište biti spremno da vaspostavi ponovo dijalog sa svetom koji ga okružuje kako bi ga preispitalo, razumelo i menjalo? Hoće li pozorište umeti da nade koncept i izvedbenu formu ovog blesavog i opačkog doba koje nas uznenirava? I kako će se to reflektovati na ponovni susret publike i pozorišta? Znaćemo to u predstojećim danima, što bi rečeno Krizni štab za suzbijanje kovida 19.

Milivoje Mladenović

MI SMO LJUDI A NE HODAJUĆI STAVOVI

Obe predstave, i „Čitač“ i „Upotreba čoveka“, potiču iz pandemije opasnije i surovije od ove današnje, od pandemije antisemitizma koja je pomerila granice ljudskosti do najniže tačke. Dovela do legalne i poželjne monstruoznosti. Do krajnje dehumanizacije i neosetljivosti – kaže reditelj Boris Lješević

Za reditelja Borisa Lješevića, stvaraoca kompleksnog i intrigantnog rukopisa, nalazi se još jedna uspešna pozorišna godina, o čemu svedoče predstave „Čitač“ (Beogradsko dramsko pozorište) i „Upotreba čoveka“ (Novosadsko pozorište – Uvjideki szinház). Lješević je rođen u Beogradu, odrastao u Budvi, gde je završio osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirao je na Odseku za srpsku književnost i jezik Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i završio režiju na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, gde je prvo bio saradnik za predmet režije, da bi njegov izuzetan profesionalan put uz umetničke uspehe i vrsne predstave („Elijahova stolica“, „Čekanica“, „Plodni dani“, „Lorenčač“) bio obeležen i zvanijem profesora na novosadskoj akademiji.

Ovo vreme piše novu dramu i novi heroji se povlačuju na horizontu. Za nova susrete s publikom izabrali ste priče junaka poput Hane Šmic („Čitač“) i Verne Krone („Upotreba čoveka“). Zašto su nam njihove sudbine, karakteri danas važni? Po čemu su slične, odnosno različite ove junakinje?

U obe predstave glavni junak je žena u Drugom svetskom ratu. Nespojiva je ženska osjetljivost, nežnost, seksualnost sa užasima rata i Holokausta. Žena nije biće rata, ne priviza ga, ne izaziva, ali najviše strada. Velika u ratu najviše stradaju oni koji ga ne žele, koji s njim nemaju baš ništa. Zanimljivo je porediti Veru Krone i Hanu Šmic. Zajednički su im Drugi svetski rat, Aušvic. Ni jedna ni druga nisu mrzeli, zastupale ideologije... Nisu tražile rat, a rat je došao po njih. Obrele su u Aušvicu ne svojom voljom. Vera nije uspeala da svoje ukućane na vreme uveri u nadolazeću opasnost i progona Jevreja i deportaciju, a Hana je skrivači svoju nepismenost odabrala zločinčki put. Obe dolaze iz sećanja na Holokaust i još uvek nerazjašnjene pitanja koja takvi događaji ostvaruju za sobom.

Zbog pandemijskih okolnosti pripreme „Čitača“ dugo su trajale. Slučajno ste ili ne izabrali baš ovaj trenutak za scensku priču o Mihaelu Bergu i Hanu Šmic?

Tako smo svi bili entuzijastični pre tačno godinu dana na konferenciji kada je BDP najavljuvao sezonom. A samo nekoliko meseci kasnije nosimo maske, rukavice, izbegavamo jedni druge, zatvaramo se. A sada se nadamo vakcini pa da nastavimo normalno da živimo. I pitam se da li je povratak u stari život uopšte moguć. Pandemija, dakle, još nije bila aktuelna kada smo počeli rad na komadu. A i da jeste, ne bih tražio neki drugi naslov koji će bolje korespondirati s vremenom. I „Čitač“ i „Upotreba čoveka“ potiču iz pandemije opasnije i surovije od ove današnje, od pandemije antisemitizma koja je pomerila granice ljudskosti do najniže tačke. Dovela do legalne i poželjne monstruoznosti. Do krajnje dehumanizacije i neosetljivosti. Dan-danas svet nije uspeo da te užase svari i shvati, pomiri se s njima i počne ih u istoriju. A ja se plašim relativizacije i zaborava tih nojastrajnijih zločina koji vane i vapiće do večnosti. Relativizacija zločina je put ka revitalizaciji zla.

Čoveka menjaju okolnosti. Prilagođava se. Postaje ono što vreme od njega traži. Roman „Čitač“ Bernharda Šlinka iz 1995. godine analiza je konflikta posleratne generacije s Holokaustom i koncentracijskim logorima... Šta vam je u slučaju ove predstave bilo najbitnije? Da li je moguće razumeti i osuditi zločin i zločinca koji nam je tako blizak?

Upravo u tom pitanju leži razlog mog interesovanja za ovaj roman. Čitao sam ga prvi put krajem 90-ih kada se krv još uvek pušila na našim prostorima. Pitanja krivice i odnosa sa zločinima bila su vredna. Do sada kao da se ništa nije promenilo u shvatanju, sazrevanju. Naprotiv, još smo gluplji i nezrelji. Pitanje ne samo da nisu ništa izgubila od predašnje temperaturе već izazivaju opekontine trećeg stepena. Kad god u nekom intervjuju pomenem stratišta poput Srebrenice, Markala, Sarajeva (mnogo ih je), novinari to redovno ne objave i javi mi da su zbog dužine intervjua morali da prave mala skraćenja. I tako nam se ne dozvoljava da razmišljamo na tu temu. A moramo. Potrebna nam je ta dijalektika, kako bismo se snašli između zahteva koje postavljamo sebi, da razumemo i osudimo zločine i zločinice koji su nam bliski makar kao sunarodnici. Ili zbog pameti i talenta.

Zašto je, po vama, najkompleksnije pitanje: zašto stav? Šta sve čovek u naletu vremena mora da počisakuje u sebi?

Današnje vreme je sajam površnih, jeftinih, proračunatih, prvoloptaških stavova. A vreme je kompleksno. Razmišljaj zapravo o tome što je stav? Stav je odgovor na vreme, na život. I on obično dolazi iz ličnosti, iz shvatanja sveta. Neki ljudi vrve od stavova. I be-

strah me da čemo za života ispisati neku novu „Upotrebu čoveka“. Da čemo prisustvovati novim upotreblama čoveka. Kad god vidim nacionalne zastave i rulje koje ih nose, noježim se. Koje god da su zastave i nacije. Jer to je početak. Preterano forsiranje nacije stvara podele i netrpeljivost prema drugima koji postaju nepoželjni. Onda, poput grudve snega koja se kotrlja, postaje opasno, počinju sukobi, etnička mržnja. Ta skupa igra se završava pogonima, raseljenjima, deportacijama, istrebljenjima. Ali nama ništa nije dovoljno. Nikakva svedočanstva nas ne mogu naučiti niti uplaštiti. Mi i dalje mrzimo i krivimo Hrvate, Bošnjake, Albance... a oni nas. Mrzimo se svi, rasprišujemo stare podele, ne damo im da odu u kanalizaciju, nego ih vadimo iz WC školjki, čistimo od izmeta i stavljamo ih na počasna mesta. Istorija, načinost, nije nauka koja može da smiri ratne strasti, da opameti, da spreči katastrofe. „Ljudi vole katastrofe, to ih zbljižuje“, kaže Džoni Štulić. Zaboravljeni genije koji je davno dao mnoge odgovore.

Šta je sve čovek i šta je sve u njemu, bilo je glavno pitanje tokom rada na predstavi, „Upotreba čoveka“. Do kakvih spoznaja ste došli?

Razum ne pobeduje kada svetom zacare mistika, kult krvi, nasilje, tama, žudnja za prošlošću, nacionalizam. Gete, Šiler, Herder, Majerov leksikon, Knautov atlas, Revai enciklopedije i sva lektira Roberta Krovnera nije mu pomogla kada je zlo zakucalo na vrata. Znao je da će Nemačka biti poražena u ratu, ali da njeza to neće spasti. Mnoge spoznaje nosi ovaj zapostavljeni zaboravljeni pisac velikan Aleksandar Tišma. Ova sredina ga je marginalizovala. Novi Sad ga je zaboravio, možda mu se i sveti zbog oštrog duha i jezika. Ili zbog pameti i talenta.

Zašto je, po vama, najkompleksnije pitanje: zašto stav? Šta sve čovek u naletu vremena mora da počisakuje u sebi?

Današnje vreme je sajam površnih, jeftinih, proračunatih, prvoloptaških stavova. A vreme je kompleksno. Razmišljaj zapravo o tome što je stav? Stav je odgovor na vreme, na život. I on obično dolazi iz ličnosti, iz shvatanja sveta. Neki ljudi vrve od stavova. I be-

Boris Lješević (foto www.tvrdjavateatar.com)

skrajno su mi dosadni. Ne vidiš čoveka, ne vidiš mu dušu, jer je sva u stavovima. I danas se to neprestano traži od ljudi. Naročito od umetnika. Da se stalno zauzimaju stavovi prema ovome, onome. Mislim da se malo pretruje s tim. Mi smo ljudi a ne hodajući stavovi.

Zašto vam je lik oca u onome što radite uvek veoma bitan?

Divno pitanje na koje ču moći da odgovorim možda na kraju karriere. Ne znam tačno da kažem. Ali kad god pročitam neku scenu u kojoj se protagonist razračunava sa ocem, inspiriše me i pokreće na rad. Otac je u celoj mojoj generaciji bio neko ko stoji po strani, zaukljenjen novinama, čini se da je isključen; uključi

se retko, tek kada to postane neophodno i izgovori neke obične reči, ali koje s vremenom dobijaju na važnosti i vrednosti. Na kraju ih se sećate kao najvažnijih životnih uputa.

Otat je neko protiv koga se bunite, borite, odlazite od njega, sukobljavate se, mrzite ga, simbolički ga ubijate do momenta kada njegove misli i postupke ne prepoznate u sebi. I onda počinjete da ga razumete i volite. A kad ga konačno shvatite i upoznate, njega više nema. Onda zaključite da ste ga sve vreme voleli. Taj je odnos dinamičan, pun preokreta i gotovo uvek se završava u pomirenju, ljubavi i nedostajanju.

Milica Kosović

Jubilej: 180 godina od prve predstave

BOGATA POZORIŠNA TRADICIJA U SRCU PODRINJA

Šabačko pozorište obeležava veliki i važan jubilej: 180 godina od prve pozorišne predstave izvedene u ovog gradu u srcu Podrinja. Istoričar Ivan Dosković tim povodom bio je angažovan da istraži arhivsku i drugu građu kako bi se na osnovu nje kreirali izložba i publikacija. U istraživanju dokumentarne građe, vezane za pozorišni život Šapca, učestvovali su sve šabačke ustanove kulture, računajući Biblioteku šabačku i njeno zavičajno deljenje, Narodni muzej Šabac, Meduopštinski istorijski arhiv i Šabačko pozorište.

Zanimljivo je da je još Joakim Vujić, otac srpskog teatra, dolazio u Šabac, u svojstvu putopisca, odnosno da je u svojoj autobiografiji pisao da zna da su učitelji pravili predstave po selima u Srbiji. Verovatno je mislio na predstavu koju je Ignjat Vasić, sveštenik i učitelj, organizovao u selu Naknici pored Šapca 1832. godine. Ipak, pozorišni život u Šapcu praktično počinje 1841. godine.

Period od 1840. godine do kraja 19. veka praktično je neispitan jer ne postoji mnogo dokumenta, primećujući Dosković, uz napomenu da je važan datum za istoriju Šabačkog pozorišta 1848. godina, jer Šabačka čitaonica, današnja Biblioteka šabačka, otvara svoj pozorišni odsek.

Što se Šapca tiče, prve pozorišne predstave vezane su za družinu glumaca Stevana Čekića. To je i zagrejalno meštane da u toku zime 1863. godine proradi Dobrovoljačko teatralno društvo.

Početkom juna 1873. godine Narodno pozorište u Beogradu je zatvoreno usled finansijske krize. Ansambel se podelio: deo je ostao u Beogradu, a ostali glumci sa Milošem Cvetićem i Đurom Rajkovićem došli su u Šabac. Pristigli glumci ustanovili su Gradsko šabačko pozorište, koje je radio do kraja 1874. Godinu dana kasnije gradani obnavljaju pozorište u kojem je igrao i čuveni Isaije Jokić... U sali „Evrope“, koja je imala 558 mesteta, Kosta Trifković i Jovan Sterija Popović gotovo pedeset godina nisu „skinuti“ sa scene. Veoma je značajno za Šabac tog vremena gostovanje grupe renomiranog glumca Fotija Iličića.

U prvim godinama 20. veka u Šapcu se intenzivnije razvija pozorišni život, pa je krajem 1905. počelo da radi stalno pozorište „Drinosav-

je“, koje je za nepunih šest meseci izvelo 90 predstava.

Šabačko dilektantsko pozorište „Janko Veselinović“ osnovano je 1938. i nastavlja da funkcioniše i za vreme okupacije.

Dominantna lica u pozorišnom životu Šapca svakako je bio Žikica Popović, ali i Teja Tadić, glumac i reditelj. Tadić je iskoristio entuzijazam mladih amatera i nekadašnjih članova dilektantskog pozorišta „Janko Veselinović“ i s njima pripremio prve priredbe. „Šabac ne odustaje od pozorišne umetnosti ni u vreme okupacije. Ako uzmemo u obzir da je Šabac oslobođen 23. oktobra 1944. i da je samo nedelju dana kasnije započeo pozorišni život, to najbolje govori koliku su Šapčani držali do teatra“, kaže Dosković.

Među odlukama koje je doneo Narodno-slobodilački odbor bila je i ta da se, 1. novembra 1944. osnuje Narodno pozorište u Šapcu. Bilo je zamisljeno da se zove Podrinjsko narodno pozorište „Janka Veselinovića“. Odabran je komad „Noćna smotra“ Vasilija Vasiljevića Škvarkina, čija premjera je izvedena 14. decembra 1944. godine i od tога dana se vodi rodoslov Narodnog pozorišta u Šapcu. Svojim nastupima podršku afirmaciji ansambla pružili su u prvoj sezoni Ljubiša Jovanović i Dobrica Milutinović. Sa šabačkim ansamblom nastupali su u to vreme i Milivoje Živanović i Blaženka Katalinić. Gotovo u isto vreme u Šapcu je režirao i cenjeni Juri Rakitin. Glumac Cane Firaunović ostvario je svojevrsni rekord: ravno 243 lika na matičnoj sceni. U stvaralaštvo na sceni u Šapcu godina 1948. označena je kao „prelomna“ – na repertoaru su „Sumnjivo lice“, „Koštana“, „Učene žene“, „Veciti mlađenja“, „Izbiračica“ ...

Šabačko pozorište se danas ubraja u red najbolje organizovanih i po ugledu i repertoaru najkvalitetnijih teatara u Srbiji.

Milica Kosović

SLIKA (DELA) POZORIŠNOG ŽIVOTA SRBIJE

Nema nikakve sumnje da će i na planu na-knadnih analiza vezanih za teatarski život ova godina ostati upamćena po kovidu 19 i pandemiji koja nam je blokirala celokupnu stvarnost. S druge strane, upravo je epidemija još jednom pokazala do koje je mere ovdašnje pozorište marginalizovano. Najpre, to se moglo videti na osnovu apsolutno ignorantskog stava ovdašnjih vlasti, pa i onih uključenih u rad Kriznog štaba, prema teatru. Pozorište je, naime, od samog početka krize tretirano u dlaku na isti način kao i kafane, noćni klubovi, kladionice, fitness centri ili sportski stadiioni, pa su se sve mene koje su se odnosile na održavanje zdravstvene bezbednosti na ovim lokacijama ticale i teatara. Uprkos tome, pozorišna umetnost je u javnosti, naročito u vreme takozvanog prvog talasa pandemije, predstavljena kao jedno od spasonosnih rešenja u kontekstu proklamovane borbe za psihičko zdravlje nacije, pa su na sva usta hvajljene akcije koje su se svodile na televizijsko emitovanje snimaka pozorišnih predstava ili onlajn-teatar prezentovan naciji posredstvom interneta, uz tvrdnju da na taj način naša pozorišta pomazu gledaocima da prevaziđu probleme prinudnog i morskog karantinu.

(Ne)normalno

I ma koliko sve ove akcije, smeštajući u istu ravan dva nespojiva medija (topli – pozorište i hladni – televiziju), sušinski nemaju veze s teatarskom umetnošću, i ma koliko svodile teatar na puku zabavu, sva ovdašnja pozorišta su se – a šta bi drugo? – zdušno ukćivala u njih. Bio je to, čini se, jedini način da koliko-toliko ostanu aktivna, ali i da pokušaju da potvrde vlastima i široj javnosti da su živa, te da imaju nameru da to i ostanu.

Tako se, kad je prvi talas restrikcija minuo, dogodilo da pozorište nenadano dospe u žiju interesovanju širokih narodnih masa, pa i onih njenih predstavnika koji inače ne posećuju teatar, ne mare za predstave, koji glumce isključivo znaju iz TV serija, ali, evo, o njima i teatru iznenada slušaju kao o nečem korisnom za zdravlje te dostupnom ne samo u kasnim noćnim i ranim jutarnjim terminima televizijskih programa, i posredstvom interneta. Dogodilo se, međutim, i da pandemija natera one koji vole pozorište i u njega rado zalaze da sada predstave gledaju u razređenim gledalištima i s maskama na licima, ali je primorala i glumice i glumce, razume se bez maski preko usta i nosa, da igraju pred polupunim (ili polupraznim, kako se uzme) salama, sluteći s one strane „rampa“ raspoloženje gledalaca, njihove osmehe ili tužna lica, te simbole umetnosti kojom se bave. A onda je, s jesenji, kada smo već uveliko pobrakli brojčane oznake talasa i pikova, kada se život u „odlučujuće dve sedmice“ pretvorio u dan mrmota, a brojevi zaraženih, ozbiljno obolelih i preminulih počeli vroglavo da rastu, pozorištu određen novi termin ispunjavanja njegove „zdravstvene funkcije“ – od 18 ili od 18 i 30 časova. Tada smo zaboravili da su u vreme takozvanog bombardovanja 1999. godine, a zapravo rata s vojskama NATO-a, pozorišta uistinu davala matine predstave, pa smo se pobunili, tvrdeći da to niti su pozorišni termini, niti su prihvataljivi sa stanovišta navika publike. Rečju, to nije – normalno. Kao da sve drugo jeste.

Kao da je, naime, normalno održavanje proba s maskama, a igranje predstave bez njih; kao da je normalno testiranje aktera pozorišnih predstava pred probu ili predstavu, bez obzira na sve ostale njihove dnevne, sedmične, mesečne aktivnosti; kao da je normalno sprovoditi dezinfikovanje rezervi i scenografije pred svaki izlazak glumaca na pozornicu...

Možda je upravo ova situacija, ovo iznudeno pristajanje na neverovatne i teatru sušinski neprimerene forme „postojanja“, na igranje u nedobu i u neuobičajenim i nenormalnim okolnostima, zapravo svojevrsna paradigma koja defi-

nje aktuelno stanje domaćeg pozorišnog života u godini koja se primiče kraju. No, možda, ova paradigma nadilazi aktuelnu pandemijsku epidemiološku situaciju i u stvari uokviruje vremenski mnogo širu sliku ovdašnjeg teatra.

Niko, dabome, ovakvu situaciju nije mogao da predviđa, niko je nije očekivao, ali su ipak na nju neki reagovali spremnije od drugih – verovatno u skladu sa vitalističkom energijom, probuđenom mnogo pre pojave kovida. Tako su neki naši teatri, bez roptanja i suvišnog objašnjavanja, nastavili da rade u uslovima nove gerile, leveći svaki trenutak da bi imali probe i prikazali predstave, održavajući usput već uspostavljeni visoki tonus teatarskih života u svojim sredinama. Šta su, uostalom, drugo mogli da rade, recimo, Vranjanci?

Nečista krv...

Pošto su pre više od sedam godina ostali bez pozorišnog zdanja, koje je kao kolateralna šteta stradalo u požaru, i nakon sedam godina „mršavih krava“, na koje, inače, nisu pristali, praveci predstave kojima su potvrdili davnašnje snove Radeta Radivojevića o uistinu relevantnom pozorištu u gradu Bore Stankovića, oni su, napokon dobivši zgradu – postali jedno od žarišta korone u takozvanom prvom talasu. Ali nisu stali, nego su se primirili i, čim je bilo moguće, nastavili su da rade. Prethodno su već izveli sjajnu *Nečistu krv* u dramatizaciji Tijane Grumić i režiji Juga Đorđevića, otkrivajući „svog“ Boru, ali na nov, uzbudljiv način, primeren ovom vremenu. I ne samo da su održali Dane Bore Stankovića nego su bili i uzorni domaćini festivala „Joakim Vujić“, a sve to usred ko-zna-kog pik-a bog-te-pita-kojeg talasa pandemije.

Upravo će ovogodišnje izdanje „Joakima“, za koje je predstave birala dramaturg i dramska spisateljica Branislava Ilić, između ostalog reprezentovati i onu fino nijansiranu crtu koja, u minulih nekoliko sezona, definise domaći teatarski entuzijazam. Na Festivalu su, naime, prikazane predstave nimalo slučajno nastale u pozorištu građova južno od Save i Dunava, a za koje je karakterističan naglašeni entuzijazam i nepristajanje da alibi za eventualnu pasivnost, za odustajanje od borbe, pa i nespremnost da se upuste u smela istraživanja, te prepustanje očajavanju pronađene u koroni, sada već hroničnoj besparici, zabrani zapošljavanja u javnom sektoru, sveopštoj društvenoj letargiji i dezorientisanosti kao posledici odsustva funkcionalizma (i postojanja) sistema u domaćem kulturnom i, sledstveno, teatarskom životu. Osim već pomenute vranjske *Nečiste krvi*, selektorka je izabrala i Sterijinu *Ženidbu i udabu* koju je u Knjaževsko-srpskom teatru iz Kragujevca režirala Jana Marić, zatim inscenaciju Šekspirova *Dva viteza iz Verone* Šabačkog pozorišta u režiji Mije Knežević, autorski projekat Igora Vuka Torbice *Strah, jedna topla ljudska priča*, nastao u Narodnom pozorištu iz Pirot, *Lavinu* po tekstu turškog autora Tundžera Džudženloua, koprodukciju Puls teatra iz Lazarevca i Regionalnog pozorišta iz Novog Pazara, i čak dve predstave leškovackog Narodnog pozorišta – Svice Tene Štićić i Ako se probudiš ili kao da je vežno Isidore Milosavljević, u koprodukciji sa Narodnim pozorištem Priština sa sedištem u Gračanici, prvu u režiji Ksenije Krnajski, a drugu u rediteljskoj postavci Nenada Todorovića.

U kom smislu je ova selekcija, osim na osnovu umetničkih dometa samih predstava, reprezentativna sa stanovišta procene hrabrosti repertoarskih politika navedenih teatarâ? *Nečista krv* nije jedini primer agilnosti, upornosti i smelosti teatra iz Vranja. Prethodnih sezona upravo su omi, predvedeni Bojanom Jovanovićem, glumcem i umetničkim direktorom, inscenacijom *Ruze, uvele* Jelene Mijović, u režiji Milana Neškovića, pokazali na koji način im je namera da se bave nasleđem Bore

Stankovića, a odmah potom su inscenacijom drame *Kepler 452-B* skrenuli pažnju pozorišne javnosti na dramsku spisateljicu Tijanu Grumić i reditelja Juga Đorđevića, ali su i najnovijom postavkom dramatizacije slavnog Stankovićevog romana pokazali da umiju da neguju „svoje“ mlade autore. Slično su i Kragujevčani, pod upravom glumca Miloša Krstovića, otvorili prostor za mlade ili mlađe dramske pisce i nova rediteljska imena, te su na kon prazvedbe komada Joakima Vujića *Negri ili ljubov to sočelovekom svojim* u režiji Andelke Nikolić, izuzetno smelog repertoarskog poteza koji je potvrdio rediteljsku maštovitost ove rediteljke, na scenu postavili još jedno rede izvedeno delo, ovog puta Šterijinu *Ženidbu i udabu* u izuzetnom novom rediteljskom čitanju Jane Marić.

Ribarske svade...

I Šabačko pozorište, čija je direktorka Milena Bogavac, sistematski širom otvara svoju scenu za mlade glumce i pisce, ali i odvažne reditelje, a *Dva viteza iz Verone* u režiji Mije Knežević su, nakon *Pretposlednje pande* Dina Pešuta, režija Maksim Milošević, ili *Bacača prstiju* Ive Brdar, režija Bojan Đorđev, samo logičan nastavak dosledno vodene repertoarske concepcije koja ne priznaje kruz. Dosledan sebi i svom viđenju te-

den, direktorka rešenje, pored ostalog, pronalazi i u koprodukcijama – sa ustanovama kulture, ambasadama i drugim teatrima, kao što je to slučaj sa *Lavinom*, predstavom koja je nastala u saradnji sa novopazarskim Regionalnim pozorištem. Seadetin Mujezinović, direktor ovog teatra koji se pozicionira u ovdašnjem pozorišnom životu, dobro je odlučio da ovaj proces usmeri kroz pametno smišljene koprodukcije.

Nakon dugog perioda samoizolacije, pod rukovodstvom glumca Dragana Marjanovića, leskovačko Narodno pozorište se krupnijim koracima vratilo u tokove ovdašnjeg teatarskog života. Već dve godine organizuje Festival mlađih pozorišnih stvara-laca, a ne samo da se na „Joakimu“ 2020. predstavilo s dve produkcije nego je jedna od njih, *Svici*, od glavnog žirija dobila većinu festivalskih priznanja, dok je drugu, *Ako se probudiš ili kao da je važno*, nagrađio žiri kritičara.

Narodno pozorište Priština sa sedištem u Gračanici, kojim rukovodi Predrag Radonjić, uprkos problemima koji se u odnosu na ostale naše teatre, iz razloga koji se najširoj javnosti samo čine poznatim, uvećavaju na kub, em je bio na festivalu u Vranju, em je prisutno i u svojoj lokalnoj sredini i u Srbiji. Njihove produkcije, naročito Euripidove *Žene iz Troje* u adaptaciji i režiji Nebojše Bradića, neumorno gostuju, če-

Trišić, *Svaki put kao da je prvi Dimitrija Kokanova*, režija Jovana Tomić, *Hronika palanačkog groblja* Isidore Sekulić (koprodukcija sa Art temom), u dramatizaciji Jelene Mijović i režiji Ivana Vukovića. Isto važi i za Kraljevačko pozorište, kojim rukovodi reditelj Miodrag Dinulović, a koje je u minulom periodu, recimo, odigralo značajne premiere – *Play Andrić ili ljudi o kojima se ne može mnogo kazati*, po Ivu Andriću, dramatizacija i režija Mia Knežević, te *Ožalošćena familija* po Nušiću, režija M. Dinulović, Joneskova *Lekcija* u režiji Aleksandre Kovačević. Upravo ovi naslove krepe veru da će i pomenuti teatri izdržati pritiske vremena u kojem živimo.

U užičkom Narodnom pozorištu, čiji je direktor producent Zoran Stamatović a umetnički rukovodilac reditelj Nemanja Ranković, pauza izazvana pandemijom iskorisćena je za radeve na rekonstrukciji zgrade, a dvadeset peto izdanje njihovog festivala, jednog od svakako najznačajnijih regionalnih, odlodjeno je za sledeću godinu. U međuvremenu Užičani planiraju da sami organizuju, makar i simbolično, obeležavanje 80 godina Igmaninskog marša, ali i produkciju nekoliko monodrama i takozvanih malih scenskih formi koje će, u vreme korone, održati radnu atmosferu u ansamblu.

I niško Narodno pozorište je prinudeno da

Strah, jedna topla ljudska priča, Narodno pozorište Pirot

tra, Igor Vuk Torbica je, kao svoju poslednju režiju, u pozorištu koje bi, ako ni zbog čega drugog a ono zbog malog broja glumaca, imalo mnogo razloga da kuka nad zlim vremenima, realizovao vlastiti autorski projekat koji podrazumeva na-ručitu vrstu glumačkog angažmana, spremnost da se do cilja dospe kroz radioničarski, istraživački postupak. O entuzijazmu i spremnosti da se hrabro upuste u istraživanje, osim predstave izvedene na ovogodišnjem „Joakimu“, svedoče i druge pirotске prestave nastale u vreme direktora Gradimira Filipovića i umetničkog direktora, glumca Aleksandra Radulovića. Goldonijeva *Ribarske svade* i Fasbinderov *Žabar*, obe u režiji Bojane Lazić, Hajov *Mali Geza* u režiji Stevana Bodrože ili Sent Egziperijev *Mali princ*, režija David Alić.

Ni direktorka lazarevačkog Puls teatra, glumica Ivana Nedeljković takođe ne priznaje kruz, pa svake godine, osim predstava za decu – što je, inače, redovna obaveza svakog teatra koji finansiira lokalna zajednica, te predstava za širu publiku Lazarevca i okoline, na repertoar stavljaju i pažljivo koncipirane projekte koji korespondiraju s idejama na kojima je, između ostalog, Branislava Ilić zasnovana ovogodišnja selekcija za „Joakima Vujića“. Tački su prethodnih godina bili Lorkin *Dom Bernarde Albe* u videnju Bojane Lazić i *Balkanska tužba* Ilića Imširevića, Baše i Bašovića, ili *Naši preci, jedite s nama* Gorana Milenkovića, oba u režiji Stevana Bodrože. Svesna ograničenja na koja je Puls osu-

sto na festivalima, održavajući kontinuitet prisustva i provokativnosti uspostavljen poslednjih godina predstavama kao što su *Strah i beda Trećeg rajha* Brehta u režiji Bobana Skerlića, *Slobodan Show* Jelene Bogavac u režiji Nenada Todorovića i *Ujedinjene ili smrt 1918 – Podgorička skupština* J. Bogavac i N. Todorovića. Požrtvovanost (koja nema veze sa aktuelnom političkom situacijom vezanom za Kosovo, ali ima s upornošću i, valjda, inatom) rezultira valjanim umetničkim angažmanom i za sada uspeva da se nosi sa svim nevoljama koje ovaj teatar svakodnevno ima živeći između dve stvarnosti.

Lekcija...

Naravno, učešće na festivalu ne mora nužno da odredi merila kojima se definise uspeh i angažman nekog teatra, a još manje to treba da budu ostali kriterijumi ovde navedeni, no čini se da su neodustajanje, nemirenje sa postojećim (haotičnim) stanjem, pokretanje svih umetničkih kapaciteta, saradnja s rediteljima i piscima kao vid produbljivanja iskustva ansambla, te put ka povećanju broja gledalaca, elementi od kojih iz dana u dan odustaju naši teatri.

To što se u Vranju na Festivalu nije pojavilo Kruševačko pozorište, čiji je direktor dramaturg Branislav Nedić, ne znači da u ovom teatru pretodnih sezona nije izvedeno nekoliko dobrih predstava – *Animals* Uglješa Šajtinca u režiji Snežane

održavanje svog lane osnovanog festivala „Teatar na raskršću“ pomeri za narednu godinu, a tamošnji direktor, dramaturg i dramski pisac Spasoje Ž. Milovanović, povećanim brojem premijera rešava problem angažovanja glumačkog ansambla. Nakon Simovićevog *Putujućeg pozorišta Šopalović* u režiji Tanje Mandić Rigonat, *Luminacija na selu* Dušana Kovačevića, u videnju Nebojše Bradića, inscenacija drama Miloša Latinovića *Krv crvenog petla* u rediteljskoj postavci Jovane Tomić i *Jedan Edip* Armanda Nasimenta Roze koju je na scenu postavio Jug Đorđević, pred samo uvođenje marovskog vanrednog stanja izvedena je premjera komada *1789* po tekstu i u režiji Hadija Kurića.

Posle prolećne krize, kada su brojni članovi Narodnog pozorišta Timočke krajine – Centra za kulturu „Zoran Radmilović“, kako glasi zvanični naziv zajecarskog teatra, bili zaraženi koronom, tamošnji direktor Vladimir Đurić je smelo odlučio da se život ove institucije vrati u normalu. Od tada su izvedene tri premije: Bliži nebu Željka Hubaća u režiji autora, Kazabalkan Gorana Stefanovskog u režiji Iršana Mensura i Čučuk Stana, koju je režirao autor teksta Ž. Hubać, a jesen je u Zaječaru održan i festival Dani Zora Radmilovića.

Kada je reč o festivalima, valja zabeležiti i da je prvi u korona-režimu, još početkom septembra, održan u Topoli. Bilo je to sedmo izdanje Festivala duodrame. Aleksandar Milosavljević

OSVAJANJE ZGRADE, „BALADA“, „KRAJ VIKENDA“...

Nemanja Ranković o 75 godina Narodnog pozorišta Užice

Iteatar i festival svoj život duguju i određenoj vrsti ljubavnog prijateljstva, koje struji između lokalnog stanovništva i pozorišne scene, rekao je na početku razgovora za „Ludus“ Nemanja Ranković umetnički direktor Narodnog pozorišta Užice.

A povod za razgovor je više nego značajan – 75 godina tog teatra i četvrt veka Jugoslovenskog pozorišnog festivala u Užicu. Ipak, u gradu na Đetinji tokom proteklih decenija ništa nije išlo ni lako, ni svojim tokom. Tako se desilo da su one, revolucionarne 1968. godine, glumci bukvalno morali da osvoje sopstvenu zgradu. Ali neka priča ide svojim hronološkim redom.

Pozorišni život u Užicu datira od 1856. godine, kada je osnovano Teatralno društvo, kao programska aktivnost tadašnjeg Čitališta – prve biblioteke u gradu, stvorene te iste godine. Teatralno društvo bilo je smešteno u Kaljevića kući, koja je pripadala uglednom predsedniku Okružnog suda i trgovcu. Inače, osnovao ga je Stojadin Obradović, upravitelj Čitališta i o tome obavestio u pismu kneza Miša Obrenovića, 1859. godine.

Ostalo je zabeleženo da je prva predstava u Užicu izvedena je 15. februara 1862. godine. Bio je to komad *Boj na Čačku 1815*. Ubrzo potom, prikazani su *Smrt Stevana Dečanskog i Ajduci*, a 1866. malobrojna građanska publike gledala je predstavu *Hajduk Veljko*.

„Novinski članak sačuvan iz perioda prve premijere svedoči o interesovanju Užičana za pozorište: ‘Najboljniji cvet našeg građanstva beše sa najvećom ljubavlju

na ovom predstavljanju, a soba za sedenje je dupke puna... Osim 100 duša što beše u sobi i na mestima što se moguće videti, još se toliko povratilo, jer nije bilo mesta za njih.’ Posle ovih prvih izvođenja, pozorišni život u gradu imao je dužu pauzu sve dok predratne 1913/14. godine, kada đačka pozorišna trupa Gimnazije, pod rukovodstvom profesora Dejana Malenkovića kao njenog osnivača, izvodi više komada”, objašnjava Ranković.

Između dva rata gradska publike je, kako beleže hroničari, pokazivala više sklonosti za filmsku umetnost...

„Tek sa prvim danima Užičke republike, 1941. godine, umetnička partizanska četa izvodi domaće i sovjetske pisce: *Matij, Knez Ivo od Semberije*, nekoliko Nušićevih komada, *Kako se kalio čelik, Početak bune protiv dahija...* Glavne uloge igrali su Milutin Čolić (kasnije osnivač Festa), Alija Nedić, Filip Marjanović, Milenko Đurić, Časlav Jehlička. Pored Kaljevića kuće, predstave su izvođene i u Sokolskom domu (popularnoj Sokolnici) i Filkinom bioskopu. Odmah po završetku Drugog svetskog rata (1945) osnovano je prvo institucionalno, Narodno pozorište. Osničač je Skupština opštine Užice i gotovo osam decenija kasnije, ono je jedino profesionalno pozorište ne samo na teritoriji Zlatiborskog okruga nego i cele jugozapadne Srbije.“

Kao i mnogi drugi teatri širom ondašnje Jugoslavije, uspostavljeno je kao Oblasno narodno pozorište odlukom Ministarstva prosvete. Prva premijera održana je 4. septembra 1945. godine – Nušićeva *Gospoda ministarka*, u režiji Obrada Nedovića. Trebalo je

Nemanja Ranković, umetnički direktor Narodnog pozorišta Užice

da prođe čitav jedan vek, da bi s rekonstrukcijom glavnog gradskog trga pozorište dobilo zgradu. Novo zdanje teatra otvoreno je 1967. po projektu čuvenog arhitekta Stanka Mandića i zajedno sa prostranim Trgom partizana predstavljalo novi urbani identitet grada. Ali u tek izgrađenom pozorišnom zdanju, namenjenom glumcima i drugim scenskim izvođačima, umetnici nisu bili dobrodošli.

„Bez ikakvog objašnjenja u pozorišnu zgradu smestili su se Privredni sud i Geodet-

ska uprava. Jedne noći glumci su rešili da iz nekadašnjeg Filkinog bioskopa prenesu dekor, kostime, scenografiju. I posle godinu dana ‘na juriš’ osvoje ono što im je pripadalo! Nije išlo lako, pa su se jedno vreme u kostimirima po hodnicima sudarali sa strankama koje su poslom dolazile u geodetsku službu ili sud. Izgleda da je za ‘okupatore’ ova situacija bila isuviše ekstravagantna, jer su se ubrzo sami spakovali i ostavili pozorišnu zgradu glumcima. A oni već te godine pobedili na Bitefu!“

U osmišljavanju i stvaranju repertoara, po rečima našeg sagovornika, poseban pečat ostavio je tadašnji upravnik Jovan Bulajić. Pozvao je reditelja Arsu Jovanovića da postavi na scenu *Baladu o luzitanskom strašilu*. Premijera *Balade* nemačkog autora Petera Vajs-a izvedena je 5. maja 1968. Predstava je privukla izuzetnu pažnju i pozvana na drugo festivalsko izdanje Bitefa!

U ranijem periodu, naglašava Ranković, posebne upravničke zasluge pripadaju Jovanu Bulajiću koji je na izvestan način trasirao put užičkog pozorišta. Nasledio ga je na funkciji Aleksandar Milosavljević i dao svoj, osoben doprinos jednoj fazi u razvoju teatra, a onda je na njegovo mesto došao Branko Popović koji je ostao upamćen i po dobrim predstavama koje je režirao i po angažovanju prvih, akademski obrazovanih glumaca u stalni ansamb.

„Bio je glavni inicijator pokretanja Jugoslovenskog pozorišnog festivala. Ali Zora-

nu Stamatoviću pošlo je za rukom ono što prethodnim nije, a to su učešće na Sterijnom pozorju, Venecijanskom bijenalu, Mito festu, pa i vraćanje tradicije učestovanja na Bitefu.“

Tokom višedecijskog postojanja u Narodnom pozorištu angažovani su razni remontirani reditelji.

Iako je ovo jubilarna, 75. Sezona, pandemija i smanjenja budžeta, po rečima našeg sagovornika, učimili su da se sa setom prisjećaju prošlih vremena.

„U protekloj deceniji ispisali smo neke važne stranice sopstvene istorije, kada je Grad mnogo više polagao pažnju na kulturu i intelektualno uživanje svojih stanovnika. Od nekadašnjih gotovo stotinu zaposlenih (među njima 30 glumaca) danas u svim sektorima ima 44 zaposlena, od kojih je samo 16 u umetničkom sektoru... Uprkos svim nedaćama, ne odustajemo od svojih planova, ali i ciljeva ispisanih još daleke '68. godine“, navodi Ranković.

A jezik brojeva kaže da je Narodno pozorište Užice od 1945. do danas izvelo 548 premijera.

„I dalje je naša najdugovečnija predstava *Kraj vikenda* Mome Kaporu, koja opstaje na repertoaru već 22 godine. Kao prvu premijeru u jubilarnoj sezoni publike je trebalo da gleda *Boli Kolo* Dimitrija Kokanova, u režiji Jovane Tomić. Premijera je bila najavljenja za 5. novembar, ali okolnosti nisu dozvolile njen izvedbe“, zaključuje Ranković.

Vukica Strugar

FESTIVAL „BEZ PREVODA“ – I BEZ KLJUČA

Jugoslovenski pozorišni festival osnovan je pre 25 godina na inicijativu Ministarstva kulture Republike Srbije i Grada Užice, sa ciljem da se na njemu prikazuju najbolja pozorišna ostvarenja iz prethodne godine u tadašnjem Jugoslaviju (Crna Gora i Srbija).

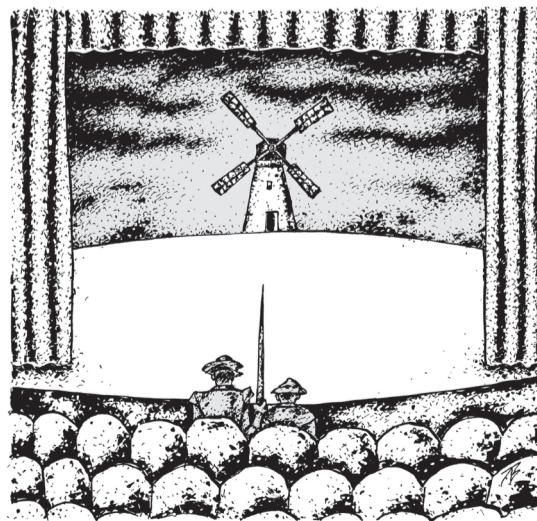
– O entuzijazmu, želji i problemima koji su pratili pokretanje prvog Jugoslovenskog pozorišnog festivala imao sam priliku da slušam od tadašnjeg direktora i inicijatora čitave ideje Branka Popovića, koji se veoma brzo posle pokretanja festivala povukao i prepustio ga novom direktoru Zoranu Stamatoviću. Njegovim menadžerskim sposobnostima treba da zahvalimo što je festival rastao i opstao do danas – uveren je Nemanja Ranković.

Sticaj okolnosti je htio da upravo u vreme kada je naš sagovornik postao umetnički direktor festivala dolazi do raspada tadašnje zajednice Srbije i Crne Gore. U dogovoru sa direktorom Zoranom Stamatovićem i Savetom festivala, podržana je Rankovićeva inicijativa da Užičani ubuduće gledaju i predstave iz regiona, dakle, sa prostora bivše SFRJ.

Ponovo se javilo opravdanje da festival zadrži dotadašnji naziv, a na sastanku održanom u Novom Sadu u organizaciji Sterijinog pozor-

ja Vida Ognjenović je predložila da uz naziv festivala dodamo i podnaslov „Bez prevoda“... Festival je ubrzo prevazišao početne zadatost i pokazao da ima snage i znanja da krene dalje i da kratko vreme postane respektabilan i na području nekadašnjih jugoslovenskih republika u kojima se govori „sličan“ jezik. JP „Bez prevoda“ je od početka pokušavao da ugosti najbolje predstave, a njegova konцепција je utemeljena na ideji da se prikazuju predstave savremene poetike, koje komuniciraju sa stvarnošću u kojoj živimo i koje su teatrološki relevantne. Sala Narodnog pozorišta u Užicu prima oko 600 gledalaca, ali za vreme trajanja festivala svake večeri na volješan način u nju uspe da uđe i 750 posetilaca.

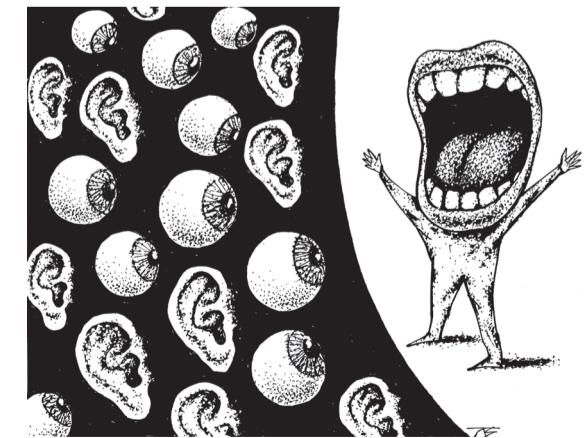
– Selekcija festivala je regionalna, no to ne znači da postoji nekakav „ključ“ u odabiru predstava. Sedam najboljih predstava znači da ništa osim kvaliteta – ni žanr, ni poreklo autora, ni to da li je autor klasic ili savremenik ne ograničava selektorov izbor. Od trenutka uspostavljanja koncepta i podnaslova „Bez prevoda“ jasno se određuje da će festival zajedničkog kulturnog nasledja, okrenutom vrednostima koje su neporecive – naglašava Nemanja Ranković.

Milan Caci Mihailović IZ „USPOMENARA 212“ LATIN

U bifeu Ateljea 212 već duže sede dramski pisac Aleksandar Aca Popović i „izvodac glumačkih radova“ Zoran Radmilović. Kao da nešto slave! Pojavljuje se reditelj Paolo Mađeli, dolazi iz kancelarije upravnice Pozorišta Mire Trailović. Dogovorio novu režiju. Kaže Radmiloviću:

– Zoki, sve je dogovoren, podela prihvaćena, igraš kod mene!
Na to će Zoki malo povisjenim tonom, reklo bi se razdragano, ni pet ni šest:
– A, je li ti, Latin, pitas li ti da l' ti igraš kod mene?

Britanija, Nemačka, digitalne platforme...

Bez živog pozorišta neće biti oporavka ni društvenog života niti opšteg zdravlja društva – kaže za „Ludus“ producent Milan Govedarica, koji već godinama živi i radi u Ujedinjenom Kraljevstvu

Širom Britanije, tokom „normalne“ godine, oko 1.100 pozorišta ugosti više od 34 miliona gledalaca, donoseći državnom rezervu 1,28 milijardi funti. Za vreme korone podaci se tiču gubitaka, koji su u celom kreativnom sektoru dramatični. „Gardijan“ je još u junu štetu koju je zatvaranje navelo pozorištu proučio na oko 3 milijarde funti, uz gubitak 12.000 radnih mesta. Mnogi stalno zaposleni ljudi ili oni na fiksnim ugovorima potpali su pod šemu primarnih odmora (engl. *furlough*) i njima je isplaćivana mesečna pomoć do 80% primanja (60% od države i 20% od poslodavaca).

„Sema je pokrila potrebe dobrog dela zaposlenih u kulturi i trajala je do oktobra. Međutim, moderna tržišna neoliberalna ekonomija s raznovrsnim varijantama sistema presipanja iz šupljeg u prazno u velikoj mjeri se bazira na mnogobrojnim prekarnim radnicima, tj. onim zavisnim od tzv. tezgi. Tako je i u kulturni. Nezavisni, samozaposleni i povremeno zaposleni umetnici, producenti, administrativci, tehničari i drugo osoblje ostali su na vetrometini. Savet za umetnost

dvudnevnu je ministarstvo finansija pod konzervativcima vrlo cincino propagiralo prekvalifikaciju umetnika u cilju nalaženja zaposlenja u neumetničkim sektorima. To je, naravno, izazvalo burne reakcije. Mnogo je primera ljudi iz kulture, nezavisnih stvaralaca koji su se latili uslužnih delatnosti, majstorisanja i baštovanstva gde je to bilo moguće. Vlada je nedavno, pod jačim pritiskom javnosti, donela paket mera pomoći kulturnim ustanovama ukupne vrednosti 1,59 milijardi funti, što je bila izuzetno dobra vest. Međutim, još uvek ostaje nejasno kada će tačno i po kojim kriterijumima ona biti raspodeljena“, kaže za „Ludus“ producent Milan Govedarica, koji već godinama živi u UK.

Dosjeni pozorišni život izgledao je manje-više isto širom Evrope. Mnoge ustanove su zamrzle rad do proleća 2021., drugi su nastavili da komuniciraju s publikom u javnošću digitalnim putem – pored direktnih web-prenosa aktuelnih produkcija prikazivane su i ranije snimljene predstave, održavane su radionice, seminari, kao i predavanja. „Desila se eksplozija u potra-

držao vitalno važan kontakt s publikom. S dolaskom leta i relaksacije vanrednog stanja počeli su pozorišni programi, mahom na otvorenom – fizički, ulični teatar i performansi – uz mere opreza koje su se odnosile uglavnom na fizičku distancu“, kaže Govedarica i nastavlja: „Na jesen su najhrabriji među etabliranim teatrima odlučili da uz strikte mere i pedantnu organizaciju protoka publike i rasporeda sedenja, kao i proba, otvore sezonu barem u ograničenom obimu. Primer za to je bio konzorcijum šefskih pozorišta kao što su ‘Crucible’ i ‘Lyceum’, a koji je otvorio sezonu nazvanu ‘Together’ kombinujući tradicionalne i moderne dramske tekstove na svojim scenama.“

Medu modernim tekstovima izvedenim na sceni pozorišta „Crucible“ našla su se ostvarenja poput legendarne drame „Talking Heads“ Alana Beneča s Maksin Pik u podeli, ali je sezona počela praizvedbenom komadu „Here's What She Said To Me“ Oladipa Agboluceja teatra „Utopia“ (Utopia Theatre). U predstavi, koju je londonski „Gardijan“ smestio u izbor najzanimljivijih digitalnih prenosa, prikazuje se iskonsko i pomalo nadrealno progimanje tri generacije nigerijskih žena, njihovih padova i uspeha u svetu ispunjenom dramatičnim promenama i seobama, u potrazi za mirom. Tri izvanredne glumice kroz kombinaciju muzike, poezije i pokreta pripovedaju dirljive priče o čerkama i majkama tumačeći čak trideset pet likova. U produkciji predstave je učestvovao i „Ludus“ savozvaničnik Govedarica.

Nužnost, svi napori da se sezona otvari vrlo brzo su se pokazali uzdužniji jer je već u novembru usledilo novo „zaključavanje“ pozorišnih zgrada.

U Nemačkoj malobrojna pozorišta očekuju povratak na scenu početkom decembra. Pomenimo da je npr. berlinski Folksbine bio otvoren osam nedelja, Šabubine tek dve sedmice, a njegov direktor Tomas Ostermajer se zalaže za nepopularnu mjeru zatvaranja pozorišta tokom zime a koja bi potom produžila rad za vreme leta. Kako bi koliko-toliko komunicirali s publikom prikazuju selekciju starih predstava, većina ima engleski titl i često se prikazuju samo jedno veče.

A. Jakšić

Gledalište pozorišta Berliner Ensemble (foto: tviter nalog kuće)

Engleske ponudio je jednokratnu pomoć umetnicima i organizacijama bez stalnih primanja, a od jeseni je uveo i stipendije za profesionalno usavršavanje. U me-

đuži producenata digitalnih sadržaja, došlo je do masovnog preusmeravanja aktivnosti na digitalne platforme da bi se bar neke aktivnosti uredno odvijale i za-

Prilika da pokažemo sve naše talente

SRBIJA JE 2023. GODINE DOMAĆIN SVETSKE KONFERENCIJE POZORIŠTA ZA DECU I MLADE

Svetska mreža pozorišta za decu i mlade ASSITEJ (Asitež) donela je odluku da Srbija bude domaćin Svetske konferencije pozorišta za decu i mlade 2023. godine – najvećeg globalnog godišnjeg događaja u toj oblasti.

Inače, ASSITEJ Artistic Gathering (AAG) najznačajniji je skup umetnika, istraživača, producenata i selektora u oblasti izvođačkih umetnosti za decu i mlade publiku. Održava se svake godine između trijenalnih svetskih kongresa u različitim delovima sveta.

Godišnja skupština Svetske mreže ove godine održana je onlajn zbog pandemije, a naša zemlja je gotovo jednoglasno izabrana za domaćinu, posle Japana sledeće, i Švedske 2022. godine. Tokom prethodnih meseci Asitež Srbija vredno je nastojao da iskoristi važnu priliku za razvoj i afirmaciju domaće scene pozorišta za decu i mlade na međunarodnom planu. Pod vodstvom predsednice organizacije, glumice i dramskog pedagoga Diane Kržanić Tepevar, pripremala se naša kandidatura, uz podršku Ministarstva kulture i informisanja, Kongresnog biroa Turističke organizacije Srbije, Sekretarijata za kulturu grada Beograda, Nacionalne komisije sa-

radnjom sa Uneskom i mnogim drugim relevantnim institucijama, organizacijama i pojedincima.

„Poslednjih petnaestak godina radimo vrlo intenzivno, da se predstavimo internacionalnoj zajednici. Istovremeno, u zemlji smo pomagali mladim priznatim umetnicima, kao i budućim profesionalcima koji su aktivni u pozorištu za decu i mlade, kroz razne programe i seminar,“ objašnjava za Ludus Diana Kržanić Tepevar. „Hteli smo da im omogućimo da vide kako se to u svetu radi, da bi po povratku u zemlju primenjivali ta iskustva, čuvajući sopstveni integritet i umetničko pismo. Među njima su Andelka Nikolić, Bojana Lazić, Snežana Trisić, Jovana Tomić – svi ti mladi reditelji prošli su jedan izuzetan seminar u Nemačkoj. Takođe, u Magazinu, poslednjih sedam-osam godina, u svakom broju imamo izabran dramski tekst, na drugu temu, štampan u najvažnijem časopisu svetskog Asiteža. I na taj način promovišemo našu scenu.“

Pozorište za decu je veoma široka oblast, ističe naša savozvaničnica, u kojoj možete mnogo da uradite i eksperimentišete. Kada imate generacije mlađih ljudi, koji su već našli način da razmišljaju o pozorištu i njegovom

napravljivanju, onda možete da „otvorite“ vrata sveta i da ga dovedete ovde.

„Sad već imamo veoma vidljive, prepoznate i nagrađivane umetnike (od 35 do 40 godina), ali i najmlađu generaciju koja će moći da stekne iskustvo pripremajući ovaj izuzetan događaj. Dobićemo priliku da se predstavimo i na akademskom i na pozorišnom nivou, kroz različite mreže koje sam Asitež ima...“, naglašava predsednica srpskog Asiteža. „Važno nam je i da ceo region bude vidljiv jer je nekadašnja Jugoslavija jedna od prvih dvanaest potpisnika stvaranja ove mreže (osnovane 1965), a nikada nije imala priliku za organizaciju ovakvog događaja. Tadašnja zemlja, kroz svoje predstavnike, dve godine je bila prisutna u pripremama, a onda postala i jedan od osnivača. Potom smo se devedesetih godina izgubili, a 2003. ponovo vratili u međunarodnu zajednicu. Danas svetski Asitež ima članstvo u više od sto zemalja, a mi sa zadovoljstvom možemo da kažemo da smo bili među prvima.“

Održavanje Svetske konferencije pozorišta za decu i mlade planirano je od 21. do 26. maja 2023. godine u Beogradu i jednim delom u Novom Sadu. Za dan

Pomenimo, u Izvršnom odboru nacionalnog centra za razvoj pozorišta za decu i mlade Asitež Srbije su Milena Depolo, dramski spisateljica i dramaturg Pozorišta „Boško Buha“, pozorišna rediteljka i dramaturg Andelka Nikolić, pozorišna rediteljka Bojanu Lazić, koreograf i pedagog savremene igre Jovana Rakić Kiselić, producent i stručni saradnik za dramsku i lutarsku scenu Pozorišta „Toša Jovanović“ Ivana Kukolj Solarov i Zorica Filipović, šef marketinga Pozorišta lutaka Niš. Vukica Strugar

LUDUS

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udruženje dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: + 381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464; fax: 2629-873
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Vojislav Brajović

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
Jelena Kajgo,
dr Jelena Kovačević,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
ludus@udus.org.rs
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Dorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogli su

MINISTARSTVO
KULTURE
I INFORMISANJA
REPUBLIKE
SRBIJE

Београд
www.beograd.rs
**СЕКРЕТАРИЈАТ
ЗА КУЛТУРУ
ГРАДА БЕОГРАДА**